Slušaj, uči i govori

Nova inovacija tvrtke Cochlear

REF:Z60407

Hear now. And always

Cochlear™

Slušaj, uči i govori

Broj: Z60407 ISS 2. kolovoza 2005.

Drugo izdanje
Autorska prava © 2005
Cochlear Limited
14 Mars Road
Lane Cove West NSW 2066

Prethodno izdanje zaštićeno autorskim pravima 2003.

Sva prava pridržana. Nijedan dio ove knjižice ne smije se ponovno tiskati, prenositi ili reproducirati u bilo kojem obliku ili na bilo koji način, uključujući fotokopiranje, ili upotrebljavati od strane bilo kojeg informativnog sustava ili sustava za pohranu, bez prethodnog pisanog odobrenja od strane vlasnika autorskih prava i izdavača.

ISBN 1-920804-07-2

Printed in Australia
By SOS Printing Group
Alexandria NSW

The WC/number ref is: P948375 ISS1 FEB17 LLT – Croatian.

Translation of Z60407

Prevela: Ines Mikša, dipl.prof.

Uredila i lektorirala: Marijana Tuta Dujmović, prof.

Sadržaj

Uvod i pregled 5

Uvod 7
Pregled 9

Teorija slušne habilitacije 11

Načela učenja kako slušati 13
Terapija koja se temelji na obitelji 16
Pomoć liječniku 19
Strategije za razvoj vještina slušanja 20
Integrirane skale razvoja 31
Govorni glasovi 43

Vježbe slušne habilitacije 45

Uvod 47
Faze slušanja 47
Razine slušanja 49
Bebe brbljaju. 55
Putovanje počinje 55
Veza roditelja i djeteta 56
Tiho okruženje 56
Svijest o zvukovima 57
Naizmjenično vokaliziranje 57
Onomatopejski izrazi 57
Jednostavne fraze 59
Slušni podražaj/odgovor 60
Slušno pamćenje – odabir elementa 60
Dodatne ideje za bebe 63
Priprema napitka 64
Čitanje priče 66
Naglašavanje performativa 68
Voćna salata 70
Učenje slušanja glasova 72
I dječica govore 73
Vrijeme igre 73
Slušno pamćenje 74

Svakodnevne rutine....75
Slušni podražaj/odgovor....78
Slušanje s udaljenosti....78
Slušno pamćenje – odabir elementa....79
Čitanje priča....79
Dodatne ideje za malu djecu....81
Doručkovanje....82
Punjenje perilice....84
Priprema muffina....86
Izrada čestitke za Dan očeva....88
Djeca čavrljaju....90
Proširivanje jezika....90
Mali pomagači....91
Vrijeme igre....91
Govor....92
Slušno pamćenje....93
Slušno nizanje....95
Iskustva izvan doma....95
Napredne vještine slušanja....95
Razgovor....97
Dodatne ideje za djecu....99
Razvoj slušnog pamćenja....100
U vrtu....102
Igra Pogodi tko?....104
Priča na CD-u....106

Prilog.... 107

Integrirane skale razvoja i Alati za procjenu....109
Slušna percepcija (Slušanje)....109
Jezik....109
Govor....112
Igra....113
Osnovni koncepti....113
Glosar....114
Bibliografija i reference....118

Predgovor

Slušaj, uči i govori je razvijen kao pomoćno sredstvo za djecu mlađu od 12 mjeseci s dijagnozom oštećenja sluha koja su dio programa slušne habilitacije. Uz ovu knjigu dolazi DVD s tri poglavlja, Bebe brbljaju, I dječica govore i Djeca čavrljaju.
Obuhvaća razvoj djeteta od rođenja pa sve dok ne postanu spremni za školu. Informacije iz knjige *Slušaj, uči i govori* namijenjene su kao dopuna programu slušne habilitacije djeteta i ni u kojem slučaju nisu namijenjene kao zamjena za taj program.

Knjiga je napisana na način koji uključuje roditelje ili skrbnike, budući da je svakodnevna interakcija s djetetom važna za razvoj govorenog jezika. Kako bi se poboljšala čitljivost, generički izraz riječi 'ono' koristi se za dijete. Objašnjenje tehničkih izraza koji se koriste u knjizi dano je u glosaru. Ti su izrazi otisnuti sivom-masno otisnutom bojom. Namjera je bila osigurati jednostavno sredstvo koje ima praktičan pristup upotrebi raznih strategija i ideja za integraciju slušanja u djetetov svakodnevni život.

Profesionalcima će biti vrijedno sredstvo za rad budući da sadrži osnovne informacije, reference, praktične primjere i ideje za aktivnosti koje roditelji mogu raditi kod kuće.

Ovaj priručnik ne bi ugledao svjetlo dana da nije bilo predanosti Maggie Loaney, Lynne Richards i Sylvie Romanik.

Uvod i pregled

Namjerno ostavljeno prazno – poleđina stranice *Uvod i pregled*

© Cochlear Ltd, 2005

Uvod

Razvoj govorenog jezika preko slušanja, kod djeteta s oštećenjem sluha, predstavlja uzbudljiv proces za sve koji su u njega uključeni. Kako malo dijete s oštećenjem sluha uči slušati i govoriti, roditelji imaju velika očekivanja na putu koji vodi njihovo malo dijete s oštećenjem sluha kroz učenje slušanja i govora, do komunikacijskih sposobnosti

Danas većina djece s oštećenjem sluha, zahvaljujući tehnološkom napretku, ima potencijal dosega svih glasnika govorenog jezika samim slušanjem. Napredak slušnih uređaja, kao što su slušni aparati i umjetne pužnice, znači da bebe i djeca danas imaju pristup glasovima kao nikad prije. Ipak, treba shvatiti da samo osiguravanje slušnih uređaja ne znači automatsko razumijevanje ili interpretiranje glasova. Da bi se to dogodilo, dijete mora naučiti slušati koristeći ove uređaje. Kad nauči opažati i interpretirati glasove, povećat će se djetetova govorna sposobnost

Razvoj govora slušanjem zahtijeva stalni angažman i predanost svih uključenih strana. Roditelji/skrbnici i obitelji igraju ključnu ulogu u razvoju svog djeteta. Roditelji su ti koji trebaju osigurati bogatstvo govorne interakcije na načelu „licem u lice“ tijekom budnog razdoblja djeteta. Kao ključne osobe, trebaju razviti razumijevanje različitih faza, jezika, govora i spoznaje. Trebaju naučiti kako razviti vještine slušanja kroz smislenu svakodnevnu interakciju sa svojim djetetom. Samo ako roditelji jasno razumiju što je sve potrebno, mogu se kretati u pravom smjeru na svom putovanju. Roditelji su pokretačka snaga i motivatori razvoja govora kod svoje djece.

Posljednjih je godina shvaćanje važnosti rane dijagnoze dovelo do uvođenja programa ispitivanja sluha novorođenčadi u mnogim zemljama u svijetu. Pokretanje ovog programa značilo je da je bebama često dijagnosticirano oštećenje sluha u prvim danima života. Ovo je, uz tehnološki napredak uređaja, kao što su slušni aparati i umjetne pužnice, imalo golem utjecaj na učinkovite slušne intervencije i djetetov potencijal za razvoj govora. Izvještaji s Druge međunarodne konferencije o dijagnozi i intervenciji, vezani uz ispitivanje sluha novorođenčadi na jezeru Como, Italija, u svibnju 2002. godine, ukazali su na značaj rane dijagnoze i brzog početka auditivnog učenja. Što ranija stimulacija slušnih puteva važna je za sprečavanje degenerativnih promjena slušnih struktura. Ako auditivno učenje počne u ranim ključnim godinama, kad dolazi do značajnog rasta i razvoja, dijete ima priliku razviti govor kao i njegovi vršnjaci bez oštećenja sluha.

Općenito govoreći, kad se djetetu dijagnosticira oštećenje sluha, roditelji će potražiti program koji odgovara njihovim ciljevima i potrebama. Program slušne habilitacije u centru koji je obitelj odabrala treba se prvenstveno usredotočiti na to da roditelji i proširena obitelj dobiju vještine, znanje i pouzdanje kako bi djetetu osigurali najbolje slušne uvjete za učenje govorenog jezika sudjelovanjem i vježbama. Takav se program treba temeljiti na kontinuiranoj dijagnostičkoj procjeni individualiziranih potreba djeteta. Roditelji uče o različitim fazama slušanja, jezika, govora i spoznaje Također stječu vještine i razumijevanje potrebno za upotrebu odgovarajućeg govora u igri i svakodnevnim rutinama. Uče koristiti mnoge prilike za stimuliranje slušanja i učenja jezika koje nastaju u prirodnoj interakciji kod kuće. Roditelji isto tako trebaju steći znanje u području audiološkog menadžmenta kako bi njihovo dijete bilo optimalno opremljeno slušnim pomagalima i/ili umjetnom pužnicom.

© Cochlear Ltd, 2005

U ranim fazama roditelji mogu imati osjećaj kao da se utapaju u moru informacija. Zatrpani su idejama i strategijama, ali nisu u stanju obraditi sve te informacije. Vrlo često od roditelja dolazi poziv upomoć: „Što trebamo raditi kod kuće?"

Izrada knjižice ***Slušaj, uči i govori*** predstavlja pokušaj da se odgovori na taj vapaj upomoć. Njena namjena nije zamijeniti program slušne habilitacije, već nadopuniti takav program kao sveobuhvatni izvor praktičnih strategija.

Slušaj, uči i govori je vodič koji prikazuje specifične strategije koje se rabe za razvoj govora preko slušanja kod beba kojima je dijagnosticirano oštećenje sluha u prvoj godini života. Prati faze razvoja od rođenja do školske dobi.

Slušaj, uči i govori se usredotočuje na prirodnu povezanost roditelja i njihovog djeteta te naglašava ono što rade prirodno. Namjera ovog priručnika je ponuditi praktičan, aktivan pristup s nizom različitih strategija i ideja o tome kako integrirati slušanje u svakodnevni život.

© Cochlear Ltd, 2005

Pregled

Slušaj, uči i govori sastoji se od knjige i DVD-a. Knjiga je podijeljena u tri dijela kako je navedeno u nastavku:

Teorija slušne habilitacije

Načela učenja kako slušati
Terapija koja se temelji na obitelji
Strategije za razvoj vještina slušanja
Integrirane skale razvoja

- Glasovi u govoru

Vježbe slušne habilitacije

Uvod
Faze slušanja
Razine slušanja
Bebe brbljaju

- Razvoj govorenog jezika 0 do 15 mjeseci
- Dodatne aktivnosti

Učenje kako slušati zvukove

I dječica govore

- Razvoj govorenog jezika od 16 do 30 mjeseci
- Dodatne aktivnosti

Djeca čavrljaju

- Razvoj govorenog jezika od 31 mjeseci do školske dobi
- Dodatne aktivnosti

Prilog

- Mjerila razvoja i alati za procjenu
- Glosar
- Bibliografija i reference

© Cochlear Ltd, 2005

Slušna habilitacija - teorija

Namjerno ostavljeno prazno – poleđina stranice *Teorija slušne habilitacije*

© Cochlear Ltd, 2005

Načela učenja kako slušati

U ovom se dijelu opisuju razna važna načela koja treba slijediti tijekom procesa učenja kako slušati.

Rana dijagnoza i postavljanje slušnih pomagala i/ili umjetne pužnice

Što ranije Vaše dijete dobije dijagnozu i odgovarajući uređaj, ranije može početi učenje jezika slušanjem. Digitalni slušni uređaji i umjetne pužnice omogućuju djeci s oštećenjem sluha pristup svim glasovima govora. Bebe kojima se dijagnosticira oštećenje sluha i dobiju slušno pomagalo i/ili umjetnu pužnicu, pod uvjetom da se nalaze u stimulativnom okruženju obogaćenom jezikom gdje je naglasak stavljen na učenje preko slušanja, imaju potencijal razviti jezik i govor primjeren dobi.

Od ključne je važnosti kontinuirani audiološki menadžment

Uređaj treba podesiti na odgovarajuć i optimalan način primjeren djetetovom gubitku sluha. Slušna pomagala i/ili umjetna pužnica moraju biti u izvrsnom radnom stanju. Nužna je dosljedna upotreba pomagala. Treba ih nositi cijeli dan, svaki dan, tijekom cijelog vremena budnosti.

Audiolozi i liječnici Vam mogu pomoći shvatiti kako uređaji funkcioniraju, što će Vam pomoći otkloniti eventualne probleme. Dobar audiološki menadžment uključuje učenje o dobro postavljenom umetku za uho, održavanju ušnih kanala čistima i zdravima, razumijevanju audiograma vezanih uz oštećenje sluha Vašeg djeteta te redovitim slušnim testovima i/ili programiranju uređaja. Stručnjaci Vam trebaju osigurati što više informacija kako biste mogli razviti ove vještine.

Roditelji i stručnjaci su partneri

U partnerstvu s osposobljenim stručnjacima, igrate ključnu ulogu u ostvarivanju programa slušne habilitacije svojeg djeteta. U učinkovitom programu koji se temelji na obitelji trebali biste, od osposobljenih stručnjaka, kontinuirano dobivati smjernice i potporu te bi naglasak trebao biti na Vašoj važnoj ulozi u prirodnoj komunikaciji koja stavlja dijete u centar pažnje.

Kontinuirana dijagnostička procjena

Terapija treba uključivati kontinuiranu dijagnostičku procjenu promatranjem i vrednovanjem. Nakon što liječnik procijeni razvoj Vašeg djeteta, treba pažljivo osmisliti individualni program prateći tipične faze razvoja slušanja, jezika, govora i spoznaje.

Kako Vaše dijete bude napredovalo, važno je postaviti nove ciljeve. Ovdje ćete igrati ključnu ulogu dajući liječniku informacije o razvoju djeteta kod kuće. Liječnik zatim surađuje s Vama kako bi se postigli dogovoreni ciljevi. Ovime se postiže da program bude prilagođen baš Vašem djetetu.

© Cochlear Ltd, 2005

Razvoj slušanja je kontinuirani proces

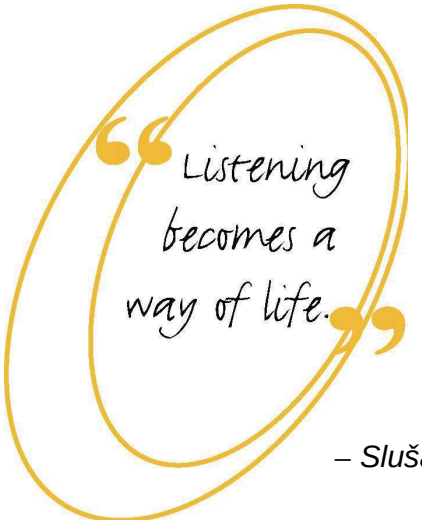

Nakon što je Vaše dijete opremljeno odgovarajućim pomagalima, može zapažati glasove koji mogu nositi značenje. Učenje kako slušati uključuje praćenje slijeda razvoja, počevši s otkrivanjem zvukova te kulminirajući obradom složenog jezika. (Proučite Integrirane skale razvoja, str. 31-42.) Čak i kad Vaše dijete već bude naučilo dobro slušati, i dalje će trebati nova slušna iskustva kako bi zadržalo stečene vještine slušanja.

– *Slušanje postaje način života*. Doreen Pollack

Imajte visoka očekivanja specifična za potencijal svojeg djeteta

Ključne osobe koje se brinu i uključene su u život Vašeg djeteta trebaju biti predane programu učenja preko slušanja, vjerovati da će dijete naučiti slušati i pomoći razviti govoreni jezik pomoću slušanja. Vi i druge osobe koje se brinu o djetetu trebate dobiti priliku steći potrebne vještine za ostvarivanje ovog cilja.

Važna je smislena interakcija

Iskustvo slušanja kod Vašeg djeteta treba odgovarati njegovoj dobi, sposobnostima i interesima. Treba pratiti redoslijed auditornih vještina i uključiti ih u smislenu interakciju u svakodnevnom životu. Kako Vaše dijete bude sazrijevalo, važno je mijenjati igračke, igre i jezik prateći taj razvoj. Na taj će način iskustvo odražavati njegove promjene interesa i osigurati povećanje razine vještina i složenosti jezika.

Slušanje treba biti ZABAVNO

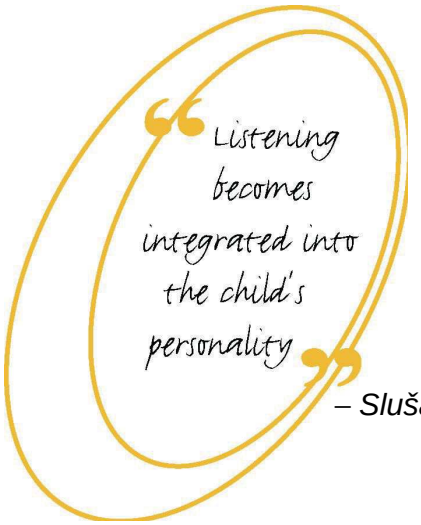

Važno je da učenje bude ugodno i smisleno. Što više vremena Vaše dijete provede slušajući, veća je mogućnost razvoja govorenog jezika.

– *Slušanje postaje sastavni dio dječje osobnosti*. Judith Simser

© Cochlear Ltd, 2005

Govoreni jezik mora biti jasan te unutar slušnog dometa Vašeg djeteta

U početnim fazama učenja kako slušati, od ključne su važnosti dobri akustički uvjeti. Vašem je djetetu potrebno slušanje u okolini bez buke. Svaka vanjska buka odvlači pažnju te čini *učenje kako slušati* težim, ako ne i nemogućim.

Prvo mora postojati slušni unos informacija

Vaše dijete, prije nego što dobije vizualne znakove, treba čuti izgovorene riječi, fraze i rečenice. Ovo je najučinkovitiji način za učenje slušnih obrazaca. Učenje preko slušanja je prirodni način razvijanja razumljivog govorenog jezika.

Mnogi aspekti govora nisu vidljivi i najbolje se uče slušanjem, naprimjer, suprasegmentna obilježja (intonacija, trajanje i intenzitet) ili razlike u zvučnosti između pojedinih glasnika([b] u odnosu na [p],[d] u odnosu na [t], itd.). Kada se slušanje koristi kao primarni unos, Vaše dijete ima najveće mogućnosti razviti prirodnu artikulaciju s odgovarajućom brzinom, ritmom i intonacijom.

Uključivanje slušanja u svakodnevne aktivnosti

Slušanje treba uključiti u sve svakodnevne aktivnosti i rutine tako da postane način života. Slušanje treba biti dio svakodnevnog života, a ne samo ograničeno na kliničko okruženje. Iskoristite svaku priliku kako bi Vaše dijete vježbalo slušanje i govorenje.

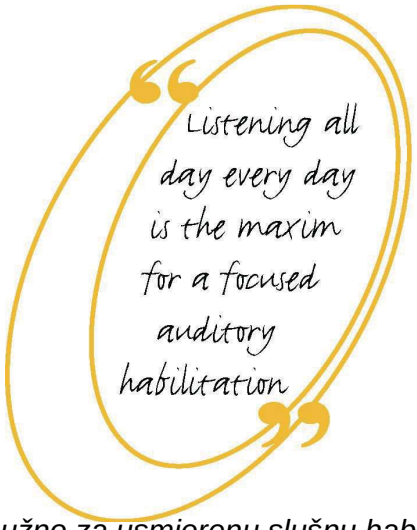

– *Slušanje cijeli dan, svaki dan je nešto što je nužno za usmjerenu slušnu habilitaciju*.

Sylvia Romanik

Pokušaje komunikacije treba prepoznati i poticati

Od samog početka, kad se interakcija Vašeg djeteta temelji na gugutanju i brbljanju, verbalno prepoznajte ove pokušaje komunikacije. Poticanje pokušaja komunikacije ohrabrit će Vašu bebu za njezin nastavak komunikacije. Ovo je od ključne važnosti za razvoj govornih komunikacijskih vještina.

Postavite temelje za uspjeh svojeg djeteta

Postavite temelje za uspjeh osiguravanjem pravilnog redoslijeda napretka vještina u četiri područja: slušanju, jeziku, govoru i spoznaji. Razvoj svakog područja vještina će osigurati sveobuhvatan temelj na kojem se Vaše dijete može razviti do svog cjelokupnog potencijala.

Terapija koja se temelji na obitelji

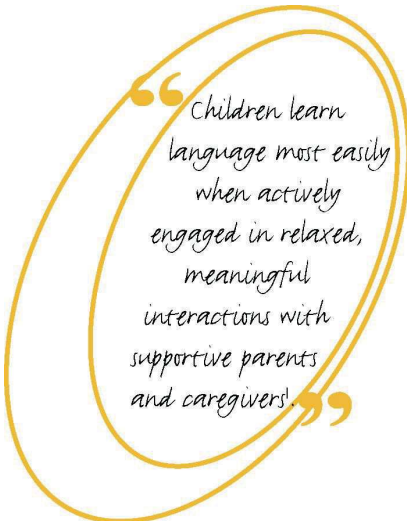

Zašto su roditelji neophodni u programu slušne habilitacije?

Kao roditelji, Vi ste ključna osoba u životu svojeg djeteta. Kada se Vašem djetetu po prvi put dijagnosticira oštećenje sluha, zatražit ćete pomoć ili će Vas uputiti educiranim stručnjacima. Shvatit ćete da su te profesionalne službe od neprocjenjive vrijednosti za shvaćanje i hvatanje ukoštac s učinkom oštećenja sluha. Stručnjaci će Vam pomoći razviti vještine koje su Vam potrebne kako biste slušanjem potaknuli razvoj govora svog djeteta. Uvijek imajte na umu da ste Vi ključni element u procesu slušne habilitacije.

Djeca najlakše uče jezik kada su aktivno uključena u smislenu interakciju s roditeljima i skrbnicima koji ih u tome podržavaju.

Jedno od prvih pitanja koje roditelji obično postave stručnjaku je hoće li njihovo dijete moći govoriti. S napredovanjem tehnologije slušnih pomagala i umjetnih pužnica, odgovor je *Da, ali. Da*, dostupna je tehnologija koja osigurava jednostavan pristup svim govornim glasovima, *ali* do razvoja jasnog, razumljivog govora doći će samo ako su prisutni brojni drugi čimbenici. Najvažniji su čimbenici trajan, visokokvalitetan audiološki menadžment i razumijevanje da igrate ključnu ulogu u ovom procesu. Ako je kod Vašeg djeteta cilj razviti govor, morat ćete se posvetiti programu slušne habilitacije. U svijetu postoje mnogi slični programi kojima obitelji mogu pristupiti kako bi postigle ovaj cilj.

U programu slušne habilitacije ćete Vi, kao roditelj, surađivati s angažiranim stručnjacima kao partner. Liječnici će Vas voditi i pružati podršku Vama i Vašoj obitelji. Pobrinut će se da dobijete vještine koje će Vam biti potrebne kako biste mogli razviti govor svog djeteta preko slušanja a u sklopu rutina svakodnevnog života. Ako svi članovi obitelji razviju vještine za odgovarajuću interakciju, tada će dobrobit za Vaše dijete biti još veća. Zauzvrat ćete liječniku davati korisne povratne informacije o razvoju svojeg djeteta kod kuće.

Promatranje, sudjelovanje i vježbanje

U programu slušne habilitacije roditelji i obitelj promatraju, sudjeluju i vježbaju vještine i tehnike koje su navedene u sljedećim točkama.

④ Razvoj vještina u audiološkom menadžmentu

Od samog početka Vaše dijete treba nositi svoje slušno pomagalo (pomagala) tijekom vremena budnosti, a pomagalo uvijek treba savršeno funkcionirati. Liječnici Vam mogu pomoći shvatiti kako uređaj funkcionira te kako otkloniti eventualne probleme. Trebate pomoći djetetu da što prije postane samostalno u upravljanju svojim uređajem (uređajima).

---

[i] Kretschmer and Kretschmer, 1978; Ling, 1990; Ross, 1990; Estabrooks, 1994 and 2001

© Cochlear Ltd, 2005

Od ključne je važnosti da se kalupi prilagođavaju rastu uha; kalupi moraju dobro odgovarati uhu za optimalni slušni ulaz. Zvuk zviždanja koji ukazuje na neispravnu veličinu kalupa ometa i sprečava prenošenje zvučnog signala. Isto tako, ušni kanal mora biti čist i zdrav za optimalno slušanje. Surađujte sa stručnjacima kako biste osigurali da Vaše dijete u svakom trenutku ima optimalno pomagalo i/ili programiranje. Važno je da Vi i Vaš liječnik audiologu date povratne informacije o zvukovima koje vaše dijete čuje.

- Iskoristite prirodnu povezanost i interakciju roditelja i djeteta

  Jezik se razvija kao rezultat prirođene interakcije između roditelja i njihove bebe. Utjecaj oštećenja sluha ne bi smio spriječiti prirodnu interakciju s djetetom. Ova prirodna, komunikacijska veza važna je i treba je održavati.

- Tehnike i strategije učenja za razvoj vještina slušanja

  Tijekom programa habilitacije naučit ćete kako upotrijebiti razne prigode koje se uobičajeno događaju kod kuće za razvoj govora preko slušanja. Upamtite da su tehnike i strategije koje koristite, a ne same aktivnosti, ključni faktori. Knjiga i DVD u ovom pakiranju daju ideje o uključivanju slušanja u igru i svakodnevne aktivnosti.

- Razumijevanje faza jezika, govora i kognitivnog razvoja

  Poznavanje ovih faza omogućit će vam da svom djetetu pružite jezične i govorne modele koji odgovaraju određenoj fazi razvoja. Važno je da ste svjesni sljedećih faza razvoja vašeg djeteta kako biste bili spremni povećati njegovu mogućnost napretka i osigurati nove uzbudljive izazove. Liječnici Vam trebaju objasniti ove faze i predložiti načine za poticanje kontinuiranog napretka. (Proučite Integrirane skale razvoja, str. 31-42.)

- Shvaćanje redoslijeda faza slušnog razvoja

  Razvoj jezika preko slušanja je prirodan način za učenje jezika. Hijerarhija slušanja počinje opažanjem glasova i postiže sposobnost obrade složenog jezika. Naučit ćete i značaj korištenja slušanja kao primarnog načina za razvoj razumljivog govora. (Proučite Integrirane skale razvoja, str. 32-43, Faze slušanja, str. 47 i Razine slušanja, str. 49-54.)

- Shvaćanje važnosti igre

  Igra je vrlo važna za razvoj govora i kognitivnih vještina. Kako se Vaše dijete fizički i kognitivno razvija, zaokupljeno je igrom. Slijedite primjer svog djeteta stavljajući jezik u kontekst te razgovarajući o onome što čini. Oblikujte i proširujte izjave svog djeteta kako biste obogatili njegov jezik. Kroz igru, ono može naučiti o svijetu koji se nalazi izvan njegove neposredne okoline. Može ući u svijet mašte, sanjarenja i pripovijedanja priča. Liječnici će Vas voditi u prilagođavanju situacija u igrama kako biste razvili jezik slušanjem. Materijali se mogu prilagoditi kako bi bili zanimljivi i prikladni za igru sukladno dobi/fazama. Nije potrebno kupovati skupe igračke. Učenje jezika događa se i kroz igru jednostavnim materijalima.

© Cochlear Ltd, 2005

④ Osiguravanje iskustvenih doživljaja izvan kuće

Važno je osigurati iskustvo izvan kućnog okruženja.

Učinkovit način razvoja jezika i spoznaje vašeg djeteta postiže se osiguravanjem višestrukih doživljaja kao što je, primjerice, aktivno sudjelovanje. Posjet zoološkom vrtu, plaži, planinarenje, posjet seoskom gospodarstvu, lutkarskoj predstavi, vrtiću, željezariji, itd. osigurat će poticaj za verbalnu interakciju i aktivnosti za proširenje jezika. Fotografiranje, izrada albuma, ponovno glumljenje doživljenog i igra uloga neki su od načina za učenje i proširenje novih jezičnih vještina.

④ Stjecanje vještina za praćenje napretka Vašeg djeteta

Praćenjem napretka svog djeteta možete pomoći liječniku u određivanju kratkoročnih i dugoročnih ciljeva koji se tiču slušanja, jezika, govora i spoznaje. Ovo je potrebno kako bi terapija imala dijagnostički učinak. Aktivno sudjelovanje u postavljanju ciljeva omogućit će Vam njihovu uspješniju provedbu kod kuće.

④ Razvoj odgovarajućih metoda odgoja

Osiguravanjem zanimljivih aktivnosti potaknut ćete usvajanje jezika. Dobro postavljene granice omogućit će Vašem djetetu zabavno odrastanje. Važno je koristiti se istim pravilima i smjernicama kao i kod djece koja čuju. Dijete s oštećenjem sluha je prije svega dijete i treba naučiti što je prihvatljivo, a što neprihvatljivo ponašanje na isti način kao i ostala djeca.

© Cochlear Ltd, 2005

Pomoć liječniku

Uz promatranje, sudjelovanje i učenje, liječniku ćete pomoći i na mnoge druge načine. Neki su od njih opisani u nastavku.

- Informiranje liječnika o interesima Vašeg djeteta te o obiteljskim događajima

  Djeca vole razgovarati o svojim interesima i o aktivnostima različitih članova obitelji. Vi najbolje znate što Vaše dijete voli i što će zaokupiti njegovu pažnju. Informiranjem liječnika o tome program se može prilagoditi kako bi udovoljio pojedinačnim potrebama.

- Pomoć liječniku da protumači najranije pokušaje komuniciranja Vašeg djeteta

  U ranim fazama vi ste osoba koja najbolje razumije pokušaje komuniciranja svoga djeteta. Vaš je doprinos od neprocjenjive važnosti i omogućit će liječniku da reagira na odgovarajuć način. Razumijevajući dijete, nagrađujemo ga za pokušaje komuniciranja. Na taj se način ono ohrabruje za daljnju komunikaciju.

- Uloga modela na satovima terapije

  Roditelji mogu biti modeli prilikom uvođenja novih govorno-jezičnih oblika ili novih vještina. Neki primjeri ovoga su zadaci slušanja podražaj/odgovor i zamjena uloga radi poticanja vokalizacije. Roditelji mogu biti i model za složenost konverzacijskih vještina kao što su naizmjenično pričanje, pitanja i odgovori, pokretanje/završavanje/promjena teme. Ključno je da Vaše dijete nauči ove vještine što je moguće ranije.

- Izvještavanje o razvoju vašeg djeteta kod kuće

  Vaše dijete tijekom terapije ponekad neće pokazati sav svoj jezični i kognitivni razvoj. Vi ćete liječniku dati dragocjene informacije o njegovu razvoju u različitim područjima, npr. o širenju vokabulara, novim jezičnim strukturama (receptivnim i ekpresivnim), pojavi govornih glasova i generalizaciji vještina slušanja.

- Informiranje liječnika o kulturološkim pitanjima karakterističnima za Vašu situaciju

  Ove će informacije pomoći liječniku u prilagođavanju programa kako bi udovoljio potrebama obitelji, npr. vezano uz jezik koji se odnosi na religiju, kulturološke proslave, društvene aktivnosti, uloge koje igraju pojedini članovi obitelji.

Preuzimanjem aktivne uloge na satovima terapije možete razviti potrebne vještine i znanja kako biste osigurali odgovarajuću okolinu za slušanje i učenje jezika kod kuće te time maksimalno uvećali potencijal za razvoj govora kod vašeg djeteta.

© Cochlear Ltd, 2005

Strategije razvoja vještina slušanja

Strategije koje se koriste za razvoj govora slušanjem navedene su u nastavku. Ove su strategije prikazane na DVD-u u poglavljima *Bebe brbljaju, I dječica govore i Djeca čavrljaju.*

1. Pobrinite se da Vaše dijete nosi slušna pomagala/umjetnu pužnicu svaki dan, čitav dan.

   Ako Vaše dijete planira razviti govor, od ključne je važnosti da njegovo slušno pomagalo (pomagala) rade savršeno i nose se tijekom čitavog dana. Postoje trenuci, npr. vrijeme kupanja, kad se slušna pomagala ili vanjski dio pužnice ne mogu nositi, ali je vrlo bitno da se nose u svakom drugom trenutku za vrijeme budnosti. Ovime se povećavaju prilike u kojima djetetu možete osigurati iskustvo učenja jezika slušanjem.

2. Dok govorite, budite u blizini mikrofona na slušnom pomagalu

   Kad Vaše dijete počne učiti slušati, budite blizu mikrofonu dok govorite tako da može dobiti najbolje auditivne informacije. Važno je da budete u slušnom dometu djeteta jer ono time dobiva najbolji pristup govornim glasovima i priprema se za uspjeh.

   Kako se govornik udaljava od slušatelja, zvuk postaje mnogo tiši. Učenje kako slušati Vašem je djetetu mnogo lakše kad ste u blizini njegovog mikrofona (otprilike 15 centimetara od mikrofona). Koristite normalnu kvalitetu zvuka, normalnu brzinu, ritam i glasnoću. Glasno govorenje ili vikanje ne čini zvučni signal čujnijim, već, suprotno tome, može rezultirati gubitkom jasnoće zvuka.

   Učenje slušanja na većim udaljenostima još je jedna vještina koju će trebati razviti u kasnijoj fazi. No, u ranim fazama govornik mora biti u blizini mikrofona kako bi zvučni signal bio jasan i razgovijetan.

3. Tišina u okolini

   U početnim fazama slušanja važno je osigurati tiho okruženje. Ako je okruženje bučno, Vaše će dijete imate poteškoća s dohvaćanjem zvukova. Kako bude postajao dobar slušatelj, razvit će vještinu slušanja u bučnoj okolini. Međutim, u početnim fazama govorni se signal ne smije prekriti pozadinskom bukom.

4. Upotrebljavajte pjevni glas

   Upotreba pjevnog glasa je tipičan način govora odraslih i njihov prirođen način komunikacije s vrlo malom djecom. Ovo je posebno važno za dijete s oštećenjem sluha koje uči kako slušati. Kod upotrebe pjevnog glasa, veće su razlike u visini glasa, trajanju i jačini (suprasegmetnim obilježjima) govorne poruke, koja pruža bogatstvo akustičkih informacija. Naglašavanje ovih obilježja je od velike pomoći u osvještavanju slušanja.

© Cochlear Ltd, 2005

Suprasegmentna obilježja prenose značenje u rečenicama. Naprimjer, iznenađenje se govornika lakše može percipirati iz promjena intonacije, nego iz upotrijebljenih riječi. Budući da ove značajke nisu vidljive, već dobro čujne, djeca s oštećenjima sluha koja razviju govoreni jezik, samim slušanjem koristit će odgovarajuću intonaciju i imati prirodni glas.

5. Uspostavite kontakt očima

Kontakt očima s djetetom je iznimno važan. Kontakt očima povezuje Vas s Vašim djetetom te naglašava povezanost između Vas i djeteta. Bliskim dodirom s djetetom i gledanjem ravno u lice, dijete se dovodi u položaj u kojem mora pogledati u Vaše lice. Kontakt očima je važan dio govorne komunikacije, budući da prihvaćamo govornike gledajući ih.

6. Uspostavite uzajamnu pažnju

Uspješna komunikacija traži od svake osobe sposobnost započinjanja neke teme, poštovanje izbora tema druge osobe, održavanje teme, prilagodbu promjeni teme i zatvaranje teme na odgovarajući način. Postoji niz koraka u razvoju ovih vještina. Jedan od prvih koraka je uspostavljanje uzajamne pažnje. Možete pripremiti svoje dijete za održavanje razgovora, u kasnijim fazama, razvojem njegovih sposobnosti podjele pažnje s odraslom osobom prema nekom predmetu/aktivnosti/događaju dok se govori o njemu.

Ovo se može učiniti na razne načine:

Upotrebljavanjem zanimljivih predmeta i igračaka koji zaokupljaju pažnju vašeg djeteta.

Oponašanjem djeteta.

Jasnim prikazivanjem početka i završetka igre ili neke druge aktivnosti jer se tako označava kada treba uspostaviti pažnju te kad dolazi do promjene aktivnosti.

7. Razgovor o svakodnevnim rutinama

U ranim fazama Vaše se dijete pouzdaje u Vas za svaku svoju potrebu (jelo, odlazak na zahod, kupanje, odijevanje i komuniciranje). Jezik je značajniji kad se usredotočuje na svakodnevne aktivnosti. Ključno je koristiti svaku priliku za razgovor o onome što se događa tijekom dana.

8. Razvijte dijalošku formu

Oralna komunikacija uključuje izmjenu aktivnosti slušanja i govorenja. Vokalna izmjena je preduvjet govorne konverzacije i počinje u vrlo ranoj dobi. Da biste razvili dijalošku formu, trebate vokalizirati, a zatim pričekati vokalizaciju djeteta. Ponovite njegovu vokalizaciju, a zatim dodajte drugačiju vokalizaciju ili dodajte odgovarajući jezik. Čekanjem signalizirate djetetu da je na njemu red da *govori*. Djeca s oštećenjem sluha trebaju naučiti ove pragmatične vještine kao i sva druga djeca. Izmjenjivanje vokalizacije treba poticati od samog početka. Kad Vaše dijete bude počinjalo upotrebljavati fraze i rečenice, nastavite razvijati dijaloške vještine budući da su neophodne za konverzaciju.

© Cochlear Ltd, 2005

9. Neka druga osoba pozove dijete imenom

Veza roditelj-dijete je prirodna povezanost koja se mora uspostaviti u samom početku. Obično dijete prvo nauči slušati osobu s kojom je najviše povezano. Ono će se prilagoditi majčinom glasu i povezati da su majka ili otac u blizini kad začuje taj glas. Sljedeći je korak da dijete nauči slušati ostale članove obitelji koji su značajni u njegovom životu.

Izgovaranje djetetova imena je jedan od načina. Važno je da ni na koji način ne mijenjate djetetovo ime u ovoj fazi, kako bi dijete, s vremenom, moglo prepoznati i reagirati na svoje ime kad ga čuje. Ako netko drugi pozove dijete imenom, u djetetovo slušanje se uvodi diskriminacijski zadatak te zadatak slušne identifikacije. Ovo je također prilika za poboljšanje njegovih sposobnosti lokalizacije zvuka i shvaćanja da postoji neka druga osoba koja će komunicirati s njim. Na taj se način proširuje iskustvo slušanja, reagiranja i interakcije Vašeg djeteta.

10. Upozorenje za slušanje

Ova strategija oznake za slušanje upotrebljava se kako bi usredotočila pažnju Vašeg djeteta i upozorila ga na zvuk. Upozorite dijete na slušanje pokazivanjem na svoje uho i energičnim izgovaranjem, *Slušaj* ili *Čula sam to*. *Jesi li i ti čuo*? Na taj će se način Vaše dijete početi fokusirati na slušanje i početi shvaćati gdje se čuju zvukovi. Kod starije djece koja obrađuju jezik slušanjem, izgovaranje riječi *Slušaj,* s dodatnim gestama ili bez njih, pomoći će djetetu da se koncentrira i pripremi na slušanje. Druga je strategija, kod starije djece, da ih zamolite da gledaju određeni predmet ispred sebe. To znači da se trebaju usredotočiti samo na slušanje te da neće biti dodatnih vizualnih signala.

11. Prvo osigurajte slušne informacije

Ako se slušni putevi ne stimuliraju u prvih nekoliko godina, sposobnost njihovog razvoja se može izgubiti. Zato je nužno započeti sa zvučnom stimulacijom u ranoj dobi. Vaše dijete treba početi učiti slušati od trenutka postavljanja slušnog pomagala. Uredno čujuća djeca uče jezik tako da ga prvo čuju, poslušaju i imitiraju. Vaše dijete može učiti na isti način, pod uvjetom da ima odgovarajući slušni aparat i da mu je na raspolaganju intenzivan program slušne habilitacije koji se prvo usredotočuje na slušanje, a ne na vid.

Jezične informacije trebaju se prvo osigurati slušanjem. Kada uvodite nešto novo, naprimjer, novu igračku, PRIJE nego pokažete novu igračku treba izgovoriti povezane glasove ili frazu mnogo puta. Ako ovo učinite na zabavan način, zadržat ćete pažnju djeteta. Ako prvo pokažete igračku, Vaše će se dijete fokusirati na vizualni podražaj, a ne na glasove. Nakon što pokažete igračku, možete ponoviti zvukove i dodati odgovarajući jezik dok se dijete igra igračkom.

12. Upotrebljavajte slušanje samostalno

Postoji niz strategija koje se mogu upotrijebiti za pokrivanje usta dok govornik govori. Ovim se strategijama koristi kako bi se Vaše dijete usredotočilo na slušanje, a ne na čitanje s usana (očitavanje). Na taj se način informacije

© Cochlear Ltd, 2005

dobivaju samim slušanjem. Nakon što Vaše dijete počne obrađivati jezik slušanjem, neće tražiti vizualne znakove, a do tada možete koristiti sljedeće strategije:

- Usredotočena pažnja
  Uvedite zanimljivu igračku, knjigu, aktivnost ili igru kako biste usredotočili pažnju djeteta na prihvaćanje jezika samim slušanjem, bez pomoći vizualnih znakova.

- Strateško smještanje igračke, predmeta ili ruke
  Držite igračku, predmet ili ruku ispred usta na prirodan način kako biste osigurali da Vaše dijete dobije samo slušne informacije. Naprimjer, držite lutku ispred usta tijekom igre. Znakovi rukom su korisna strategija, pogotovo u aktivnostima podražaja/odgovora. Važno je da se ruka koristi na ispravan način kako ne bi zamaskirala govornu poruku i spriječila da do Vašeg djeteta stigne optimalan slušni signal[ii].

Roditelji i liječnici postaju stručnjaci u korištenju raznih prirodnih načina kako bi osigurali da dijete primi govornu poruku samo slušanjem.

13. Upotrebljavajte naglašavanje riječi u rečenici

Naglašavanje riječi u rečenici uključuje naglašavanje ključnog elementa u rečenici, za razliku od ostalih riječi koje ga okružuju u rečenici, naprimjer, Evo automobila, **brm brm**. Ova se strategija češće koristi u ranim fazama slušanja. Kako se budu razvijale vještine slušanja kod Vašeg djeteta, tako će se i ova strategija rjeđe koristiti. No, i dalje je vrlo korisna prilikom uvođenja novih riječi ili nove jezične strukture. Naprimjer, Vaše će dijete možda imati poteškoća sa zamjenicom *on*. Naglašavanje riječi u rečenici može mu olakšati da čuje, naprimjer, *ON ide u park*. Kad Vaše dijete bude sposobno čuti i identificirati riječ, važno je izgovoriti rečenicu prirodnim ritmom i intonacijom.

14. Spremnost uočavanja izvora zvuka ili lokalizacije zvuka

Od samog početka ova je strategija važna jer Vaše dijete upozorava na zvukove kad ih možda još ne može čuti samostalno. Što se češće ovo radi, uz razvijanje ostalih vještina slušanja, Vaše će dijete prije razviti sposobnost da čuje zvukove iz različitih smjerova. Okrenite dijete prema izvoru zvuka. Vaše će dijete pokazati da zna locirati zvukove promatranjem; okretanjem očiju, pokazivanjem, okretanjem glave, itd. Budite spremni prepoznati ove znakove i poboljšati ovu vještinu potvrđivanjem izvora zvuka i njegovim imenovanjem. Važno je iskoristiti svaku priliku za povezivanje zvuka i onoga što zvuk predstavlja, npr*., Pogledaj u nebo. Pogledaj gore. Tamo je avion.*

15. Neka samo jedna osoba govori

Temelj govorne konverzacije je govor samo jedne osobe odjednom. Jasno, u svijetu odraslih događa se da ljudi govore istovremeno. No, odrasli se mogu nositi s time i razlikovati glasove različitih govornika. Malom djetetu slušanje više govornika odjednom predstavlja sofisticiranu vještinu. Vaše dijete treba dobiti informacije od jednog govornika tako da poruka bude jasna.

[ii] Estabrooks, 2001

16. Upotrebljavajte ponavljanje

Većina male djece treba čuti govor ponovljen u različitim kontekstima prije nego ga uspiju obraditi, shvatiti i upotrijebiti. Ponavljanje je prirodna strategija koja se treba koristiti na samom početku razvoja govora. Roditelji instinktivno ponavljaju informacije svojoj djeci. Djeca s oštećenjem sluha trebaju još više ponavljanja.

Možda ćete trebati izgovoriti novu riječ ili frazu pedeset ili više puta u smislenim situacijama i različitim kontekstima prije nego je Vaše dijete shvati. Ponavljanje istih zvukova, riječi ili fraza, u blizini mikrofona slušnog aparata, osigurat će bolji pristup poruci. Važno je mijenjati iskustvo tako da ponavljanje ne postane dosadno. Naprimjer, ako želite da Vaše dijete nauči slušati fraze koje se povezuju s određenim igračkama, recite fraze nekoliko puta prije nego dijete ugleda igračke. Prvi put kad uvodite određene igračke, možete ih sakriti ispod kutija. Drugi bi se put mogle pojaviti iza jastučića na kauču. Sljedeći put bi se mogle pojaviti iz košare za rublje. Možete zadržati interes djeteta ponavljanjem govornih oblika mnogo puta u različitim situacijama.

Kako Vaše dijete bude raslo, ponavljanje se i dalje može koristiti kao tehnika ako ne razumije ili ne čuje govornika otprve. No, obveza starijeg djeteta je slušati i shvatiti upute nakon što ih jednom čuje. Ako se informacije stalno ponavljaju, Vaše dijete može steći lošu naviku neslušanja i neobrađivanja informacija prvi put kad se nešto kaže. Kada Vaše dijete uspješno obradi informacije nakon što nešto čuje samo jednom, nagradite to pohvalom. Tako će ono naučiti da ne očekuje ponavljanje.

17. Upotrebljavajte fraze i jednostavne rečenice

Važno je u početku koristiti fraze ili kratke jednostavne rečenice, a zatim prijeći na složene rečenice sukladno s razvojem jezika Vašeg djeteta. Osnovna jezična struktura je rečenica te je stoga važno da dijete od odraslih dobiva informacije na razini rečenica, a ne pojedinačnih riječi. Naprimjer, prije nego vaše dijete skine čep s boce, recite *Skini čep*, a ne samo *skini*. Ponekad postoji tendencija smanjivanja informacija na pojedinačne riječi u krivom vjerovanju da će to pomoći djetetu sa oštećenjem sluha. Upotrebljavanjem fraze ili kratke, jednostavne rečenice, umjesto pojedinačnih riječi, poruka će biti dostupnija jer ima više akustičkih informacija (suprasegmentnih obilježja i učinaka koartikulacije).

18. Upotrebljavajte stvarna imena predmeta

Vaše dijete treba čuti nove riječi i fraze više puta prije nego što ih uspije prihvatiti i počne upotrebljavati. Lakše mu je odmah naučiti ispravan naziv. Pobrinite se da upotrebljavate stvarne nazive predmeta.

© Cochlear Ltd, 2005

19. Potičite vokalizaciju

Nekoj djeci može biti potreban poticaj na vokalizaciju. Za poticanje vokalizacije možete se koristiti sljedećim strategijama.

Pogledajte svoje dijete na uzbuđen ili nestrpljiv način kako biste mu signalizirali da je na njemu red da nešto kaže. Upotrijebite ovo zajedno sa strategijom čekanja (u kojoj odrasla osoba čeka na nestrpljiv ili uzbuđen način kako bi naznačila da se traži vokalni odgovor). Pomaknite igračku tek nakon što Vaše dijete vokalizira. Ovo je sjajna strategija za motivaciju i iznimno je učinkovita s igračkama koje iskaču, skaču, itd. Ako Vam takve nisu dostupne, vokalizacija se može potaknuti i jednostavnim držanjem igračke i čekanjem da dijete vokalizira prije nego li je pomaknete. Sami pružite primjer odgovora i dajte drugoj odrasloj osobi ili bratu/sestri da pomakne igračku kako biste pokazali što se očekuje od djeteta.

Drugi način za poticanje vokalizacije je rukom. Stavite ruku na „nježan, pažljiv način“ ispred usta djeteta[ii]. Time ćete naznačiti da je na njemu red da govori. Ovom se strategijom možete koristiti kod aktivnosti podražaja/odgovora kako biste otkrili što je zapravo Vaše dijete čulo. Ruka se može upotrijebiti i kao znak za naizmjenično govorenje te djetetu simbolizirati da je i ono važan sudionik u razgovoru.

20. Zaokupite pažnju svog djeteta

Vaše će dijete najbolje učiti u smislenim situacijama te kada mu je usredotočena pažnja. Bit će sposobnije učiti ako slijedite njegove aktivnosti i pokušate mu usmjeriti pažnju.

Možda će biti potrebno stvoriti situacije kako biste usmjerili pažnju djeteta. Sva djeca vole iščekivanje onoga što slijedi, pa mu pokušajte zaokupiti zanimanje skrivenim ili djelomično vidljivim predmetima. Ako se igrate lutkama, koristite se smiješnim glasovima dok glumite da govore. Odijevanje na smiješan način, postavljanje nečeg zanimljivog na zid, sakupljanje potrganih ili neobičnih predmeta ili ispadanje predmeta iz knjige su učinkoviti prijedlozi za stimuliranje znatiželje i usmjeravanje pažnje.

Nemojte misliti da morate osigurati skupu opremu ili najnovije kupovne igračke. Prirodni proizvodi i predmeti, koji se nalaze posvuda u kući, Vašem djetetu mogu biti isto tako privlačni. Način na koji se igračke uvode i upotrebljavaju je ključan za aktiviranje Vašeg djeteta te rezultira najkvalitetnijim učenjem.

21. Upotrebljavajte aktivnosti slušnog podražaja/odgovora

Slušni podražaj/odgovor je način na koji možete saznati točno koje zvukove vaše dijete može čuti u frekvencijskom rasponu govora. Koriste se sljedeći glasovi[iv]:

samoglasnici /a/ /i/ /u/,

frikativi /s/ /š/

nazalni glas /m/.

[iii] Estabrooks, 2001

[iv] Ling, 1976

Slušni podražaj/odgovor može započeti u vrlo ranoj dobi. Zamolite dijete da stavi predmet kraj uha i reagira nekom radnjom kad začuje zvuk, naprimjer, stavi kolute na obruč, spusti plastične životinje u vjedro vode. Izgovorite zvukove koristeći jasan glas u blizini mikrofona uređaja, pazeći da dijete ne osjeti Vaš dah.

U početku se od vašeg djeteta neće očekivati da ponovi zvukove, samo da odgovori nekom radnjom kako bi pokazalo da je primijetilo zvukove. U kasnijoj će se fazi od njega očekivati da ponovi zvukove kako bi pokazao da ih može razlikovati.

Mijenjajte vremenski interval između svakog zvučnog podražaja kako dijete ne bi upalo u rutinu, predviđajući kad će se javiti zvuk umjesto da ga čuje i obradi. Mlađem ćete djetetu možda trebati pomoći pridržati predmet te mu pokazati, svojim primjerom, što se točno od njega očekuje.

Ako Vaše dijete dobro reagira na podražaj, to će mu biti od pomoći prilikom testiranja sluha i podešavanja slušnog pomagala. Također će mu pomoći prilikom prilagodbe govornog procesora umjetne pužnice. Slušni podražaj/odgovor je, isto tako, koristan za brzu provjeru radi li uređaj Vašeg djeteta te, općenito, za provjeru slušanja u svakom trenutku. Ako se Vaše dijete ne osjeća dobro, to može utjecati na njegovo slušanje, što se može brzo procijeniti uspoređivanjem njegovih odgovora u tom trenutku s njegovim uobičajenim odgovorima.

U kasnijoj fazi upotrebljavajte aktivnosti slušnog podražaja/odgovora za detaljno podešavanje kompliciranijih kontrasta, kao što su kontrast mjesta (pa/ta/ka), i naglašavanje specifičnih govornih glasova kako bi ih Vaše dijete moglo uključiti u svoje repertoar izgovorenih glasova.

Kako vaše dijete bude razvijalo vještine slušanja i izražavanja, upotrebljavajte aktivnosti slušnog podražaja/odgovora za vježbu slušanja na većoj udaljenosti od govornika.

22. Neka dvije odrasle osobe daju primjer aktivnosti slušnog podražaja/odgovora

Kada počnete sa slušnim podražajem/odgovorom, Vaše dijete možda neće znati što se od njega očekuje i možda neće moći prepoznati zvukove u ovoj fazi. Dvije odrasle osobe trebaju pokazati što se očekuje – jedna koja osigurava podražaj, a druga koja odgovara na podražaj. Osoba koja izgovori glas ne smije odgovoriti jer će dijete biti zbunjeno i neće znati što se od njega očekuje. Odrasla osoba koja odgovara treba pokazati na svoje uho i reći živahnim glasom, *Čuo sam to*. Kada je Vaše dijete na redu, druga osoba treba podići kolut ili predmet do djetetova uha u pozi iščekivanja i slušanja.

23. Neka bude zabavno

Ovo je vrlo važna strategija. Djeca se vole zabavljati. Svaki doživljaj učenja treba predstavljati užitak. Djeca će najviše naučiti ako aktivno sudjeluju i uživaju u samom procesu. Djeca izražavaju čuđenje prema svijetu koji ih okružuje. Vole iščekivati, predviđati i predočavati. Vaše će dijete najbolje učiti ako dobije priliku istraživati svijet na ovaj način. Kada mu zaokupite maštu, sudjelovat će i uživati u iskustvu učenja.

24. Osigurajte pozitivni poticaj

Uvijek pohvalite dijete kako biste potakli ponavljanje radnje ili verbalnog odgovora. Vaše je dijete možda mahnulo kao odgovor na *pa-pa*. Možda je po prvi put čulo svoje ime ili spontano izgovorilo svoju prvu riječ. Možda je upotrijebilo ispravnu množinu ili slijedilo upute od tri elementa.

Poticati se može na razne načine. Pozitivno poticanje je verbalna pohvala. Ona mora biti trenutačna i izravna. Ako svom djetetu pokažete da ste zadovoljni njime odmah nakon radnje/odgovora, potaknut ćete dodatne odgovore. Važno je da je Vaše dijete svjesno da se od njega ponovno traži radnja/odgovor. Verbalni se poticaj mora izraziti jezikom koji je djetetu razumljiv, naprimjer, *dobro si slušao* nakon određenog zadatka slušanja. Starije dijete možete pohvaliti za njegov govor. *Čuo sam taj [s] na kraju riječi. Jako si dobro to izgovorio.*

Puno je bolje pohvaliti pozitivnu radnju ili odgovor, nego stalno isticati ono što Vaše dijete NE radi. Vi i liječnik morate biti vješti u izazivanju ciljnog odgovora slušanjem. Pohvalom tog odgovora Vaše će se dijete osjećati samouvjereno u procesu vježbanja i ponovnog iznošenja u razgovoru. Verbalni poticaj može biti popraćen fizičkim, naprimjer, tapšanjem po leđima. Treba ograničiti poticaje u obliku darova. Djeca trebaju raditi radi vlastite motivacije. Trebaju biti zadovoljni samim sobom zbog dobro obavljenog zadatka. Pretjerana upotreba darova, kao način poticanja, ne priprema Vaše dijete za život u stvarnom svijetu u kojem je samomotivacija obično ključ uspjeha.

25. Upotrebljavajte pauze

Ova se strategija upotrebljava za naglašavanje ulaznih jezičnih informacija. U ranim fazama, koristite se pjevnim glasom i govorite u frazama ili kratkim jednostavnim rečenicama. Napravite pauzu između fraza/rečenica kako biste dali djetetu vremena za obradu prije nego određeni sadržaj ponovno čuje. Ova se strategija može upotrijebiti i kad je dijete već steklo neke vještine slušanja. Može se upotrijebiti za naglašavanje ključnog dijela složenije poruke ili prilikom uvođenja novih riječi, novog koncepta ili lingvističke strukture. Vašem će djetetu dati vremena za obradu i shvaćanje nove informacije.

26. Upotrebljavajte čekanje

Čekanje je vrlo korisna strategija, pogotovo na početku procesa učenja jezika. Kada govorite sa svojom bebom, pričekajte prije nego počnete ponovno govoriti kako biste joj dali vremena da reagira glasom. Dok čekate, pokušajte blago okrenuti glavu prema djetetu kako biste naglasili da čekate odgovor. Ovo može biti popraćeno podignutim obrvama, smješkom ili komentarom kao što je *mmm.*

Zajedno, ove strategije tvore temelj za dijalog. Vi govorite, čekate i slušate, a kada Vaše dijete odgovori, reagirate odgovarajućim jezikom. Ovo je temelj konverzacije i treba ga uvesti u vrlo ranoj dobi.

Ponekad su roditelji djece s oštećenjem sluha nestrpljivi u želji da što više jezično potiču te zaboravljaju dati svom djetetu vremena za odgovor. U početku ćete svakako trebati osigurati mnogo jezičnih informacija, gotovo konstantno komentirajući ono što se događa u svijetu Vašeg djeteta. Međutim, ovo se mora naglasiti čekanjem, kako bi dijete moglo reagirati, inače nikad neće dobiti priliku govoriti. Govorenje je jednako važno kao i slušanje. Djeca trebaju mnogo prilika

da uvježbaju oboje kako bi naučili kako postati sposobni sudionici u komunikaciji.

27. Dajte primjer ispravnog jezika

Davanje primjera je jedna od ključnih prirođenih strategija koju Vi i ostali članovi obitelji trebate upotrebljavati tijekom procesa učenja jezika. Davanje primjera jednostavno znači upotrebu ispravne gramatike i izgovora tijekom razgovaranja sa svojim djetetom te prilikom ponavljanja njegovih izjava. To znači jasno govorenje u svakom trenutku i prikladno izražavanje u kontekstu.

Pružanje primjera se može upotrebljavati i prilikom učenja nove vještine. Liječnik će Vas možda zamoliti da date primjer odgovora ili ćete ovo možda proći s drugim članom obitelji. Naprimjer, ako Vaše dijete ima poteškoća s praćenjem upute, liječnik će Vas možda zamoliti da primjerom pokažete što treba učiniti. Na taj će način Vaše će dijete naučiti što se od njega očekuje i bit će spremno uspješno izvršiti zadatak kad dođe red na njega.

28. Potičite razvoj govora

Svom djetetu trebate u svakom trenutku davati primjere ispravnog govora. Kako se bude njegov ekspresivni jezik razvijao, od brbljanja i nerazumljivog jezika do izgovaranja jedne ili dviju riječi, njegov izgovor neće uvijek biti točan. Govor je razvojni proces i u različitoj se dobi javljaju različiti glasovi. Ovo ovisi o stjecanju kontrole koju dijete ima nad svojim govornim organima, naprimjer jezikom i usnama, što se postiže vježbom. (Proučite Integrirane skale razvoja, str. 31-42 i Govorni glasovi, str. 43 za redoslijed stjecanja.)

Kako motorne govorne vještine Vašeg djeteta budu napredovale, njegovi neprecizni pokušaji će se postupno razvijati dok ne uspije točno izgovoriti riječi. Kako biste potakli razvoj govora, uvijek pružajte djetetu pravilan primjer koji će oponašati. Koristite strategiju *Slušanja* kako biste ga potakli da sluša pravilnu artikulaciju prije ponavljanja riječi. Naglasite ispuštanje određenih zvukova. Koristite slušno bombardiranje specifičnim zvukovima u igrama ako Vaše dijete ima poteškoća s njima. Uključite govorne glasove koji se pojavljuju u aktivnosti govornog brbljanja podražaja/odgovora.

29. Proširite i obogatite jezik

Ova strategija proširenja i obogaćivanja jezika koristi se za poticanje razvoja jezika. Ovo se postiže uvođenjem jezika koji je neznatno složeniji od trenutne razine izražavanja Vašeg djeteta.

U ranim fazama trebalo bi fraze i kratke rečenice izgovarati pjevnim glasom. Postupno, kad Vaše dijete bude počelo brbljati, Vi, i drugi trebate ponavljati to brbljanje i dodati nešto kako bi dijete čulo različite kombinacije glasova. Isto tako, trebate komentirati ono što Vaše dijete radi. Nastavite upotrebljavati jednostavan jezik kako biste opisali što dijete radi te upotrebljavajte naglašavanje ključnih riječi i kad Vaše dijete bude počelo sve više brbljati. Nakon što se dijete počne koristiti govorom i počne izgovarati neke riječi, proširite riječ u frazu ili rečenicu. Naprimjer, ako dijete pokaže na sliku i kaže *Lopta*, proširite ovo s *Da, to je lopta*.

© Cochlear Ltd, 2005

Možete isto tako dodati, *Ti imaš loptu*. *Gdje je tvoja lopta? To je velika lopta*. Upamtite da trebate povećavati složenost informacija ovisno o jezičnom razvoju svojeg djeteta.

30. Proširite vokabular

Vaše dijete neće naučiti slušati slušanjem razgovora ili informacija s TV-a ili radija. Naučit će nove riječi i strukture samo izravnim dobivanjem informacija od Vas i drugih odraslih osoba ili braće/sestara. U dnevnoj rutini postoji mnogo prilika za unos novih riječi, naprimjer, *kategorije*: *namještaj* - *stol/stolica/kauč, radni stol/ ormarić; količine: hrpa/puno/malo/zrno/kriška/ nekoliko; suprotnosti: čist/prljav, velik/mali, gore/dolje, unutra/van; spol: krava/bik, patka/patak, muško/žensko*. Važno je uvoditi nove riječi kako bi se vokabular Vašeg djeteta konstantno povećavao. Naprimjer, ako Vaše dijete zna upotrebljavati riječ *velik*, to je prilika za širenje njegovog vokabulara korištenjem sinonima kao što su *ogroman/golem/divovski*, itd. Nakon što Vaše dijete postane sposoban čitatelj i slušatelj, može samostalno stjecati nove riječi i strukture, ali, do tada, ovisit će o Vama i ostatku obitelji.

31. Upotrebljavajte preformuliranje

Preformuliranjem se može koristiti kada dijete naznači da ne razumije upotrijebljeni jezik. Naprimjer, možete reći, Želiš li malenog medvjeda? Ako Vaše dijete ne odgovori, preformulirajte pitanje govoreći, *Maleni medvjed je mali medvjed. Želiš li malenog medvjeda?*

32. Upotrebljavajte ispitivanje

Ispitivanje je uobičajena strategija koja se upotrebljava za provjeru djetetova razumijevanja i poticanje verbalnih odgovora.

U ranim fazama razvoja jezika, djeca razumiju i koriste se jednostavnim pitanjima koja počinju upitnom riječi kao što su *Što je to*? i *Gdje*? Isto tako, upotrebljavaju i *da/ne* pitanja. Upotrebljavajte pitanje *Gdje*? da biste potakli upotrebu prijedloga, npr. *na, u, iza* koji se mogu uključiti u igru skrivača. Pitanje *Što je*? može se upotrijebiti za proširivanje djetetova vokabulara kad počne postavljati pitanja o nazivima predmeta.

Važno je da ne postavljate stalno pitanja koja zahtijevaju odgovor jednom riječju, npr., *Što je to*? i *da/ne* pitanja. Pitanja kao što su *Što je to*? treba postavljati samo u kontekstu kad je odgovor zaista potreban. Ne bi se trebala kontinuirano upotrebljavati za testiranje djeteta.

Kako vaše dijete bude sazrijevalo, možete upotrebljavati pitanja koja su složenija kako bi naučilo rasuđivati, izražavati ideje, osjećaje i koncepte te razviti vještine rješavanja problema, predviđanja i shvaćanja uzroka i posljedice, npr., *Zašto*? *Što misliš da će se dogoditi*? *Što bi se moglo dogodili ako*? *Što treba napraviti*?, itd. (Proučite Integrirane skale razvoja, str. 31-42 za hijerarhiju razvoja pitanja.)

33. Upotrebljavajte slušno zaključivanje

Ovo je strategija kod koje započnete rečenicu i čekate da je dijete dovrši, naprimjer, Kad se male ruke…; Mjesec sja po noći, a sunce sja po…Ovo je neformalan način za procjenu jezičnih vještina, koncepata i sposobnosti slušanja Vašeg djeteta.

34. Upotrebljavajte prirodni glas

U ranim fazama učenja kako slušati, upotrebljavajte pjevni glas i naglašavanje riječi u rečenici sa svojim djetetom. Kako se njegove vještine budu razvijale, koristite se prirodnijim glasom s manje isticanja pojedinih riječi u rečenici. Vaše dijete treba čuti prirodan ton, s odgovarajućim naglaskom, intonacijom, brzinom i ritmom ako želi razviti prirodni govor.

35. Dajte svom djetetu vremena za obradu

Ako Vaše dijete ne slijedi uputu ili ne reagira verbalno, bolje je malo pričekati nego odmah početi parafrazirati ili ponavljati informacije. Često se događa da je Vaše dijete čulo poruku, ali mu treba vremena za njezinu obradu. Ponovite informacije ako ni nakon kratke pauze ne dobijete odgovor.

36. Dajte uputu samo jednom tijekom slušanja

Kako Vaše dijete bude sve više razvijalo vještine slušanja, potrebno ga je naviknuti na to da će se poruka izreći samo jednom. Vaše će dijete naučiti da je njegova dužnost slušati i shvatiti prvi put kad se nešto kaže. Upotrijebite strategiju čekanja i dajte svom djetetu vremena za obradu informacija. Ako ono ne odgovori nakon što se poruka kaže jednom, treba zamoliti da se informacija ponovi.

37. Upotrebljavajte objašnjenja

Kada Vaše dijete bude starije, jedan od najboljih načina da saznate je li razumjelo poruku je da ga upitate *Što si čuo*? Ovo na njega prebacuje odgovornost slušanja i shvaćanja informacija. Ako ne razumije ili nije čulo poruku, treba ga naučiti ispravnom načinu za traženje objašnjenja, npr., *Nisam čuo*; *Oprosti*?; *Molim te reci ponovo; Što si rekao*? *Možeš li ponoviti, molim te*? Ova se strategija može naglasiti svaki put kad dijete ima poteškoća s jezikom ili konceptom.

Sve ove strategije mogu se upotrijebiti za olakšanje procesa učenja kako slušati. Tri poglavlja u ovom DVD-u, Bebe brbljaju, I dječica govore, Djeca čavrljaju, objašnjavaju roditeljima i liječnicima upotrebu ovih strategija, kod kuće i u klinici, kako bi se omogućilo razvijanje govora preko slušanja.

Integrirane skale razvoja

Jezik nam omogućuje shvaćanje i izražavanje ideja, misli, stavova i osjećaja.

U procesu učenja jezika, shvaćanje jezika koji smo čuli, tj. receptivnog jezika, uvijek prethodi razvoju ekspresivnog jezika. Malo dijete će se okrenuti kad ga pozove majka ili mahnuti zbogom kad se to od njega zatraži, puno ranije nego li bude sposobno reći svoje ime ili *pa-pa*. Kao i učenje razumijevanja jezika i izražavanja, razvoj pragmatičnih vještina potreban je radi pravilne upotrebe jezika u različitim društvenim kontekstima i u različite svrhe.

Razdoblje od rođenja do školske dobi vrijeme je golemog razvoja u životu djeteta. Dijete se, od nesamostalnog, razvija u sposobnog sudionika u komunikaciji te učenika do vremena kretanja u školu.

Sljedeće su tablice integrirana mjerila koja navode tipične razvojne faze na području slušanja, jezičnog razumijevanja i jezičnog izražavanja, govora, spoznaje i socijalne komunikacije. Ova su područja prilagođena na temelju različitih izvora podataka:

- Cottage Acquisition Scales for Listening, Language and Speech
- Preschool Language Scale – 4 (PLS 4)
- The Bzoch-League Receptive-Expressive Emergent Language Scale Second Edition (REEL - 2)
- The Early Learning Accomplishment Profile Kit (E-LAP)
- The Learning Accomplishment Profile Revised Edition Kit (LAP-R)
- The Rosetti Infant-Toddler Language Scale
- St. Gabriel's Curriculum

(Za potpune reference i opis proučite Skale razvoja i Alati za procjenu, str. 109 - 113.)

Dijete s oštećenjem sluha prati ove faze razvoja. Međutim, bit će mu potrebna duža izloženost govoru od najranije dobi. Jezik, govor, spoznaja i pragmatične vještine trebaju se razvijati istovremeno slušanjem u sustavnom programu koji slijedi tipične faze razvoja.

Važno je upamtiti da se vještine navedene na sljedećim stranicama temelje na prosjeku. Postoji zamjetan vremenski raspon između najranijeg i najkasnijeg vremena u kojem djeca usvajaju određene vještine. Vaše dijete možda neće steći neku vještinu u zadanom vremenskom okviru, ali to ne znači da je uopće neće dostići. Ove su razvojne skale dane samo kao vodič, a prikazane su kako bi pomogle osigurati razvojni program sukladan individualnim potrebama djeteta.

0 do 3 mjeseca

Slušanje)	Jezično razumijevanje	Jezično izražavanje	Govor	Spoznaja	Socijalna komunikacija
o osviješteno slušanje o reagira na zvuk smješkanjem, okretanjem glave, umirivanjem, trzanjem o reagira na glasne zvukove o prepoznaje majčin glas/glas skrbnika	o prene se na iznenadnu buku o odgovara na promjene lica govornika o reagira na govor umirivanjem ili smješkanjem o umiruje ga poznati glas	o plačem izražava glad ili ljutnju o počinje vokalizirati kao izraz ugode o povremeno vokalizira kao odgovor na zvukove slične glasovima govora	o plač o počinje i druga vokalizacija, npr. gugutanje, grgoljenje	o svjesno je poznatih osoba/situacija o kratkotrajno zapaža predmete/lica o predviđa određene događaje, npr. hranjenje	o čini se kao da sluša govornika o ostvaruje kratkotrajan kontakt očima, a s 3 mjeseca već redovito usmjerava pogled na govornokovo lice, lokalizira govornika pogledom i počinje proučavati pokrete usana više no cijelo lice o smješka se/guguće kao odgovor, osobito majci/skrbniku

© Cochlear Ltd, 2005

4 do 6 mjeseci

Slušanje (sluh)	Jezično razumijevanje	Jezično izražavanje	Govor	Spoznaja	Socijalna komunikacija
o zvukovi počinju imati značenje o pažljivije sluša o počinje povezivati značenje sa zvukovima, tj. povremeno reagira na vlastito ime o reagira na varijacije glasa o počinje točno lokalizirati izvor zvuka o osluškuje vlastiti glas	o često lokalizira izvor zvuka okretanjem glave ili pogledom o ponekad reagira na vlastito ime o razlikuje prijateljski od ljutitog glasa, npr. plačem reagira na ljutit glas o uglavnom se umiruje na glas (prestaje plakati)	o potrebe i želje iskazuje vokaliziranjem o glasa se kad čuje pjevanje o brnda jezikom, guguće, viče o vokaliziranjem odgovara na govor o počinje upotrebljavati različitu vokalizaciju kao izraz ugode ili neugode o vokalizira kad je samo ili s drugim ljudima	o smije se o proizvodi zvukove usnicama i jezikom (brnda jezikom) o guguće o viče o počinje mijenjati trajanje, visinu i glasnoću vokalizacije (varijacije prozodije) o upotrebljava samoglasnik [a] o proizvodi glasove s elementima suglasnika – frikcija, nazalnost /m/ o igra se glasom	o Gleda u predmete i poseže za njima o počinje shvaćati uzrok i posljedicu, npr. igra se zvečkom o prepoznaje poznate osobe o prinosi predmete ustima	o zadržava kontakt očima o voli igre poput pomicanja kažiprsta po djetetovu dlanu o različito se glasa za različite svrhe o oponaša izraze lica o preuzima inicijativu u vokaliziranju i uključuje odrasle u interakciju o počinje razumijevati naizmjeničnost u govornoj komunikaciji, npr. vokalizira kao odgovor na glasovni podražaj odraslih

4 do 6 mjeseci

7 do 9 mjeseci

Slušanje (sluh)	Jezično razumijevanje	Jezično izražavanje	Govor	Spoznaja	Socijalna komunikacija
o točno lokalizira izvor zvuka o razlikuje suprasegmentne elemente trajanja, visine i glasnoće o ima duže trajanje koncentracije o povezuje riječi sa značenjem o razlikuje samoglasnički i suglasnički sadržaj	o čini se da prepoznaje imena članova obitelji u vezanom govoru, čak i kada imenovana osoba nije nazočna o odgovara adekvatnim pokretima ruku na riječi poput gore, visoko, pa-pa i sl. o uživa u glazbi i pjevanju o čini se da sluša razgovor drugih o redovito zaustavlja aktivnost kad začuje svoje ime o čini se da zna imena nekoliko svakodnevnih predmeta, pokazuje ih kad ih se imenuje o sve češće na „ne“ reagira zaustavljanjem aktivnosti o zadržava interes do jedne minute kad gleda slike ili slikovnice uz odrasle	o ponavlja CV (konsonant/vokal) slogove u brbljanju [pa pa] o počinje vokaliziranjem odgovarati na poziv o igra se više igrica, npr. križ-kraž, ku-ku, tašun-tašun… i vokalizira za vrijeme igre o čini se da "pjevuši" o glasom pozdravlja poznate odrasle osobe o zove kako bi pridobilo pažnju o adekvatno upotrebljava neke geste i jezični materijal, npr. trese glavom na "ne" o glasno vokalizira	o brblja CV CV [pa pa] [ba ba] o cokće jezikom o upotrebljava "pjevušeći" glas o oponaša intonaciju o najčešće upotrebljava srednje niske samoglasnike /a/, /o/ o upotrebljava neke suglasnike /p, b, m, d/	o oponaša fizičke pokrete o prepoznaje poznate predmete o stavlja predmete u jednu ruku, pa u drugu o drži jednu kockicu i uzima sljedeću o smiješi se sebi u ogledalu o voli igre skrivača o daje, pokazuje prstom o skida krugove sa stalka	o počinje razumijevati da je komunikacija dvosmjeran proces o pokazuje želju za interakcijom s ljudima o postaje živahnije uz poznate osobe o predviđa aktivnosti o klima glavom, maše i plješće o glasom privlači pažnju o traži pokazivanjem i posezanjem o voli šaljive igrice o i dalje razvija vještine naizmjenične komunikacije („turn taking“) o počinje pratiti slikovnice gledajući ih zajedno s odraslima

© Cochlear Ltd, 2005

10 do 12 mjeseci

Slušanje (sluh)	Jezično razumijevanje	Jezično izražavanje	Govor	Spoznaja	Socijalna komunikacija
o pridodaje značenje sve većem broju riječi o prati vlastiti glas i glasove drugih ljudi o lokalizira zvuk iz daljine o izdvaja govornikov glas iz okolnog signala	o čini se da uživa u slušanju novih riječi o uglavnom uspijeva slušati govor bez da ga ometaju drugi zvukovi o povremeno daje igračke i predmete odrasloj osobi na govorni zahtjev o povremeno slijedi jednostavne naloge, npr. *stavi to dolje*. o reagira na glazbu ritmičnim kretanjem tijela ili ruku o pokazuje razumijevanje verbalnih naloga adekvatnim gestama tijela ili glave o pokazuje povećano zanimanje za govor kroz sve duža vremenska razdoblja	o upotrebljava žargon od 4 ili više slogova – kratke strukture slične rečenicama bez pravih riječi o u samostalnoj igri počinje upotrebljavati raznoliki žargon oponašajući intonacijske obrasce govora odraslih o započinje govorno gestovne igre kao ide buba naviše…ide buba naniže… o obraća se igračkama/ predmetima upotrebljavajući duže govorne obrasce o često vokaliziranjem odgovara na pjesme ili brojalice o oponaša radnju popraćenu zvukom o možda upotrebljava prve riječi, npr. *pa-pa*, *mama*	o oponaša glasove i broj slogova drugih govornika o upotrebljava suprasegmentalne elemente o upotrebljava duže nizove ponavljajućih slogova o samoglasnici i suglasnici su sistematično varirani [ba di ba di] o upotrebljava okluzive i nazale [p, b, d, m]	o negoduje kad mu se uzme igračka o povezuje radnju s predmetom, npr. žlicu s miješanjem, auto s guranjem o reagira na smijeh ponavljanjem radnje o vadi štapiće/čepove iz ploče o sparuje identične predmete o pokušava izgraditi toranj od dva elementa	o počinje razumijevati pitanja i odgovore, npr. adekvatno odmahuje glavom za "ne" o nastavlja se razvijati razumijevanje interakcije o razumije pozdrave o nastavljaju se razvijati naizmjenične komunikacije „turn taking“ o vokalizira kao odgovor na majčin poziv o pokazuje želju za promjenom aktivnosti o reagira na smijeh ponavljanjem aktivnosti o počinje usmjeravati druge gurkanjem, povlačenjem o vokalizira uz gestu u znak protesta o uživa u igrama i započinje ih

10 do 12 mjeseci

13 do 15 mjeseci

Slušanje (sluh)	Jezično razumijevanje	Jezično izražavanje	Govor	Spoznaja	Socijalna komunikacija
o prepoznaje sve više riječi o obrađuje jednostavan jezični sadržaj o slušno pamti jedan element na kraju fraze/rečenice o slušno razlikuje poznate fraze o izvršava poznate jednostruke naloge, npr. daj mi to, ide pa-pa	o svakim tjednom razumije sve više riječi o u igri izvršava jednostruke naloge o razumije jednostavna pitanja sa Gdje, npr. *Gdje je tata*? o prepoznaje i demonstrira razumijevanje mnogih pojmova pokazivanjem predmeta o razumije sve više poznatih fraza o počinje prepoznavati nazive različitih dijelova tijela, npr. oči, ruke o uživa u pjesmicama	o redovito upotrebljava 7 ili više riječi o upotrebljava glas i geste kada nešto želi o i dalje upotrebljava žargon uz sve više pravih riječi o u žargon dodaje pauze i intonaciju o spontano ponavlja nove riječi o pjeva	o oponaša alternirane samoglasnike o govori izolirane riječi (još uvijek nedovoljno precizno) o u igri glasom upotrebljava većinu samoglasnika o upotrebljava više prednjih suglasnika okluziva [p, b, d], nazala [m, n] o upotrebljava frikativ [h]	o zadržava pažnju na željenom predmetu dvije minute ili dulje o stavlja krug na odgovarajuće mjesto u umetaljci o gradi toranj od dvije kocke o počinje šarati po papiru debelim bojicama o oponaša više radnji, npr. njiše lutku o pokazuje da zna funkciju predmeta o skida poklopac s kutije kako bi pronašao skriveni predmet	o stalno produljuje kontakt očima s govornikom o s razvojem jezičnog izražavanja sve aktivnije sudjeluje u komunikaciji (započinje forma dijaloga) o igra se igrice donošenja o uključuje druge pokazivanjem stvari, npr. cipela/odjeće tijekom igre o počinje razumijevati prva pitanja “tko/što/gdje je…?“

© Cochlear Ltd, 2005

16 do 18 mjeseci

Slušanje (sluh)	Jezično razumijevanje	Jezično izražavanje	Govor	Spoznaja	Socijalna komunikacija
o slušno razlikuje sve više fraza o prepoznaje i povezuje sve više riječi s predmetima, npr. igračkama , dijelovima tijela, hranom, odjećom o ponavlja riječi koje je čulo	o razumije sve više jednostavnih pitanja o počinje razumijevati dulje fraze s ključnom riječi u sredini rečenice o razvija riečnik po kategorijama o prepoznaje sve više riječi koje označavaju dijelove tijela o pronalazi poznate predmete koji mu nisu u vidokrugu o razumije 50 ili više riječi o prepoznaje neke odjevne predmete, igračke i hranu	o nestaje žargon o upotrebljava 10 ili više riječi sa značenjem o smanjuje upotrebu geste – u komunikaciji se oslanja na govor o ponavlja riječi koje je čulo o traži još	o govori sve više izoliranih riječi o ima većinu samoglasnika o još uvijek izgovara pretežno prednje suglasnike [p, b, d, m, n, h]	o oponaša šaranje kruga o stavlja 3 do 6 elementa u umetaljku o nalazi željenu igračku iza prepreke o hvata male predmete o okreće bocu naopačke da bi uzelo igračku o pokazuje slike u slikovnici i počinje okretati stranice o razumije postojanost objekata	o gestom i glasom traži predmet ili pomoć odrasle osobe o započinje prvu interakciju glasom o radije se druži s bliskim osobama o oprezan je s nepoznatim ljudima o oponaša drugu djecu

19 do 24 mjeseci

Slušanje (sluh)	Jezično razumijevanje	Jezično izražavanje	Govor	Spoznaja	Socijalna komunikacija
o slušno pamti 2 elementa o slušno razlikuje pjesmice o razumije različite fraze o slušno razlikuje opisne rečenice o slijedi dvostruke naloge npr. *Uzmi loptu i baci je.* o identificira po kategoriji	o izvršava dva naloga s jednim predmetom o izdvaja dva poznata predmeta o razumije naloge o pokazuje različite dijelove tijela, npr. lakat, obraz o počinje razumijevati osobne zamjenice – mene, tebe o svakodnevno usvaja nove riječi o širi razumijevanje – uči jednostavnu sintaksu o do 24 mjeseca razumije 250 - 300 riječi	o povremeno ponavlja fraze od 2 - 3 riječi o redovito upotrebljava nove riječi o proširuje vokabular na 30 riječi ili više o pokušava nešto ispričati – služi se duljim izričajima u žargonu da bi nešto objasnilo o počinje upotrebljavati vlastito ime kad priča o sebi o upotrebljava posvojnu zamjenicu– moje o može postavljati pitanja s gdje *Gdje auto*? o sa 24 mjeseca se može služiti rečenicama od 2-3 riječi s imenicama, nekoliko glagola i pridjeva	o izražava se riječima o glas /r/ izgovara kao /w/ o služi se suprasegmentalnim elementima govora o prisutni su svi samoglasnici o pojavljuju se suglasnici [k, g, t] o usvojeni su suglasnici [p, b, m, t, n, d] – koriste se u inicijalnom položaju u riječi O često izostavlja suglasnike u medijalnom i finalnom položaju u riječi	o oponaša simboličku igru, npr. kućanske aktivnosti o upotrebljava jedan predmet kao simbol za neki drugi o stavlja trokut, krug, kvadrat u umetaljku o oponaša okomite poteze o niže tri kuglice na nit o počinje trgati papir o oponaša slaganje čašica po veličini o počinje u igri slagati predmete po kategorijama o igra se istovremeno s dvije igračke o slaže kocke/gradi toranj o uspijeva složiti jednostavnu umetaljku - slagalicu o pokreće mehaničke igračke	O počinje razvijati samosvijest i voli se družiti s ljudima o započinje igru pretvaranja o izvršava naloge odraslih osoba o oponaša „odrasle“ razgovore o u komunikaciji se služi riječima o traži informacije, npr. *Što je ovo*? o razvija se naizmjeničnost u razgovoru „turn taking“

© Cochlear Ltd, 2005

25 do 30 mjeseci

Slušanje (sluh)	Jezično razumijevanje	Jezično izražavanje	Govor	Spoznaja	Socijalna komunikacija
o slušno pamti 2 elementa u različitim lingvističkim kontekstima o sluša poznate pjesmice na snimkama o razumije dulje govorne izričaje o sluša s veće udaljenosti	o počinje razumijevati kompleksan jezik o razumije sve složenije naloge o shvaća funkciju npr., *Iz čega pijemo?* – pokazuje na čašu o razumije razliku u veličini, npr. veliko/malo o počinje razumijevati prijedloge, npr. u, na, ispod o raste broj riječi koje razumije o počinje razumijevati koncept količine, npr. jedan, sve o razumije zamjenice, npr. on, ona, oni, mi	o sve se češće izražava u 2 – 3-članim rečenicama o upotrebljava neke osobne zamjenice, npr. ja, ti o traži pomoć rabeći dvije ili tri riječi, npr. peri ruke o počinje imenovati osnovne boje o sebe označava s „ja“ o ponavlja dva broja za redom o odgovara na pitanja „što/tko/gdje“, npr. *„Što/tko je to?, Što radi…?, Gdje…?* o recitira kratke brojalice i omiljene pjesmice o razumije i odgovara na upit „možeš?". Upotrebljava negaciju, npr., *ne, neću*	o voli isprobavati razne prozodijske varijacije o počinje točno upotrebljavati naglasak o ponavlja riječi i rečenice o pojavljuju se suglasnici [f, j] o pojavljuju se suglasnici, npr. [m, p, b] u finalnoj poziciji o riječi/rečenice su skraćene – često izostavlja suglasnike u medijalnoj poziciji o često prenaglašava artikulaciju riječi o često istu riječ različito izgovara o šapuće	o nastavlja sa simboličkom igrom, npr. razgovor telefonom o dovršava radnje, npr. pljeśće i daje 5 o adekvatno upotrebljava igračke o proširuje igru povezanim aktivnostima o okreće jednu po jednu stranicu o oponaša okomite i vodoravne crte i crtež kruga o pridružuje identičnu sliku slici i oblik obliku o spaja dva dijela cjeline o ima pojam broja od jedan i dva	o uživa pričati, npr. pretvara se da razgovara telefonom o dovršava naloge, npr. *daj 5* o počinje razvijati paralelnu igru s drugom djecom o u igri sve više govori o dijeli igračke o upotrebljava dvije ili više riječi kad traži pomoć o služi se sve duljim govornim izričajima

25 do 30 mjeseci

31 do 36 mjeseci

Slušanje (sluh)	Jezično razumijevanje	Jezično izražavanje	Govor	Spoznaja	Socijalna komunikacija
o nastavlja širiti slušno pamćenje – slušno pamti 3 elementa različitog lingvističkog sadržaja o niže 2 informacije u pravilan slijed o sluša priče sa snimke o slijedi 2 - 3 naloga	o razumije većinu uobičajenih glagola o razumije i odgovara na sve složenije jezične sadržaje i upute o izvršava 2 - 3 usmene upute izrečene u jednoj rečenici o razumije nekoliko prijedloga, npr. u, na, ispod o proširuje razvoj koncepata o identificira dijelove predmeta o razumije koncept vremena, npr. danas, jučer, sutra o razumije *Što nedostaje?/Koji ne pripada tu?*	o upotrebljava rodove o opisuje svoj crtež o zna svoje ime i prezime o prepričava nedavna iskustva o upotrebljava 3 – 4-člane jednostavne rečenice o upotrebljava sve složeniji jezik o upotrebljava pitanja, npr. tko, što, gdje, zašto o upotrebljava zamjenice, npr. on, ona, oni, mi, ti, ja o ponekad upotrebljava množinu o upotrebljava posvojne zamjenice o upotrebljava više negacija, npr. ne, nijedan, nitko o počinje upotrebljavati i/jer o zna imenovati tri ili više boje	o prisutne su supstitucije za [r] o suglasnici u medijalnom položaju još uvijek nisu automatizirani o sve su češće prisutni suglasnici u finalnom položaju o pojavljuju se suglasnici [l, r, š, s, z, č] o usvojeni su svi samoglasnici o izostavlja neke nenaglašene dijelove govora o izgovor postaje sve pravilniji o često šapuće	o dijeli igračke s drugima i prati redoslijed igre o razvija paralelnu igru o počinje razvijati zanimanje za pisanje i crtanje o započinje igru pretvaranja o pridružuje karte od šest boja o razvrstava i kategorizira, npr. kocke i čavliće o imenuje predmete i kad vidi samo dio slike o na crtežu čovjeka dodaje dva dijela koja nedostaju o pokazuje zanimanje za to kako i zašto stvari funkcioniraju o slaže slagalicu od 2 - 3 dijela o oponaša crtež križa	o čeka svoj red u igri i dijeli igračke o recitira brojalice o „izvodi“ pjesmice – ponekad mijenja kraj – reducira stihove o sudjeluje u igrama zamišljanja o počinje tražiti dopuštenje od drugih o izražava osjećaje o započinje razgovor o upotrebljava pitanja u razne svrhe, npr. da bi dobilo informaciju, da bi nešto zatražilo

37 do 42 mjeseci

Slušanje (sluh)	Jezično razumijevanje	Jezično izražavanje	Govor	Spoznaja	Socijalna komunikacija
o slušno pamti do 5 elemenata o slijedi tri vezane upute pravilnim redoslijedom o prepričava kratku priču o slijedi do tri naloga o obrađuje kompleksne rečenične strukture o prati šesteročlanu rečenicu	o može slušati priču 10 – 15 minuta o razumije sve složeniji jezik o razumije sve složenije koncepte, npr. kvaliteta, tekstura, kvantiteta o razumije koncepte dan/noć, tj. razlikuje dnevne od noćnih aktivnosti o slijedi naloge upotrebljujući pojmove prazno/puno, isto/različito o razumije prijedloge, npr. pokraj o počinje razumijevati komparaciju, npr. Ja sam viši od tebe. o razumije oko 900 riječi	o tijekom razgovora upotrebljava velik broj pravilnih gramatičkih struktura (množinu, posvojnost, zamjenice, prijedloge, pridjeve) o upotrebljava pitanja „kad“ i „koliko" o upotrebljava zato/jer o prenosi poruku o opisuje čemu služe predmeti o počinje odgovarati na pitanja "što ako?" o odgovara na *Što nedostaje?* o raspoznaje koji predmet ne pripada grupi i objašnjava zašto o pokušava odgovoriti na problemska pitanja, npr. *Što ako?* o upotrebljava oko 500 razumljivih riječi	o upotrebljava neka suglasnička stapanja, npr. [mp, pt, br, dr, gr, sm] o pojavljuju se suglasnici [j, v] o i dalje su prisutne neke supstitucije, npr. [gw] za [gr] u stapanju o izgovor riječi sve je više automatiziran	o počinje komunikacija jedan-na-jedan o slijedi upute rabeći koncepte, npr. prazan, pun, isti, različit o razvija složenije koncepte, npr. kvalitete, kvantitete, teksture o uspoređuje predmete o počinje rješavati jednostavnije mozgalice o razvija maštu	o usvojena je naizmjeničnost u komunikaciji o igra s drugom djecom je prikladnija o pokazuje razumijevanje za tuđe osjećaje/potrebe o sudjeluje u jednostavnim razgovorima o započinje razgovor o uživa u igri uloga

37 do 42 mjeseci

43 do 48 mjeseci

Slušanje (sluh)	Jezično razumijevanje	Jezično izražavanje	Govor	Spoznaja	Socijalna komunikacija
o može obraditi duže i složenije jezične strukture, npr. *Možeš li pronaći nekoga tko živi na drvetu, ima perje i žutu krijestu?* o slijedi složenije upute, npr. *Stavi tamnoplavu kocku iza praznog vrča.* o detaljno prepričava duže priče - 5 ili više rečenica o prati rečenicu od 8 riječi	o i dalje se povećava broj riječi koje razumije o razumije jedninu/množinu o razumije razliku između prošlosti/sadašnjosti/ budućnosti o slijedi analogiju posljednje riječi o identificira predmet koji nedostaje o razumije dan/ jutro/popodne/noć o uspoređuje brzinu/ težinu o razumije 1500 - 2000 riječi	o upotrebljava njegov/njezin/njihov o dosljednije upotrebljava množinu o razgovara o slikama i slikovnicama o upotrebljava kompliciraniju igru zamišljanja o upotrebljava negacije, npr. neću/ ne mogu, ne znam o upotrebljava komparaciju o izvodi zaključke o usvaja kolokvijalne izraze o upotrebljava pitanja Koliko? Kako? o upotrebljava 800 - 1500 riječi o upotrebljava složenije jezične strukture o spontani govor je uglavnom gramatički korektan	o smanjuju se supstitucije i omisije o automatizirana je većina suglasnika o javlja se više suglasničkih stapanja u inicijalnim i finalnim pozicijama o tempo i ritam govora su uredni o upotrebljava adekvatan intenzitet o upotrebljava odgovarajuću intonaciju o u prilogu, Tablica glasova govora, str 43.	o crta jednostavne predmete o razumije vremenske kategorije, npr. danas / sutra/ jučer/ jutro/ popodne/ noć o zna koliko ima prstiju na rukama i nogama o povezuje predmet sa zanimanjem, npr. toplomjer/doktor o nastavlja se razvijati mašta o povećava se opseg pažnje o kopira jednostavne crteže o pridružuje predmete po uzorcima o izvodi zaključke	o rastu samopouzdanje i samopoštovanje o slijedi zahtjeve stranih osoba, npr. prodavača o upotrebljava odgovarajuću intonaciju o započinje razgovor o prilagođava se promjeni teme o upotrebljava jezik za različite komunikacijske namjene,npr. dobivanje informacija, davanje informacija, izražavanje potreba/osjećaja, pregovaranje

Glasovi govora *

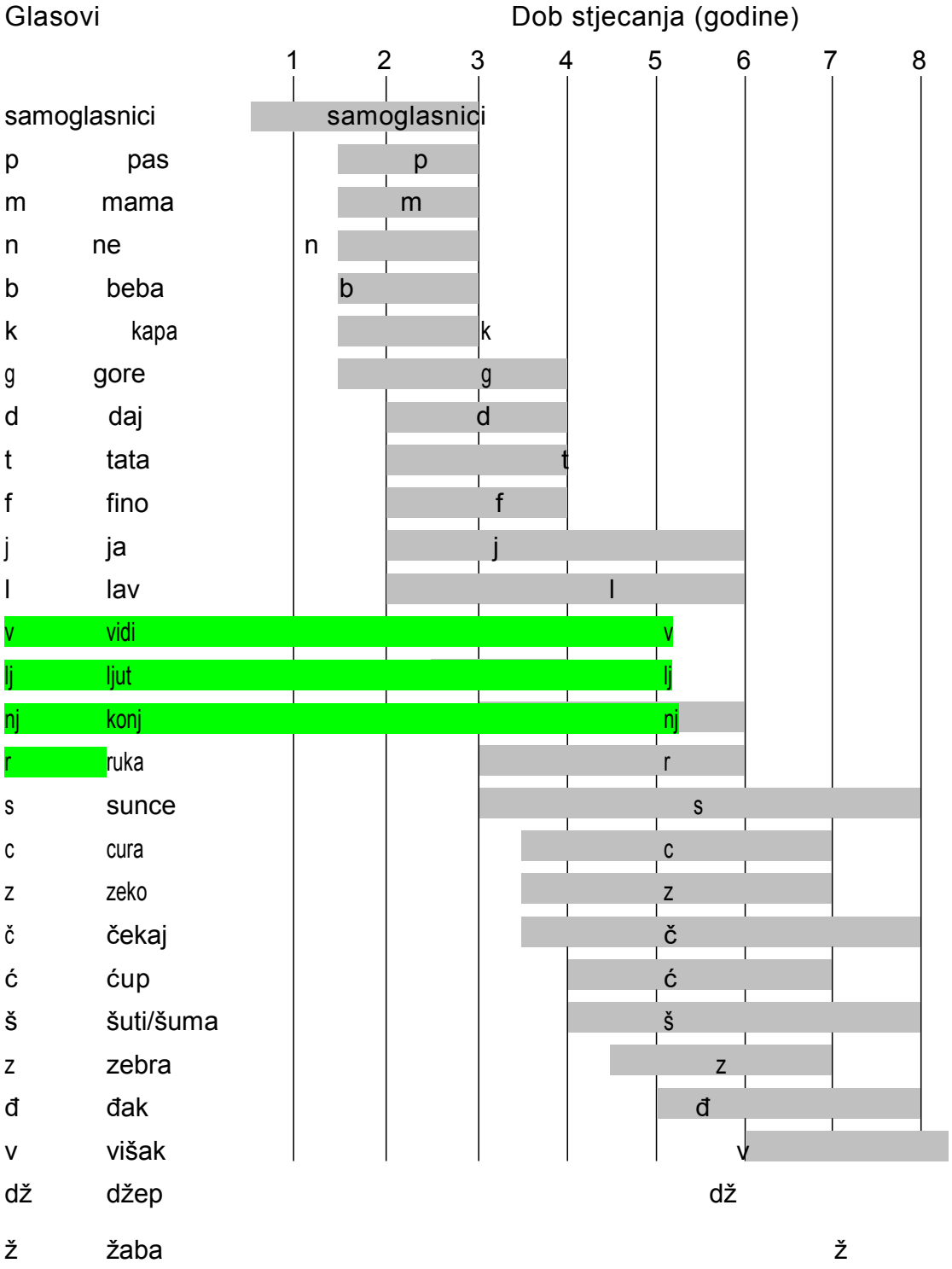

* Tipične prosječne gornje dobne granice za produkcije suglasnika

Zahvala
Izvor: Estabrooks, W. (1998) Cochlear Implant for Kids, © 1998 Warren Estabrooks and The Alexander Graham Bell Association of the Deaf. Inc. Reprinted by Permission.

Vježbe slušne habilitacije

Namjerno ostavljeno prazno – poleđina naslovne stranice *Vježbe slušne habilitacije*

© Cochlear Ltd, 2005

Uvod

DVD **Slušaj, uči i govori** prati tipične faze razvoja slušanja, jezika, govora i spoznaje kod djeteta.

Cilj DVD-a je predstaviti roditeljima i stručnjacima strategije koje će pojačati razvoj govora preko slušanja. DVD prikazuje praktične načine na koje možete razviti jezik svog djeteta preko slušanja u vlastitom domu. Uključuje i video isječke iz kućnog i kliničkog okruženja koji prikazuju potrebu uključivanja u vođeni program i slijeđenja istog kod kuće.

Kada ubacite DVD u DVD čitač, pojavit će se zaslon u kojem ćete trebati odabrati jezik DVD-a. Unaprijed je postavljen engleski jezik, ali možete odabrati i francuski, španjolski i hrvatski; korištenjem strelice za kretanje prema dolje na daljinskom upravljaču. Nakon što ste odabrali jezik, na sljedećem će zaslonu biti predstavljena tri poglavlja koja možete odabrati (niže navedena). Pomoću tipki za kretanje gore i dolje na daljinskom upravljaču možete se kretati po poglavljima.

Napominjemo da je u ranijoj verziji ovog proizvoda korištena VHS kazeta, a ne DVD. Budući da se tekst nije mijenjao, osobe na DVD-u će povremeno spominjati „video“.

Prvo poglavlje, ***Bebe brbljaju*** prikazuje kako se beba razvija, od dijagnoze oštećenja sluha do 15 mjeseci. Ovo je vrlo važno razdoblje za povezivanje roditelja sa svojim djetetom. Nakon dijagnoze oštećenja sluha, možda ćete prestati razgovarati sa svojom bebom, misleći da Vas ne čuje. Od ključne je važnosti da do toga ne dođe. Rana verbalna komunikacija između Vas i Vašeg djeteta treba se uspostaviti od samog početka i nastaviti tijekom razvoja djeteta.

Bebe brbljaju Vam prikazuje kako uspostaviti komunikacijske strategije koje su preduvjet razgovora; kao što je gledanje u oči i razvijanje dijaloga. Shvaćanje potrebe nošenja uređaja, u svakom budnom trenutku, i boravka u blizini mikrofona slušnog aparata tijekom obraćanja djetetu ključni su elementi u ovom poglavlju. Također se naglašava važnost pjevnog načina govorenja prilikom obraćanja bebi.

Drugo poglavlje, ***I dječica govore,*** prikazuje razvoj djeteta od 16 do 30 mjeseci. Ovo je razdoblje eksplozije razumijevanja jezika. Kao roditelji, trebate osigurati jasne, pravilne jezične primjere. Vaše dijete rabi slušanje kako bi shvatilo jezik i priopćilo svoje potrebe i želje. Prelazi s nerazumljivog brbljanja na pojedinačne riječi i jednostavne fraze, a zatim počinje izgovarati i dvije ili tri riječi. DVD prati četiri djeteta koji, u suradnji s roditeljima, razvijaju vještine slušanja, jezika, govora i spoznaje.

Treće poglavlje, ***Djeca čavrljaju*** prikazuje razvoj djeteta od 31 mjeseca do trenutka polaska u školu. Ovo je razdoblje u kojem djeca utvrđuju svoje jezično razumijevanje i izražavanje. Prelaze s govora u jednostavnim rečenicama na izražavanje u složenim gramatičkim strukturama. Njihov govor postaje jasniji. Mogu obraditi složenije zadatke slušanja, kao što je, primjerice, slušanje u buci. Postaju pojedinici koji slušaju, razmišljaju i govore.

© Cochlear Ltd, 2005

Faze slušanja

Faze slušanja kroz koje dijete napreduje navedene su u nastavku:

Svijest o glasovima → Povezivanje značenja s glasom → Oponašanje i proširivanje → slušno razumijevanje → Napredne vještine slušanja

Svijest o glasovima

Svijest o glasovima je prvi korak u učenju kako slušati. Vaše dijete počinje opažati zvukove oko sebe. Zna reagirati na Vaš glas ili glasne zvukove u okolini. Promatranje reakcija djeteta (kao što je smiješenje ili okretanje očiju) je važno kako bi se otkrilo je li dijete počelo opažati zvukove. Ova je vještina temelj procesa učenja slušanja.

Povezivanje značenja s glasom

U ovoj fazi Vaše dijete počinje povezivati glas s određenim predmetom i/ili počinje prepoznavati poznate fraze. Glasovi sada počinju imati smisla.

Uvode se slušno najprepoznatljiviji glasovi, npr. /a/ za avion, [b∂-b∂-b∂] za brod ili [ču-ču-šu] za vlak. Opet je važno promatrati reakciju djeteta kako biste vidjeli može li ono identificirati ono što čuje. Npr. možete reći, Ču-ču-šu, ču-ču-šu, juri juri mali vlak, svaki put kad vidite igračku vlaka. Nakon mnogo ponavljanja, Vaše će dijete pogledati u igračku svaki put kad čuje pjesmicu Ču-ču-šu. To znači da je počelo povezivati značenje sa zvukom.

Oponašanje i proširivanje

U ovoj fazi dijete oponaša jezik koji mu je dan kao primjer. Nastavlja s oponašanjem čak i nakon što počne spontano proizvoditi riječi i fraze.

Slušno razumijevanje

Slušno razumijevanje je sposobnost obrade i prisjećanja jezika koji je dijete čulo. Ono uključuje dugoročno i kratkoročno pamćenje i složenije slušne vještine, kao što je nizanje i slušno povezivanje. Slušno razumijevanje mora se razviti ako Vaše dijete namjerava učinkovito komunicirati govornim jezikom.

Napredne vještine slušanja

Kako se bude povećavala sposobnost Vašeg djeteta da shvati jezik slušanjem, moći će više slušati nepripremljeni sadržaj. Tada se mogu uključiti i složenije slušne aktivnosti. One su: slušanje s udaljenosti, slušanje uz pozadinsku buku, slušanje snimljenog signala, s pozadinskom bukom i bez nje, te razgovaranje na telefon.

© Cochlear Ltd, 2005

Razine slušanja

Sljedeće razine slušanja mogu biti korisne za davanje povratnih informacija Vašem liječniku. One nude opsežnu kontrolnu listu faza slušanja koje se trebaju razviti u godinama prije polaska u školu.

Slušanje (Razine 1-VIII)

postignuto, + pojavljuje se, – nije razvijeno

Razina 1 Svijest o zvukovima

	+	–

Reagira na vrlo niske glasne zvukove, kao što su bubanj ili zvono, u radijusu od 1 metra udaljenosti od uha.

Reagira na glazbu s istaknutim ritmom kao što je živahan marš.

Reagira na glasne zvukove iz kuće iz okoline kad mu se pažnja usmjeri izravno na zvuk (blender, mikser, usisivač, TV, itd.).

Reagira na zvukove iz okoliša (automobil, avion, vatrogasna kola, kola hitne pomoći, policijski automobil, pjev ptica, itd.) kada mu se pažnja usmjeri izravno na njih.

Daje do znanja kad je nešto čulo pokazivanjem na uho, klimanjem glave, vokaliziranjem ili smješkanjem.

Pokazuje da čuje glazbu, poznate zvukove unutar kuće/okoliša ili govor *bez usmjeravanja pažnje izravno na zvuk*.

Primjećuje *akustične povratne informacije* koje se proizvode kad je slušni kalup slušnog pomagala djelomično izvan uha.

Pokazuje kad slušno pomagalo ili umjetna pužnica ne radi.

Razina II Zvuk ima značenje

	+	–

Reagira na:

glazbu plesanjem, pjevanjem ili pljeskanjem.

neke jednostavne govorne oblike praćene gestama (Šš!, pa-pa, Ne-ne, ili Dođi).

vlastito ime.

Povezuje:

Određeni zvuk s predmetom iz okoline (Čuo sam to; To je mamin auto).

Specifični zvuk s događajem (To je mamin auto… Aha, mama je stigla kući! Vrijeme za jelo.)

Učenje kako slušati zvuk s igračkom, predmetom ili događajem.

© Cochlear Ltd, 2005

Razina III Veza početno slušanje ↔ govorenje

☙	+	–	
			Oponaša grube tjelesne pokrete prikladne svojoj dobi (igra prstima, skrivanje rukama, oponašanje, itd.).
			reagira na glazbu pljeskanjem, plesom, njihanjem ili pjevanjem.
			Vokalizacija se pojačava kad su slušno pomagalo ili umjetna pužnica uključeni.
			Oponaša smijanje, plakanje, kašljanje ili vikanje.
			Oponaša vokalnu igru majke (dozivanje stimulativnim, ritmički i intonacijski bogatim govornim oblicima).
			Glasom provjerava je li slušno pomagalo ili umjetna pužnica uključena.
			Vježba dodatnu vokalnu igru uključujući samoglasnike [a], [u] i [i].
			Oponaša majčino brbljanje, uključujući nove intonacijske/ritmičke obrasce.
			Približno točno izgovara nove riječi ili kratke fraze koje počinju s usvojenim suglasnikom (mu, mu, mu; Mama; Moje! Molim mlijeka, itd.).
			Oponaša nove načine brbljanja prikladne slušnoj dobi.
			U igrama dozivanja, kao što je igra skrivača, dijete doziva iz svih smjerova pri čemu se služi vokalima i promjenama intonacije.
			Približno točno oponaša:
			Vremenski ritam kratkih fraza.
			Ritam i intonaciju kratkih fraza.
			Ritam, intonaciju, naglasak i artikulaciju kratkih fraza.
			Šaptanje.

Razina IV Razlikovanje (nastavak)

☙	+	–	
			Reagira na prisutnost ili odsutnost sljedećih zvukova (unutar, a zatim i izvan kuće):
			kliktalica, predmeta koji proizvode buku.
			glazbe.
			buke unutar kuće
			vanjske buke.
			govora.
			Razlikuje:
			intenzitet zvuka u gore navedenim područjima.
			visinu zvuka u gore navedenim područjima.
			ritam zvuka.

© Cochlear Ltd, 2005

Razina IV Razlikovanje (nastavak)

	+	−	
			Trajanje zvuka.
			Ljut ili veseo glas i reagira na odgovarajući način.
			Glas mame ili tate.
			Muški, ženski ili dječji glas.
			Dva glasna, a kasnije i tri glasna zvuka (bubanj, zvono, zviždaljka).
			Oponaša samoglasnike [a]i[o], a kasnije [a], [o] i [i]..
			Oponaša onomatopeje povezane s kamionima, automobilima, vatrogasnim kolima, avionima, brodovima, motociklima, itd.
			Razlikuje svoje ime od imena člana obitelji koje je najrazličitije (po broju slogova i razlikama u glasnicima.
			Razlikuje primarni signal od tihe pozadinske buke.
			Oponaša nekoliko poznatih naredbi s uobičajenim gestama (zatvori oči, ne diraj to).
			Poznate riječi razlikuje prema broju slogova (1 prema 3 sloga, 1 prema 2 prema 3 sloga).
			Jednakosložne poznate riječi koje se razlikuju i u samoglasnicima i u suglasnicima (miš, pas, ja).
			Ponavlja slijed od 2 do 3 riječi.
			Oponaša fraze od poznatih riječi pomoću ritmičkih struktura ("na tobogan", "u auto", "u trgovinu").
			Oponaša različite kratke poznate rečenične obrasce (usklike, izjave ili pitanja na temelju ritmičkih i intonacijskih oblika).
			Riječi koje sadrže različite samoglasnike, ali isti prvi i posljednji suglasnik (kip, kap, kup).
			Ponavlja slijed od 3 do 4 riječi.
			Razlikuje slične fraze ili rečenice (veliki plavi kamion, mali crni auto).
			Riječi koje se rimuju (plava, spava, glava).
			Važne, ali male razlike u rečenicama (u/na, on/ona).
			Suglasnike različite prema načinu i mjestu tvorbe (ša/ma/ta i si/ni/bi).
			Suglasnike prema načinu tvorbe (pa/ta/ka i bu/du/gu).
			Pamti i približno točno izgovara rečenice od 7-10 riječi.

© Cochlear Ltd, 2005

Razina V Lokalizacijske vještine

☙	+	–

Locira izvor zvuka koji je na razini uha te je na udaljenosti unutar 1 metra, a nalazi se sprijeda ili s jedne strane.

Locira izvor zvuka koji je na razini uha, udaljenosti unutar 1 metra, a nalazi se iza djeteta.

Prepoznaje i razumije glasne zvukove iz okoline, glazbu ili govor unutar 2 metra, a potom i 3, 4 metra te, konačno, i unutar cijele prostorije (iz svih smjerova).

Razumije zvukove koji dolaze s određenog mjesta ili smjera, iz druge prostorije.

Razumije zvukove koji dolaze s određenog mjesta ili smjera izvan kuće.

Razina VI Slušanje udaljenih zvukova iz svih smjerova

☙	+	–

Reagira na glasne zvukove iz svih smjerova unutar 1 metra, 2 metra i 3 metra.
Razlikuje udaljenost između glasnih zvukova iz svih smjerova čija se udaljenost povećava u intervalima od 1 metra.

Razlikuje druge karakteristike zvuka (visok ili nizak, glasan ili tih, dug ili kratak, itd.), u svim smjerovima u rastućim intervalima od 1 metra.

Reagira na vlastito ime sa sve veće udaljenosti i iz svih smjerova.

Pomoću ritma i intonacije, prepoznaje nekoliko kratkih, poznatih naredbi sa sve većih udaljenosti i iz svih smjerova.

Razlikuje poznate riječi različite dužine slogova sa sve veće udaljenosti.

Razlikuje poznate riječi s različitim samoglasnicima i suglasnicima (miš, nos, tu) sa sve veće udaljenosti i iz svih smjerova.

Razina VII Slušanje u buci

☙	+	–

Prepoznaje sljedeće, sa sve veće udaljenosti i iz svih smjerova, uz dodatak pozadinske buke:

vlastito ime.

poznate riječi (pripremljene liste riječi → nepripremljene liste riječi).

kratke, poznate, opisne fraze.

kratke, poznate, opisne rečenice.

slijedi poznate, jednostruke naloge.

© Cochlear Ltd, 2005

Razina VII Slušanje u buci

	+	–

slijedi složenije, dvostruke i trostruke naloge uz pozadinsku buku (idi van; donesi mi papir).

Razina VIII Slušno pamćenje i nizanje

	+	–

Kratkoročno pamćenje:

izgovara frazu od 2 ili 3 riječi eholalijom (Želim jedan).

pravilno odabire sliku imenovanog pojma, najprije između ponuđene 2, zatim 3, pa 4 i više slika (gdje je psić?).

pravilno odabire i imenuje 2 slike ili predmeta pri čemu ne poštuje uvijek redoslijed.

pravilno odabire i imenuje 2 slike ili predmeta pri čemu poštuje redoslijed.

imenuje predmet/sliku koja nedostaje od 3 ponuđenih.

ispravno odabire 3 slike/predmeta od ponuđenih 5 ili 6 u nizu.

oponaša slijed od 4 riječi (eholalija)

ponavlja nasumične brojeve ne poštujući redoslijed (1, 4, 3, 2).

oponaša slogove bez značenja, logatome.

od ponuđenih 8 ili 9 naziva kartica, pravilno odabire 4 ili 5.

Oponaša slijed od 6 ili 7 riječi:

podjelom u 2 logične fraze i ponavljanjem svake nakon davanja primjera.

Oponašajući cijelu frazu.

Raspon dugoročnog pamćenja:

zna vlastito ime, a zatim i prezime.

zna imena članova obitelji, uključujući kućne ljubimce.

spontano koristi govorne obrasce od 2 ili 3 riječi.

© Cochlear Ltd, 2005

Razina VIII Slušno pamćenje i nizanje (nastavak)

	+	–	
			Zna imena njemu važnih ljudi, mjesta i stvari:
			članova obitelji.
			dijelova tijela.
			odjeće.
			hrane.
			igračaka.
			drugih stvari koje upotrebljava.
			prostorija u kući.
			osnovnog namještaja u kući.
			imenuje osjećaje (sretan, tužan, bolestan, umoran, gladan, Sviđa mi se, Ne sviđa mi se, Volim to, itd.).
			uobičajenih fraza s pridjevima (Lijepo je! Oh, bljak! Ovo je dobro).
			sadašnje vrijeme čestih glagola za radnje koje obavlja (spavam, jedem, igram se, itd.).
			stvara vlastite nizove od 2 riječi.
			prepoznaje i daje ključne riječi u omiljenim dječjim pjesmicama ili drugim dječjim pričama s ponavljanjima.
			Broji 1, 2… zatim 1, 2, 3… itd., uvijek dodajući nove brojeve.
			stvara vlastite telegrafske jezične fraze ili rečenice od 3 ili 4 riječi.
			pjeva pjesmicu o abecedi.
			pjeva Sretan rođendan.
			pjeva pjesme ili recitacije vezane uz određeno doba.
			stvara nizove od 3, 4 ili 5 riječi (možda ne upotrebljavajući sintaksu odraslih).
			zna koliko ima godina, adresu i/ili telefonski broj.
			zna ime majke, oca i braće/sestara, dob braće i sestara i nazive zanimanja roditelja.
			opisuje prošle događaje s visokim stupnjem točnosti i redoslijeda događanja.

Zahvala
Izvor: Estabrooks, W. (1998) Cochlear Implant for Kids, © 1998 Warren Estabrooks and The Alexander Graham Bell Association of the Deaf. Inc. Reprinted by Permission.

Bebe brbljaju

Ovo je prvo poglavlje na DVD-u **Slušaj, uči i govori**. Ono prati razvoj dojenčadi od dijagnoze do 15 mjeseci, u slušanju, jeziku, govoru, spoznaji i pragmatici. Segmenti iz kućnog i kliničkog okruženja demonstriraju strategije koje se mogu rabiti za razvoj slušanja i govora. (Proučite Strategije za razvoj vještina slušanja, str 20-30.).

Roditelji i stručnjaci tvore partnerstvo, dajući jedni drugima povratne informacije o napretku djeteta. Budući da su roditelji većinu vremena s djetetom u ovoj ranoj dobi, oni će biti odgovorni za davanje ključnih informacija o napretku djeteta. Priroda i kvaliteta ovih informacija od ključne je važnosti. Ovo se poglavlje usredotočuje na interakciju „jedan na jedan“ između roditelja i djeteta.

Putovanje započinje

Putovanje započinje dijagnozom i postavljanjem odgovarajućeg slušnog pomagala. Ovisno o stupnju gubitka sluha, Vaše će dijete možda biti kandidat za umjetnu pužnicu. Bez obzira na to ima li Vaše dijete slušno pomagalo i/ili umjetnu pužnicu, principi i strategije su isti. Od samog početka, Vaše dijete treba nositi svoje slušno pomagalo i/ili umjetnu pužnicu u svakom budnom trenutku radi maksimalne zvučne stimulacije.

Za Vas ovo razdoblje može biti vrlo stresno, pogotovo kad dijete nauči kako dosegnuti i skinuti svoje slušno pomagalo i/ili umjetnu pužnicu. Ako budete dosljedno stavljali uređaj natrag, istog trenutka, Vaše će dijete naučiti da ga mora nositi. Stavite igračku ili hranu u djetetovu ruku kako biste mu odvratili pažnju dok stavljate uređaje. Druga je strategija angažirati dijete zanimljivim aktivnostima i razgovarati s njim dok se igra.

Kako Vaše dijete bude postajalo sve zainteresiranije za svoje okruženje, usredotočit će se na svoje igračke te će rjeđe skidati slušne aparate. A kad nauči slušati, neće ih željeti skinuti jer će oni sve više predstavljati poveznicu sa svijetom zvukova.

Ako Vaše dijete nastavi skidati uređaje, provjerite ima li u ušima voska i infekcije te posjetite audiologa kako biste provjerili ima li Vaše dijete odgovarajuće uređaje te je li uređaj ispravno programiran.

© Cochlear Ltd, 2005

Veza roditelja i djeteta

Prirođena veza između Vas i Vašeg djeteta ne smije se prekinuti dijagnozom oštećenja sluha. Sve što prirodno radite, kao što je uspostavljanje kontakta očima, početak naizmjeničnog vokaliziranja i upotrebljavanje glasa prilagođenog djeci (pjevnog glasa) treba se nastaviti. Učenje slušanja može početi čim se postave uređaji. U ovom razdoblju morate biti u djetetovoj blizini i govoriti normalnim glasom u mikrofon slušnog pomagala i/ili umjetne pužnice.

Upotreba pjevnog glasa naglašava suprasegmentalna obilježja intonacije, trajanja i intenziteta, čime govorni glasovi postaju čujniji. Vaše će dijete reagirati usmjeravanjem pogleda u Vaše lice. Ovo je početak kontakta očima što je važan korak za uspostavljanje komunikacije. Govorite svom djetetu o neposrednim stvarima u njegovom okruženju i upozorite ga na zvukove oko sebe. Ono može reagirati gugutanjem i mrmljanjem. Nakon konstantnog unosa informacija, Vaše bi se dijete trebalo utišati kad Vi govorite i početi, sa sve većim zanimanjem, promatrati lica.

DVD prikazuje interakciju između majke i njezinog djeteta. Majka gleda u lice djeteta i drži ga uz sebe. Govori mu izravno, pjevajući i rabeći odgovarajuće radnje. Iako ono ne gleda izravno u majku čitavo vrijeme, položaj i slušni unos informacija će mu pomoći usmjeriti pogled prema majčinom licu. Kad skrene pogled s majke, ona govori o stvarima koje vidi, npr. slici vlaka na zidu.

Kod kuće postoji mnogo prilika za upotrebljavanje strategija govora u blizini mikrofona, uspostavljanja kontakta očima i upotrebe pjevnog glasa. Promjena pelena je, npr., idealan trenutak jer je to nešto što najčešće radite sa svojim djetetom. Govorite o tome što se događa. Osigurajte ispravan jezik u frazama i koristite stvarne nazive predmeta i dijelova tijela.

Bebe vole slušati pjevanje i smijat će se i gugutati, posebice ako pjesmu prati radnja. Pjesme i rime odličan su način za poticanje interakcije i učvršćivanje veze između Vas i Vašeg djeteta. Ujedno potiču razvoj suprasegmentnih obilježja govora kao što su intonacija, trajanje i intenzitet.

DVD prikazuje majku koja se igra škakljanja, što njezin sin očito voli. Majka govori o igri koju igra, a sin pokazuje veselje vokaliziranjem. Ona rabi stvarne nazive dijelova tijela, dajući svom sinu svaku priliku da čuje jezične oblike. Ponavljanje jezičnih oblika je nužno u ovoj ranoj dobi.

Tiho okruženje

Vrlo je važno u početnim fazama slušanja osigurati tiho okruženje. Idealno okruženje za slušanje znači da nema pozadinske buke kao što je TV, radio ili nekih drugih glasnih kućanskih zvukova, kao što su perilica rublja ili posuđa. Tepisi i zavjese, u sobama u kojima se odvija interakcija roditelja i bebe, mogu pomoći smanjiti jeku.

Tiho okruženje i govorenje u blizini mikrofona govoreni će jezik učiniti čujnijim Vašem djetetu.

© Cochlear Ltd, 2005

Svijest o zvukovima

Nakon što je Vašem djetetu postavljeno slušno pomagalo i/ili umjetna pužnica, svi uključeni trebaju početi promatrati njegovu reakciju na zvuk. Ono se može trznuti na nagle zvukove, utišati kad mu počnete govoriti i/ili gledati u smjeru zvuka. Prvo će naučiti slušati Vaš glas. Pozovite ga imenom i naučit će reagirati. Nemojte mijenjati način na koji ga zovete jer, da bi počelo reagirati, najprije mora puno puta čuti svoje ime izgovoreno na isti ili slični način. Uvijek ga pozovite iz nekog razloga i nagradite ga kad se okrene ili vokalizira. Nakon što Vaše dijete počne dosljedno reagirati na Vaš glas, zamolite druge članove obitelji da ga pozovu tako da nauči reagirati na različite glasove.

Možete upozoriti svoje dijete na različite zvukove iz okoline kako bi počelo učiti da zvukovi nose značenje i asocijacije. Da biste ovo postigli, okrenite mu glavu prema izvoru zvuka, pokažite na uho, recite *Slušaj* i zatim imenujte zvuk. Naprimjer, kod aviona, okrenite dijete prema izvoru zvuka i označite ga. Recite *Slušaj, čujem avion*. *Gore je na nebu*. *Pogledaj avion*. *Čuješ li avion*? Ovo je važna strategija za razvoj vještine lokaliziranja zvuka. Na DVD-u majka koristi ovu strategiju kad se začuje kucanje na vratima.

Naizmjenična vokalizacija

Kad Vaše dijete bude počinjalo čuti vlastiti glas, eksperimentirat će s vokalizacijom. Ovo je dobar trenutak za razvoj naizmjenične vokalizacije. Poslušajte njegovo glasanje, pričekajte da završi, ponovite glasove i dodajte nove odgovarajućim jezikom. Ponavljajte ovo često kako biste izgradili vještinu naizmjenične vokalizacije.

DVD prikazuje majku koja čeka da njezino dijete prestane vokalizirati prije nego ona odgovori. Ova strategija čekanja je odlična za upotrebu u ranoj dobi. Djetetu će pomoći razviti naizmjeničnu vokalizaciju i stvoriti kod njega očekivanje da reagira na Vaš glas. Naizmjenična vokalizacija je još jedan važan korak u razvoju komunikacijskih vještina. Izgrađeni su temelji razgovora.

Onomatopejski izrazi

Onomatopejski izrazi su zvukovi koji se povezuju s poznatim stvarima u djetetovu životu. Upotrebljavaju se jer obuhvaćaju govorne zvukove u jeziku i postavljaju temelj za učenje kako slušati govor te za razvoj jezika. (Proučite Učenje slušanja zvukova, str. 72.)

DVD prikazuje liječnika koji uvodi neke onomatopejske izraze prikladnim igračkama. Svaki novi zvuk uvodi prvo samo slušanjem upotrebljavajući *Slušaj* kao znak za usredotočavanje djetetove pažnje. Ponavlja zvuk nekoliko puta prije nego li konačno pokaže djetetu igračku. Isti taj zvuk ponavlja majka, a liječnik pomiče igračku samo kad se majka glasa. Ovo je izvrsna strategija za poticanje vokalizacije.

Uvijek povežite određeni zvuk (onomatopeju) s nazivom igračke, npr. auto ide brm-brm-brm, maca kaže mijau-mijau, zeko skače op-op-op. Izgovorite onomatopeju prije nego Vaše dijete vidi igračku. Nakon što je dijete ugledalo igračku, ponovite onomatopeje dok se ono igra njome. Upotrebljavajte strategiju čekanja nakon što izgovorite onomatopeju kako bi Vaše dijete imalo priliku oponašati je. Upotrebljavajte situacijski jezik, no upamtite da je primarni fokus na davanju primjera onomatopejskih izraza. U ranim fazama koristite zvukove koji se razlikuju po trajanju kako biste olakšali djetetu njihovo razlikovanje te mu omogućili uspjeh u izvršavanju zadataka. Naprimjer, krava kaže *mu*, *mu* dok patka kaže *pa, pa*. Postupno, nakon mnogo

© Cochlear Ltd, 2005

ponavljanja, Vaše će dijete početi povezivati određenu onomatopeju s igračkom.

Iskoristite svaku priliku kako biste upotrijebili ove glasove sa svojim djetetom. Ponavljanje je ključno. Koristite slike, knjige, igračke, životinje i stvarne predmete da biste naglasili ove izraze i s njima povezani jezik. Naprimjer, upotrijebite iste izraze i glasove kad se igrate s autobusom igračkom, ali i kada vidite pravi autobus na cesti.

Na DVD-u majka rabi hranjenje i vrijeme za igru za naglašavanje nekih onomatopejskih izraza uvedenih tijekom terapije. Govori u blizini mikrofona i koristi se pjevnim glasom. Učenje ovih glasovnih asocijacija je djetetu zabavno i ima veće značenje ako se vježba u svijetu koji ga svakodnevno okružuje.

Važno je promatrati dijete kako bi se ustanovilo povezuje li ono onomatopejski izraz s predmetom. Koristite strategiju čekanja kako biste mu dali vremena da pokaže da prepoznaje zvuk posezanjem za odgovarajućim predmetom ili okretanjem prema njemu. Ako to učini, to znači da počinje pridruživati značenje glasovima i izrazima. U ovoj fazi može početi spontano upotrebljavati odgovarajući glas.

Nakon što Vaše dijete identificira onomatopejski izraz, sljedeći je korak naučiti identificirati naziv predmeta bez pomoći onomatopeje. Recite riječ u rečenici i u početku upotrijebite strategiju naglašavanja riječi u rečenici, naprimjer, *Gdje je tvoj* ***autobus***? Dajte djetetu vremena za odgovor. Ako ne razumije, ponovite rečenicu s onomatopejskim izrazom kako biste mu pomogli,naprimjer, *Gdje je tvoj* ***autobus****, koji kaže bem, bem, bem*?

Kako dijete bude počinjalo sve više opažati svijet oko sebe, to će ga i bolje razumjeti. Možda će razumjeti poznati pozdrav, npr. *pa-pa*, i možda će rabiti svoj glas više kako bi vokaliziralo potrebe i želje. Povećava se osvještavanje slušanja, kontakt očima i rane vještine uspostavljanja dijaloga. Zanimaju ga ljudi, zvukovi i igračke. Nužno je nastaviti poticati razvoj slušanja kako bi naučilo da zvukovi imaju značenje.

© Cochlear Ltd, 2005

Jednostavne fraze

Kao i kod upotrebe onomatopejskih izraza, uvodite jednostavne fraze koje su dio prirodnog jezika koji se upotrebljava s bebama u svakodnevnim rutinama i igri. Naprimjer, jedna ruka, druga ruka; daj mi pet; daj mi; želiš još; auto čeka. Ove fraze sadrže niz vrsta riječi kao što su imenice, glagoli i zamjenice. Učenje identificiranja, shvaćanja i upotrebe ovih fraza važan je korak u razvoju jezika.

Na DVD-u a majka ponavlja fraze dok odijeva dijete i daje mu piti. U blizini je mikrofona i koristi se pjevnim glasom.

Promatrajte svoje dijete kako biste vidjeli je li počelo shvaćati neke poznate fraze. Može početi skidati šeširić kad začuje odgovarajuću frazu. Koristite strategiju čekanja kako biste mu dali vremena da reagira nekom radnjom ili odgovori glasanjem. Ovo predstavlja početak praćenja jednostavnih uputa slušanjem. Upamtite da trebate prihvatiti djetetovo vokaliziranje te dati primjer ispravne fraze. Ponovite frazu puno puta u različitim kontekstima. Dijete sa oštećenjem sluha treba čuti nove riječi i fraze mnogo puta prije nego ih počne shvaćati.

Oko djetetovog 'prvog rođendana' nakon ugradnje umjetne pužnice, njegove će se vokalizacije početi mijenjati od brbljanja do nejasnog govorenja. To znači da će nastaviti brbljati ponavljane samoglasnike i suglasnike, ali i dodavati pojedine riječi. To su približne inačice riječi i često nisu izgovorene jasnim govorom. Vi kao roditelji obično razumijete riječi i dajete primjer ispravnog izgovora. Važno je nastaviti govoriti u jednostavnim rečenicama, a ne pojedinačnim riječima. Kako se kod Vašeg djeteta bude razvijalo razumijevanje, upotrebljavajte sve složenije jezične oblike. Vaše dijete treba čuti ispravne, jasne primjere u smislenim situacijama. Koristite strategiju čekanja kako biste djetetu dali vremena da reagira i potičite pokušaje komunikacije. Kad Vaše dijete bude u mogućnosti identificirati sve više riječi i fraza samim slušanjem, počnite upotrebljavati prirodniji glas s manje prilagodbi djetetu.

© Cochlear Ltd, 2005

Slušni podražaj/odgovor

Kao dio razvoja vještine slušanja kod vašeg djeteta, uvodi se strukturirana aktivnost slušnog podražaja/odgovora da bi se osiguralo da ono može uočiti razne zvukove. Za razvoj vještina slušanja i govora važno je poznavati točno koje zvukove Vaše dijete čuje. Budući da sada može dosegnuti i dohvatiti predmete, može ga se naučiti da drži predmet kraj uha i stavi ga u posudu kad začuje zvuk. Vaše dijete treba naučiti čekati i staviti predmet tek NAKON što je čulo zvuk. U početnoj fazi Vi i liječnik ćete morati poslužiti kao primjer kako biste naučili dijete što treba učiniti. Možete djetetu naizmjence davati zvučni podražaj jer se time razvija sposobnost djeteta da lokalizira zvuk. Da biste zadržali zanimanje djeteta, za ovu aktivnost koristite različite igračke, npr., plastične igračke u vodi, igračke koje iskaču, vozila koja se spuštaju niz rampu.

Lingovih 6 glasova se upotrebljavaju za podražaj [a], [u], [m], [s], [š], [i]. Oni obuhvaćaju raspon govora od niskih do visokih frekvencija. Ako Vaše dijete opaža sve te glasove, ima potencijal čuti većinu glasova određenog jezika.

Na DVD-u majka daje primjer reakcije na zvučni podražaj. Majka drži predmet kraj uha i kada liječnik izgovori neki glas, ona odgovara sa *Čula sam to*, a zatim stavlja predmet u posudu. Očito je da dijete opaža zvukove jer se okreće prema zvuku.

Sljedeći je korak da Vaše dijete samo stavi predmet u posudu kad začuje podražaj. Prilikom učenja ove aktivnosti Vaše će dijete možda nastaviti vokalizirati. Treba naučiti biti tiho dok čeka zvuk. Ovo se također može pokazati primjerom. Majka može vokalizirati, a liječnik će reći *Ššš mama. Slušaj!*

Zapamtite da trebate reći ove glasove s različitim trajanjem tišine između svakog od njih. Time ćete postići da Vaše dijete nauči slušati i daje točne odgovore, umjesto da odgovara u ritmu neovisno o zvučnom podražaju.

Ova aktivnost nije neophodna samo za otkrivanje i identificiranje govornih zvukova, već i za provjeru funkcioniranja slušnog pomagala i/ili umjetnih pužnica. Vaše će dijete morati izvršiti ovu aktivnost i na testovima sluha te na prilagodbi procesora govora. Važno je moći reagirati na pouzdan način.

U drugom poglavlju, *I dječica govore*, vidjet ćete napredak djeteta od pukog opažanja glasova do njihovog ponavljanja. Potaknite svoje dijete da to učini jer time naznačava točno što čuje.

Slušno pamćenje – odabir elementa

DVD prikazuje liječnika koji, prilikom spremanja igračaka, traži od djeteta da slušno prepozna i odabere igračku. Dijete je uspješno identificiralo mačku. Odabir jednog elementa iz pripremljenog skupa predstavlja početak razvoja slušnog pamćenja. U početnim fazama riječ se stavlja na kraj rečenice. Naprimjer, *Spremit ćemo mačku*. Sljedeći je korak staviti riječ u sredinu rečenice. Naprimjer, *Ova mačka želi ići kući*. Provjerite je li Vaše dijete obradilo riječ ili onomatopejski izraz na kraju rečenice prije nego krenete s pomicanjem riječi u sredinu rečenice. U početku se riječ može naglasiti radi isticanja, ali postupno se treba vratiti uobičajenom načinu govora.

© Cochlear Ltd, 2005

Kod kuće postoje mnoge mogućnosti za razvoj slušnog pamćenja na zabavan način. Životinje se mogu staviti u krevet, automobili u garažu, a igračke se mogu smjestiti u šarene kutije.

Razvoj slušnog pamćenja je dodatno pojašnjen u poglavlju *I dječica govore.*

Kako Vaše dijete bude sazrijevalo, razvijat će se njegovi kognitivni procesi. Ono voli sudjelovati u aktivnostima i počinje oponašati rutine kao što je pranje lutke. Njegova igra pokazuje funkcionalnu upotrebu predmeta. Njegova koncentracija i dužina trajanja pažnje se povećavaju. Njegove vokalizacije mogu uključivati neke izmijenjene slogove i neke oponašane riječi. Može oponašati i različite intonativne obrasce. Postaje svjesno usmjeravanja razgovora prema drugima i razvijaju se njegove vještine naizmjenične vokalizacije. Obrađuje jednostavni jezik slušanjem. Naprimjer, može identificirati neke riječi i poznate fraze, počinje slijediti jednostavne upute i ima slušno pamćenje na razini jednog ili više elemenata.

Kako Vaše dijete bude počinjalo hotimično vokalizirati, pokušajte reagirati proširivanjem jezika, uvođenjem novih riječi i davanjem primjera ispravnih gramatičkih struktura.

Vi imate ključnu ulogu u ovom značajnom razdoblju razvoja svojeg djeteta.

Put ka slušanju je počeo.

© Cochlear Ltd, 2005

Dodatne ideje za bebe

Dodatne ideje na stranicama 64-71 pokazuju kako se jezik Vaše bebe može proširiti i kako možete usmjeravati bebu kroz različite korake u skladu s Integriranim skalama razvoja.

Aktivnosti

Aktivnosti prate prvo poglavlje na DVD-u.

Strategije

Strategije odražavaju primjere strategija prikazanih u prvom poglavlju DVD-a.

Vještine i koncepti

Vještine i koncepti primjenjuju se na fazu koju je Vaša beba dostigla.

Osnovni jezik

Ovo je jezik koji se ponavlja mnogo puta kako bi Vašem djetetu pomogao doseći određene glasove, riječi ili rečenice koje uči na svom stupnju razvoja slušanja. Kad Vaše dijete nauči slušati, neće trebati toliko ponavljati nove jezične oblike.

Prošireni jezik

Prošireni se jezik treba koristiti uz osnovni jezik. Na taj se način Vašem djetetu osigurava obogaćeno jezično okruženje.

Povezane aktivnosti

Ovdje su navedeni prijedlozi za upotrebu osnovnog i proširenog jezika u različitim svakodnevnim rutinama i aktivnostima.

Što dalje…

Ovdje je prikazan napredak na sljedećih nekoliko koraka u Integriranim skalama razvoja u četiri područja: slušanju, jeziku, govoru i spoznaji.

Ove ideje služe samo kao prijedlog. Možete upotrebljavati drugačiji jezik koji je poznat i bitan u Vašoj obiteljskoj situaciji.

© Cochlear Ltd, 2005

Priprema napitka

Strategije	Budite blizu mikrofonu dok govorite djetetu. Okruženje mora biti tiho. Rabite fraze i jednostavne rečenice. Rabite ponavljanja. Opišite što radite. Zaokupite djetetovu pažnju. Uspostavite združenu pažnju. Uspostavite kontakt očima. Ponovite djetetove vokalizacije. Dodajte još besmislenog brbljanja. Koristite se pjevnim glasom. Slijedite djetetov pogled. Promatrajte djetetovu reakciju na zvuk.
Vještine/koncepti i jezik	Uspostavljanje svijesti o zvuku. Razvoj povezivanja značenja sa zvukom. Razvoj razumijevanja stvarnih naziva predmeta. Razvoj razumijevanja glagola radnje. Razvoj vokalizacija. Lokaliziranje zvuka okretanjem glave. Dosezanje, dohvaćanje i držanje. Početak naizmjenične vokalizacije. Razvoj kontakta očima. Razvoj združene pažnje.
Osnovni jezik (informacije od odraslih)	Mmm, žedan sam. Želim piti. Otvori vrata. Otvori ih. Otvori vrata. Zatvori vrata. Gurni ih. Gurni ih. Gurni ih da se zatvore. Fina voda, mljac, mljac. Skini poklopac. Skini ga. Okreni ga. Okret, okret. Okret, okret. Natoči vodu. Toči, toči, toči vodu. Natoči vodu.

© Cochlear Ltd, 2005

Prošireni jezik (informacije od odraslih)	Otvori ormarić. Otvori vrata. Mama želi piti. Žedna sam. Tata, da li ti želiš piti? Tata želi piti. I on je žedan. Donesi čaše. Otvori/zatvori vrata. Gdje je voda? O-o, voda je hladna. U hladnjaku je. Voda je u hladnjaku. Izvadi vodu. Natoči vodu u čašu. Obriši to, briši, briši, briši. O-O! Prolio sam.
Povezane aktivnosti kod kuće	Priprema/donošenje pića/hrane. Vađenje hrane iz hladnjaka/ormarića. Spremanje kupljenih namirnica. Provjera ormarića/hladnjaka radi hrane koja je potrebna. Izlijevanje tekućina, npr. kupanje, kuhanje i igranje. Punjenje perilice posuđa. Zalijevanje vrta. Hranjenje ljubimaca. Skidanje poklopaca s posuda. Uključivanje ventilatora/svjetla/uređaja.
Što dalje …	Potičite duže trajanje koncentracije. Uvodite nove riječi za različite vrste pića. Uvodite nove glagole, npr. protresti, promiješati. Koristite specifične fraze u različitim situacijama, npr. skini poklopac (za bocu soka, konzerviranu hranu, igračke u spremnicima). Razvijajte koncepte vruće/hladno, unutra/van, iznutra/izvana. Potičite dijete na vokalizaciju prije nego što mu date piti. Potičite dijete da reagira na svoje ime. Govorite u jednostavnim frazama i rečenicama. Rabite mnogo različitog brbljanja koje uključuje suglasnike i samoglasnike. Rabite Učenje slušanja zvukova. Razvijajte slušno pamćenje za praćenje jednostavnih uputa, npr. mahni pa-pa.

© Cochlear Ltd, 2005

Čitanje knjige

Strategije	Budite u blizini mikrofona dok govorite djetetu. Prvo upotrijebite slušanje. Rabite pjevni glas. Rabite ponavljanje. Pričekajte na reakciju djeteta. U okolini mora biti tišina. Zaokupite djetetovu pažnju. Pratite djetetov pogled. Promatrajte djetetovu reakciju na zvuk.
Vještine/koncepti i jezik	Razvoj združene pažnje. Uspostavljanje svijesti o zvuku. Povezivanje značenja sa zvukom.
Osnovni jezik (informacije od odraslih)	Okreni stranicu. Okreni je. Okreni. Otvori knjigu. Otvori je. Otvori. Zatvori knjigu. Zatvori je. Zatvori je. Pogledaj… Ovaj ____kaže ____ (onomatopejski izrazi), npr. Ovaj golub kaže gu gu gu. Pogledaj kako golub kaže gu gu gu. Pogledaj klauna. On kaže ha ha ha /ha ha ha. On se okreće, ooo, ooo, ooo.
Prošireni jezik (informacije od odraslih)	Evo krasne knjige. Pogledajmo je. O pogledaj, knjiga govori o… Pogledajmo što je na sljedećoj stranici. Kakav prekrasan… Pogledaj! Što je to gore? To je golub. Sive je boje. Kaže gu gu. Leti. Pogledaj kozu. Koza jede travu. Ona je gladna. Pogledaj smiješnog klauna. On je smiješan. Smije se. Što radi? Okreće se.

© Cochlear Ltd, 2005

Povezane aktivnosti kod kuće	Proučavanje fotografija, časopisa, raznih knjiga. Pjevanje pjesmica i radnje vezane uz slike u knjizi. Upotreba rima i igre prstima. Čitanje knjiga s aktivnostima/skočnim slikama/slikama koje se pomiču.
Što dalje …	Potičite vokalizaciju. Razvijajte naizmjeničnu vokalizaciju ponavljanjem djetetovih vokalizacija. Upotrebljavajte jednostavne opise stvari u knjigama i oko kuće. Upotrebljavajte fraze i jednostavne rečenice. Uvedite pitanja, npr. *gdje*? i odgovorite frazom s prijedlogom, npr. *Gdje je mačka*? *Na krevetu je.*

© Cochlear Ltd, 2005

Naglašavanje onomatopejskih izraza

Strategije	Prvo upotrijebite slušanje. Upotrebljavajte ponavljanje. Upotrebljavajte naglašavanje riječi u rečenici. Upotrebljavajte znakove za slušanje. Budite u blizini mikrofona dok govorite. Učinite to zabavnim. U okolini mora biti tišina.
Vještine/koncepti i jezik	Povezivanje značenja sa zvukom. Razvijanje vokabulara vezanog uz predmete i onomatopeje. Razvijanje dijaloških formi tijekom razgovora.
Osnovni jezik (informacije od odraslih)	Gle pticu. Ona kaže la la. Slušaj. Ide vlak. On kaže ču-ču-šu… Čujem auto. On kaže brm brm brm… Njam, njam, njam, vrijeme je ručka. Izvoli ručak, njam, njam, njam. Evo mačke. Mijau, mijau, mijau, kaže mačka. Evo zeke, op op op.
Prošireni jezik (informacije od odraslih)	Pogledaj ptice. One lete la la la. Vozila, npr. pogledaj crvena vatrogasna kola, tinu-ninu. Ide brzo. Ide ugasiti vatru, tinu-ninu. Evo vlaka. To je vlak. Pogledaj sve te ljude/muškarce/djecu u vlaku. Slušaj, ide tatin auto. Tu-tu. Čula sam trubu. Tata dolazi. Evo auta, brm brm. Životinje na farmi, npr. Evo krave. Ona živi na farmi, mu-mu. Krave jede travu, njam njam. Krava nam daje mlijeko, mu-mu.
Povezane aktivnosti kod kuće	Pružite djetetu što je više moguće iskustva uz Učenje slušanja glasova: Ptice u vrtu Mobiteli Knjige Kućni ljubimci Vrijeme za igru Vrijeme kupanja Hrana Kupovina Puhanje balončića Pranje Vozila

© Cochlear Ltd, 2005

Što dalje …	Odaberite jedan predmet s ponavljanim glasom na kraju rečenice, npr. Gdje je mačka koja kaže mijau, mijau? (pripremljeni skup riječi)
	Odaberite jedan predmet sa samo jednim glasom na kraju rečenice, npr. Gdje je koza koja kaže bee? (pripremljeni skup riječi)
	Počnite s 3 elementa u pripremljenom skupu i proširite ih na 6.
	Opišite predmete i njihovu funkciju, npr. Pogledaj kotače na autobusu. Oni se okreću i okreću. Autobus je velik.
	Evo tvoje čaše. Možeš piti iz čaše.
	Povežite riječ s predmetom.

© Cochlear Ltd, 2005

Voćna salata

Strategije	Prvo upotrijebite slušanje. Dajte primjer ispravnog jezika. Upotrijebite prošireni jezik. Upotrijebite znak za slušanje. Uzmite drugu odraslu osobu/brata/sestru kao primjer. Zaokupite djetetovu pažnju. Koristite rečenični naglasak. Budite blizu mikrofonu dok govorite.
Vještine/koncepti i jezik	Razvoj shvaćanja funkcija. Razumijevanje vokabulara povezanog s dijelovima predmeta, npr. kora, sjemenke. Shvaćanje jednostavnih fraza. Početak praćenja jednostavnih uputa.
Osnovni jezik (informacije od odraslih)	Imam bananu. Voliš li banane? Ja volim bananu, njam, njam. Banana je velika/mala. Oguli koru. Oguli je. Oguli je. Imam nož. Reži, reži, reži. Reži nožem. Prereži bananu. Pomiriši bananu, mmmmm.

© Cochlear Ltd, 2005

Prošireni jezik (informacije od odraslih)	Imam jagodu/kivi/ananas. Pogledaj sjemenke. Pogledaj koru. Djeluje dlakavo/glatko/hrapavo. Čime trebam rezati? Trebam nož. Nožem ću prerezati bananu. Trebam zdjelu. Prerežimo sve voće. Nareži kivi. Nareži ga. Stavi sve voće u zdjelu. Kora je bljak. Ne sviđa ti se? O, ne želiš je pomirisati. Ne jedemo koru. Kora ide u kantu za smeće. Ima fin okus/dobar okus/ukusno je/nije ukusno.
Povezane aktivnosti	Priređivanje čajanke. Priprema sendviča/kokica. Ukrašavanje keksa/kolačića. Igra s prozorima/vratima/dimnjakom/ogradom na kući za lutke. Jastuk ide na krevet. Krevet služi za spavanje. Krevet ide u spavaću sobu. Igra s igračkama vozilima - kotačima/upravljačem/brisačima /krilima na avionu. Imenovanje dijelova tijela, npr. ljudi/životinje. Imenovanje kućanskih predmeta, npr. noge od stola, kvake na vratima, poklopci na loncima.
Što dalje …	Imenujte sve dijelove predmeta za koji je dijete zainteresirano. Razgovarajte o funkcijama različitih predmeta. Smanjite upotrebu onomatopejskih izraza. Razvijte slušno pamćenje u poznatom skupu riječi sa zadanom riječi. Odabir jednog predmeta, npr. Gdje je…? Slijedite uputu (poznati skup). Razvijajte dijalošku formu. Naglašavajte prijedloge u, na, ispod, npr. Vlak je **na** tračnicama. Razvijajte koncepte jednak/nije jednak.

© Cochlear Ltd, 2005

Učenje slušanja zvukova *

Zvuk	Igračka
a-a	avion
u-u/č-č-č	vlak
pop pop	baloni, igračke koje pucaju
bu, bu	autobus
bi bi/brm brm brm	auto brr
	kamion
b, b, b	brod
tik tak	sat
au	pasti, porezati se
i-u	kola hitne pomoći
u-u/a-a	majmun
ha, ha, ha	klaun, smijeh
trči, trči	trčanje
ho, ho, ho	Djed Mraz
viii	tobogan
la la	lutka
mijau	mačka
vau, vau / grr	pas
muuu	krava
i-i-i-i	konj
bee	ovca
rok-rok	svinja
pa-pa-pa	patka
hu-hu/u-u	sova
op, op	zec
zvižduk	ptica
ku-ku-ri-ku	pijetao
gra, gra	vrana
vrti se ooo	vjetrenjača, kotači
mmm	hrana/sve dobro
kopa kopa	igračka lopata
sss	zmija
ššš	igra spavanja
na-na	njihanje bebe
iii visoko	svaka aktivnost penjanja
bam-bam	medo

Zahvala

* Prilagođeno iz: Estabrooks, W. (1998) Cochlear Implants for Kids, 1998 Warren Estabrooks and The Alexander Graham Bell Association of the Deaf. Inc. Reprinted by Permission.

© Cochlear Ltd, 2005

I dječica govore

Ovo je drugo poglavlje u DVD-u *Slušaj, uči i govori*. Nastavlja putovanje kroz slušanje i učenje jezika, istražujući djetetov razvoj govora od 16 do 30 mjeseci. Prikazuje kako roditelji mogu kod kuće primijeniti vještine stečene u kliničkom okruženju.

Ovo je važno vrijeme za Vas kao roditelja, budući da ste Vi najvažniji izvor jezika za svoje dijete. Vaše dijete sve više razumije jezik, a vi mu morate osigurati sve bogatiji jezik i jasne, pravilne primjere slušanjem. Ovo je vrijeme kada trebate slušati svoje dijete, pričati s njime i omogućiti mu mnogo različitih iskustava. Upamtite, budući da Vaše dijete i dalje uči slušati, važno je da je u tihom okruženju.

Vrijeme igre

Igranje s Vašim djetetom jedan je od najboljih načina da mu omogućite usvajanje govora koji ima značenje. Većina se učenja događa kad je dijete zainteresirano za aktivnost. U ovoj se dobi koncentracija Vašeg djeteta povećava te ono može zadržati zanimanje duže vrijeme.

Ovo je vrijeme za komentiranje onoga što dijete radi i govori. Ako ne raspolaže jezikom za ono što želi reći, dajte primjer fraza ili jednostavnih rečenica. Ponovite frazu mnogo puta tako da nauči slušati i povezivati aktivnost s frazom, a kasnije počne točno i na smislen način upotrebljavati te izraze. Naprimjer, kada priređujete čajanku, ponovite frazu s glagolom radnje *Ulij čaj* mnogo puta dok drugi članovi obitelji ili sve lutke ne dobiju šalicu čaja. Uključite riječ *uliti* u druge fraze u raznim situacijama kao što su nalijevanje mlijeka za vrijeme doručka, nalijevanje vode u kadu ili tijekom kuhanja. Na taj način dijete neće samo naučiti slušno razlikovati riječi, već će ih naučiti primijeniti i u drugim kontekstima.

DVD prikazuje majku koja koristi glagole radnje i fraze tijekom kupanja lutke sa svojom kćeri. Izražava se pravilno, jasno i u jednostavnim rečenicama o tome što rade te upotrebljava stvarne nazive predmeta i radnji. Koristi opisne pridjeve poput *prljav*, *mokar* i *ljepljiv* da bi proširila razumijevanje pojmova kod svoje kćeri. Dijete je aktivno uključeno i uživa u igri jer joj je smislena. Majka je prati, ali i sama inicira neke aktivnosti da bi proširila djetetovo iskustvo.

Dijete treba čuti iste jezične strukture mnogo puta u različitim kontekstima kako bi moglo obraditi informacije. Kako se bude razvijalo, te će učestale riječi i fraze postati dijelom njegovih prvih pokušaja ekspresivne komunikacije.

Obratite pažnju da majka koristi strategiju čekanja kako bi dala svojoj kćeri vremena da obradi informacije i reagira verbalno. Koristi se strategijom da izvrši neku radnju tek nakon kćerina vokaliziranja. Naprimjer, ulit će vodu tek kada kći kaže *ulij*. Ovo se zove glasanje na zahtjev i postavlja očekivanje u glavi djeteta da treba odgovoriti.

© Cochlear Ltd, 2005

Upamtite da uvijek trebate proširivati vokabular svog djeteta. Nakon što počne razumijevati i upotrebljavati određenu riječ ili frazu, vrijeme je za uvođenje nove. Naprimjer, ako zna riječ *velik*, uvedite *golem/ogroman*, ako zna *Vrti se u krug*, uvedite *Okreće se*.

Sljedeći odsječak pokazuje kako majka upotrebljava jednostavnu aktivnost kao što je promjena baterija u igrački za dodatno širenje jezičnog izražavanja. Ponavlja ključne fraze i priča sa svojom kćeri tijekom aktivnosti. Osim što se na taj način usvajaju jezične strukture, ovo je sjajan način za razvoj kognitivne vještine uzroka i posljedice. Ovo je prvi korak u razvoju sposobnosti rješavanja problema. Kod kuće postoje mnoge prilike za razvoj ove vještine, naprimjer, tijekom igre s igračkom na baterije ili mehaničkom igračkom, izgradnje i rušenja tornjeva, dodavanja boja mješavini za kuhanje, sadnje u vrtu.

Iskoristite vrijeme igre kako biste izvukli najveću moguću korist za jezični i kognitivni razvoj svog djeteta. Ovo može dovesti do svijeta fantazije i mašte. Vaše dijete je u fazi istraživanja svijeta. Željno je učenja. Nemojte propustiti nijednu priliku.

Slušno pamćenje – Jednostavni nalozi

Kako će se kod Vašeg djeteta razvijati slušno razumijevanje jezika, shvaćat će jednostavnije naloge. U ovoj će fazi izvršavati samo jednostruke naloge, no kako će sazrijevati, trebalo bi moći obraditi više od jedne. U trećem poglavlju nalaze se primjeri djece koja slijede složenije naloge.

Praćenje naloga može se uključiti u različite situacije u igri te u svakodnevne rutine. Naprimjer, životinjama se može dati piti, lutke se mogu staviti u različite prostorije u kući, vozila se mogu staviti u garažu, može se donijeti odjeća, hrana se može izvaditi iz hladnjaka. Vaše će dijete pokazati da shvaća u različitim situacijama; naprimjer, otići će do kupaonice kad začuje *Vrijeme je za kupanje*, ili će donijeti zdjelicu za mačku kad vidi mačku i začuje *Vrijeme je da nahranimo mačku*. Ovo je prijelaz prema slušanju nepripremljenog sadržaja.

Na DVD-u je nekoliko primjera djece koja prate naloge. U odsječku s kupanjem djeteta, majka koristi mnogo različitih fraza koje označavaju radnju u smislenim

kontekstima i čeka da ih djevojčica obradi. Dijete počinje slijediti upute. Naprimjer, majka kaže *tresi, tresi, tresi puder*, dijete trese puder po lutki. U ovoj fazi još uvijek treba majčino poticanje, ali ovo je međukorak.

Dijete u sljedećem dijelu prati niz naloga slušanjem bez poticanja. Dok jede doručak, zatim dok pomaže napuniti perilicu posuđa, prati jednostavne naloge, koji demonstriraju slušnu obradu, razvoj slušnog pamćenja i početak slušanja nepripremljenog sadržaja. Npr., pokazuje na svoje obraze, briše usta, okreće bocu naopačke i zatvara vrata perilice kad ga se to zamoli. Njegovi roditelji koriste poznati jezik i daju naloge samo jednom.

Svakodnevne rutine

Ostali dijelovi drugog poglavlja prikazuju kako možete iskoristiti svakodnevne rutinske aktivnosti kao što su odijevanje, jelo i kuhanje, za davanje primjera proširenog jezika, razvijanje vještina slušanja i uvođenje novih koncepata. Roditelji na DVD-u osiguravaju osnovni jezik koji se ponavlja, ali koriste i prošireni jezik za širenje djetetovog vokabulara i struktura. Osiguravaju obogaćeno okruženje za učenje jezika. Što djeca budu uspješnija u slušanju, to će brže početi upotrebljavati situacijski jezik.

Roditelji koriste gotovo normalan tempo i ritam. Očekuju od djeteta da sluša i razumije prirodni govor i jezik. Mijenjaju samo brzinu ili se koriste naglašavanjem riječi u rečenici ako dijete ne razumije ili ako ima novih riječi, novih ili kompliciranih koncepata ili specifičnih glasova u govoru koje treba dodatno naglasiti.

Vrijeme doručka

Strategije i interakcija koju vidite u ovom dijelu DVD-a mogu se rabiti tijekom bilo kojeg obroka. Tijekom doručka otac razvija razgovorne vještine odgovarajući na izjave svoje kćeri jednostavnim rečenicama, a zatim i dodavanjem novih informacija.

Dijete pokazuje da razumije poznate fraze i može slijediti jedan nalog. Izražava se jednočlanim iskazom. Otac proširuje sposobnost djetetova razumijevanja koristeći različite jezične strukture i nove riječi, npr. pridjeve (*topla grudasta kaša/zobena kaša*) negacije (*Nije prazno*.) i pitanja s upitnom riječi (*Gdje ti je kopča s leptirom*?).

U jednom trenutku, radi poticanja zanimanja i pripremanja situacije za učenje jezika, otac namjerno ispusti kašu na pladanj hranilice. Ovo se često naziva sabotiranjem. Može se upotrijebiti za proširenje jezika, ali i u mnogo različitih situacija za poticanje interakcije. Npr., igračku se može staviti u krivu kutiju, najdraži medo može izgubiti

oko ili se može dati zdjelica kada je zatražena čaša.

Odijevanje

Strategija davanja izbora Vašem djetetu pomaže razviti samostalnost i predstavlja način za uvođenje pitanja i struktura koje sadrže *ili/ili*. Tijekom odijevanja, igranja ili čitanja knjige, zanimanje Vašeg djeteta će se vjerojatnije održati ako ono odabere što želi.

U ovom dijelu majka daje svom djetetu da odabere između dvije majice. Ona ih opisuje i očekuje od kćeri da joj kaže koju želi. Zatim priča o onoj koju je njena kći izabrala. Tijekom ovog dijela roditelji pričaju o onome što rade i očekuju od svoje djece da vokaliziranjem reagiraju i budu dio razgovora. Upotrebljavaju pravilan naziv svakog odjevnog predmeta i odgovarajuće fraze za radnje, npr. *Stavi noge u traperice*. *Digni ruke*. Razvijaju koncepte razgovorom o *odjeveno/skinuto*, *gore/dolje* i *jednako/različito*.

Na DVD-u majka daje svojoj kćeri da odabere između dva predmeta slušanjem unaprijed pripremljenih riječi. Sljedeći je korak proširiti broj predmeta na tri. U kasnijoj fazi majka će dati djetetu da odabere u kontekstu nezadanih pojmova. Npr., dok radi u kuhinji, može reći, *Želiš li danas nositi ružičastu ili zelenu majicu*?

Punjenje perilice

Jednostavna aktivnost, kao što je punjenje perilice, može uključiti različite jezične strukture i uvesti nove riječi koje Vaše dijete treba čuti u ovoj fazi. Mnoge druge svakodnevne rutine nude slične prilike za učenje jezika. Upamtite da trebate iskoristiti svaku priliku koja vam se pruži u danu.

DVD prikazuje majku koja puni perilicu sa svojom kćeri kako bi razvila jezik, koncepte i slušno pamćenje. Njena kći izvršava jednostruki nalog i koristi se jednočlanim iskazom. Majka koristi priliku da:

- imenuje posuđe i pribor za jelo (imenice), npr., *zdjela, tanjur, šalica, nož, vilica, žlica*
- govori kamo se što stavlja u perilici (prijedložne sintagme, naprimjer, *Zdjela ide na vrh*.
- opisuje predmete (pridjevima), naprimjer, *Nož je oštar*.
- govori o predmetima koji ne smiju ići u perilicu (negacije), naprimjer, *Tava ne ide unutra.*
- daje nalog (slušno razumijevanje), naprimjer, *Zatvori vrata*.

Zalijevanje biljaka

Ovdje su majka i njeno dijete u vrtu gdje uče o razlici između cvijeća i drveća. Majka koristi ovu priliku za uvođenje novog vokabulara (*jorgovan*) i niječne rečenice (*Nema cvijeća*). Nastavlja koristiti jezik da bi opisala što rade.

Kako Vaše dijete bude sazrijevalo, njegov će govor početi uključivati sve više jednočlanih i dvočlanih izraza. Također će oponašati fraze. Ono se prilagodilo slušanju i procesiranju jezika slušanjem. Trebate proširiti njegovo razumijevanje

vokabulara i jezičnih struktura. Trebate nastaviti razvijati slušno pamćenje i poticati svoje dijete na govor. Koristite strategije davanja primjera i proširivanja. Koristite strategiju čekanja kako biste djetetu dali vremena da obradi složeniji jezik koji čuje. Dajte mu vremena da odgovori. Pružite primjer pravilnog izgovora riječi i naglasite specifične glasove u govoru koje treba razviti.

Sljedeći dijelovi DVD-a prikazuju kako majka koristi ove strategije za razvoj govora i komunikacijskih vještina kod svog sina. Pokazuje i kako uključuje što je naučila na vježbama u svakodnevne rutine i interakciju sa svojim sinom. Na rehabilitacijskim satovima liječnik koristi razne aktivnosti za uvježbavanje određenih glasnika, npr, /s/:

karte s riječima sa /s/.

pjesme.

dnevnik/spomenar posjeta zoološkom vrtu.

Postoje i aktivnosti za razvoj auditornog pamćenja od dva elementa i uvođenje novih riječi.

Priprema muffina

Majka upotrebljava aktivnost pripreme muffina za naglašavanje nekih gore spomenutih ciljeva. Govori prirodnim glasom i očekuje od svog djeteta da sluša, slijedi upute i komentira radnje. Njezino dijete sjedi kraj nje kako bi moglo slušati i vidjeti što se događa. Ono je vrlo angažirano i pažljivo prati.

Majka vodi svog sina kroz postupke ulijevanja, miješanja i pečenja. Upotrebljava vremenske priloge kako bi uvela svaki korak, kao što je *zatim, poslije*, i *onda*. U svakoj fazi ona objašnjava što rade, upotrebljava proširen jezični izraz, daje primjere njegovih iskaza i komentira ono što on kaže. Koristi usklike kao što su *Sjajno* da bi zadržala njegovo zanimanje, ali uvijek nešto i doda kako bi proširila njegovo učenje. Nadograđuje njegov vokabular, npr. rabeći *miješanje* umjesto *vrti vrti*. Upotrebljava količinske pridjeve, *To je dovoljno*, odrednice *prevelik* i usporedbe *Izgleda kao brdo.*

Ova petnaestominutna aktivnost je sjajno iskustvo učenja - Dijete je bilo zadubljeno, a majka je to iskoristila kako bi upotrijebila obogaćeni jezik i uvela nove koncepte.
Dijete je slušno obradilo jezik.

Kreativni kutak

U ovoj aktivnosti uvodi se pojam Dana očeva dok majka i dijete izrađuju čestitku za tatu. Ovaj poseban dan se svake godine malo bolje razumije. Majka ima različite materijale za poticanje interakcije, npr. salvete, boje i drvene bojice. Majka usput uči dijete nazivima boja, ali ovo nije glavni fokus interakcije. Koristi ih kao pridjeve u kontekstu izrade čestitke. Fokus je na naglašavanju glasa /z/ u riječima, npr, zvijezda, zmija, proširenju vokabulara, npr. *zglavci* i praćenju dvaju naloga. Kad kaže *Stavila sam ti ga na dlan, ali je nekako završio na ruci*, dijete pokazuje ispravne dijelove tijela.

Dijete koristi nerazumljivo brbljanje i jednočlane ili dvočlane iskaze. Njegova majka ponavlja njegove dvije riječi i dodaje još tako da on čuje proširenu rečenicu. Npr. kad on upita *Gdje zvijezda?* Majka odgovara s *Gdje je zvijezda? Ne znam, ali imam ih još puno.* Majka odlično koristi strategije davanja primjera i širenja iskaza.

Slušni podražaj/Odgovor

Prvo poglavlje na DVD-u objašnjava kako uvesti aktivnost podražaja/odgovora kod bebe. U ovom poglavlju dijete samostalno drži predmet i pouzdano reagira kad liječnik izgovori određeni glasnik. Detektira glasnike. Ponavlja što je čulo. To pokazuje da može identificirati glasnike slušanjem bez vizualnih znakova.

Ovo je važna vještina koju treba razvijati. Brbljanje se sad može uključiti u aktivnost odgovaranja na podražaj kako bi se uvježbali određeni glasnici. Ovo je prikazano u trećem poglavlju.

Slušanje s udaljenosti

Kako se razvijaju vještine slušanja, dijete može naučiti vještinu slušanja s udaljenosti. Udaljenost između govornika i djeteta može se postupno povećavati. Na DVD-u se nalazi kratak dio u kojem se majka igra sa svojim sinom u vrtu. S poprilične udaljenosti on slušno uspijeva razumjeti majčin nalog te počinje skakutati poput klokana. No upamtite da se svaki novi jezični izraz i dalje treba utvrđivati u okruženju bez buke.

Slušno pamćenje – odabir predmeta

U poglavlju *Bebe brbljaju* opisane su početne faze razvoja slušnog pamćenja odabirom predmeta. Kako se bude razvijalo slušno razumijevanje jezika kod Vašeg djeteta, moći će se proširiti i slušno pamćenje. Ovo se može učiniti povećavanjem broja naloga koje treba slijediti ili broja predmeta koje treba odabrati.

Nakon što Vaše dijete počne obrađivati pojedine riječi te odabirati predmete u skladu s tim, krenite na obrađivanje dviju riječi. Upamtite da sposobnost jezičnog izražavanja Vašeg djeteta neće biti na razini njegovog razumijevanja. Ono u ovoj fazi neće moći ponoviti čitavu rečenicu, već će reagirati odgovarajućim radnjama. Počnite s unaprijed pripremljenim riječima sa samo tri ili četiri igračke te povećavajte broj riječi kako se slušno pamćenje Vašeg djeteta bude razvijalo.

Postoji niz kombinacija i vrsta riječi koje se mogu uključiti u aktivnosti odabiranja predmeta.

Imenica plus imenica	Nađi auto i autobus. Uzmi nož i žlicu.
Pridjev plus imenica	Želim veliku žlicu. Gdje je plavi dinosaur?
Imenica i priložna oznaka	Stavi bebu u krevet. Stavi kravu u kamion.
Imenica i glagol	Neka riba pliva. Nareži jabuku.
Imenica i posvojna zamjenica	Gdje su moje čarape?

Razvijanje slušnog pamćenja se jednostavno može uključiti u igru, čitanje priča i svakodnevne aktivnosti.

Čitanje priča

Ljubav prema knjigama Vaše će dijete uvesti u svijet mašte i svijet izvan njegove neposredne okoline. Djeca vole slušati omiljene priče uvijek iznova i često će provesti mnogo vremena sjedeći i slušajući ih te sudjelujući u prepričavanju priče. Uključit će se i upotrebljavati fraze koje se ponavljaju.

Možete svoje dijete podučiti vještini slušanja posljednje riječi i nadopunjavanja, počevši s njemu najdražim dijelom priče, npr., *Puhat ću i puhati i otpuhat ću ti kuću*…Čekanje da Vaše dijete dovrši rečenicu na ovaj način korisna je strategija za vježbanje slušanja i provjeru razumijevanja.

Koristite priče da biste uveli nove riječi nove jezične strukture i vještine nizanja i predviđanja. Koristite različita pitanja da biste vidjeli je li Vaše dijete razumjelo određene dijelove priče. Pazite da ne upadnete u zamku postavljanja pitanja *Što je*

to? Na ovo se može odgovoriti jednom riječi i time se ne proširuju jezične vještine ni vještine razmišljanja Vašeg djeteta. Bolje je upotrijebiti otvorena pitanja kao što su *Što se dogodilo? Gdje? Što misliš da će se dogoditi?* Ako Vaše dijete ne ponudi nikakvo rješenje, ponudite mu odgovore uz pomoć druge odrasle osobe ili brata/sestre tako da čuje razne mogućnosti i nauči kako odgovarati na ovakve vrste pitanja. Ovime se postavljaju temelji za vještine kritičkog razmišljanja.

Komentiranje je dobra strategija koju možete koristiti. Kada kažete *Mislim da je Petar Pan vidio kapetana Kuku na gusarskom brodu*, postoji očekivanje da će Vaše dijete komentirati ovo zapažanje. Koristite i komentare kao što su *mm, o-o, ajme* i *sjajno* da biste potakli svoje dijete da i ono da svoj doprinos. Ovime se otvara prilika za dodatno širenje jezika. Započnite rečenice s *pogledaj* i *reci mi*. Ovo je još jedna uspješna strategija jer poziva Vaše dijete da ponudi svoje vlastite ideje, koje se zatim mogu proširiti.

DVD prikazuje liječnika i dijete koji čitaju priču o Petru Panu. Liječnik pokazuje kako koristiti izjave i otvorena pitanja za širenje djetetova razumijevanja priče.

Djetetova majka čita priču sa svojim sinom kod kuće. On odabire najdražu koja sadrži riječi koje se rimuju. Majka koristi dobre tehnike ispitivanja i proširuje jezik svog sina opisivanjem kako se jedan od likova osjeća i što misli. Ona daje primjer rješavanja problema za razvoj njegovih vještina razmišljanja. On pritom uživa.

Djeca na DVD-u slušaju i uče kroz različite smislene aktivnosti. Njihova je pažnja zaokupljena i zabavljaju se. Ovo je najučinkovitiji način za učenje slušanja i govorenja.

Drugo poglavlje prikazuje rast jezičnog razumijevanja i izražavanja od 16 do 30 mjeseci. U dobi od dvije i pol godine, dijete ima slušno pamćenje dva ili više elementa, može izvršiti dvostruke naloge i slušati s udaljenosti. Ekspresivni jezik je na razini izražavanja dvočlanim ili tročlanim izrazima. Često je govoreni jezik imitacija odraslog primjera, ali ima i mnogo spontanog izražavanja. Dijete razumije prijedloge koji se prvi usvajaju, kao što su *ispod, u* i *na* i zna odgovoriti na pitanja s upitnom riječi, npr., *tko, što* i *gdje*. Govor postaje jasniji, ali se i dalje pojavljuju omisije i supstitucije suglasnika.

Dijete je krenulo u proces slušanja i učenja jezika.

Dodatne ideje za dječicu

Dodatne ideje na stranicama 82-89 prikazuju kako se jezik Vašeg djeteta može proširiti i kako možete usmjeravati svoje dijete kroz različite korake u skladu s Integriranim Mjerilima Razvoja.

Aktivnosti

Aktivnosti prate drugo poglavlje na DVD-u.

Strategije

Strategije odražavaju primjere strategija prikazanih u drugom poglavlju DVD-a.

Vještine i koncepti

Vještine i koncepti primjenjuju se na fazu koju je vaše dijete dostiglo.

Osnovni jezik

Ovo je jezik koji se ponavlja mnogo puta kako bi Vašem djetetu pomogao doseći određene glasove, riječi ili rečenice koje uči na svom stupnju razvoja slušanja. Kako Vaše dijete bude učilo slušati, sve ćete mu manje trebati ponavljati nove jezične oblike.

Prošireni jezik

Prošireni se jezik treba upotrebljavati uz osnovni jezik. Na taj se način Vašem djetetu osigurava obogaćeno jezično okruženje.

Povezane aktivnosti

Ovdje su navedeni prijedlozi za upotrebu osnovnog i proširenog jezika u različitim svakodnevnim rutinama i aktivnostima.

Što dalje…

Ovdje je prikazan napredak prema sljedećih nekoliko koraka u Integriranim mjerilima razvoja u četiri područja: slušanju, jeziku, govoru i spoznaji.

Ove ideje služe samo kao prijedlog. Možete upotrebljavati drugačiji jezik koji je poznat i primjenjiv na Vašu obiteljsku situaciju.

Doručkovanje

Strategije	Upotrebljavajte pravilne govorno-jezične strukture. Upotrebljavajte prošireni jezik. Upotrebljavajte ponavljanje. Uvedite nove riječi. Dajte djetetu vremena za odgovor. Potaknite naizmjenično govorenje.
Vještine/koncepti i jezik	Razvijanje razumijevanja opisa. Praćenje jednostrukog naloga, npr. *Gdje su ti obrazi*? Razvijanje pojmova, npr. uključeno/isključeno, prazno/puno, vruće/hladno/toplo. Poznavanje dijelova tijela. Smanjivanje nerazumljivog brbljanja. Javljanje novih riječi.
Osnovni jezik (informacije od odraslih)	Vrijeme za doručak. Izvoli svoju kašu/zobene pahuljice/jogurt. Uzmi žlicu. Izvoli žlicu. Otvori usta. Evo kaše/zobenih pahuljica/jogurta. Evo još kaše/zobenih pahuljica. Pojedi još malo. Nema više kaše/zobenih pahuljica. Sve je nestalo. Zdjela je prazna/puna. Želiš li nešto piti? Izvoli vodu. Popij malo. Popij. Baš je fina voda/kaša/jogurt.

Prošireni jezik (informacije od odraslih)	Gladna sam. Jesi li ti gladan? Vrijeme je za doručak. Što želiš za doručak/ručak/jutarnju užinu? Želiš li?…/Želiš li… ili….? Ja volim…/ Ne volim. Voliš kašu. Kaša/zobene pahuljice/jogurt je topla i grudasta/hladan i kremast. Slatko je/ukusno/bljak/užasno. Gdje je žlica? Ne, ne čajna žličica. Premala je. Želim veliku žlicu. O-o! Prolio si mlijeko. Obriši ga krpom. Obriši usta. Držač za salvete/zdjelica/čaša je skoro prazna. Nije više puna.
Povezane aktivnosti kod kuće	Vrijeme obroka – večera, ručak, jutarnja užina, popodnevna užina. Piknik/rođendanska zabava/proslave. Vrijeme igre – igra čajanke/hranjenje životinja na farmi/igra s vodom. Čitanje priča.
Što dalje …	Upotrebljavanje pridjeva, npr. za opisivanje veličine, oblika, boja. Širenje vokabulara za označavanje količine, npr. ne mnogo, to je dosta, to je previše, to je skoro prazno. Davanje izbora, npr. želiš li mlijeko s malinama ili sok od naranče? Upotrebljavanje zamjenica – mene, moj, ti, tvoj. Davanje primjera jednostavnih rečenica. Povezivanje predmeta sa slikama iz knjiga. Razvijanje slušnog pamćenja u aktivnostima s unaprijed pripremljenim pojmovima: - odabir dvaju predmeta korištenjem "i". - odabir pomoću opisne rečenice. - izvršavanje jednostavnijih dvostrukih naloga.

Punjenje perilice

Strategije	Potičite združenu pažnju. Uvodite nove riječi. Upotrebljavajte jezik pravilno. Upotrebljavajte proširene jezične obrasce. Osigurajte okolinu bez buke. Upotrebljavajte ponavljanje.
Vještine/koncepti i jezik	Razvijanje kategorizacije. Razvijanje pojmova otvori/zatvori, gornji/donji. Izvršavanje jednostrukog naloga s prijedlogom „u", npr. Stavi žlicu u perilicu. Razvijanje uzročno-posljedičnih veza. Učenje novih riječi, npr. slavina, perilica posuđa.
Osnovni jezik (informacije od odraslih)	Otvori/zatvori vrata. Gdje je velika/mala/plava zdjela/tanjur/šalica/žlica? Evo velike/male/plave zdjele/tanjura/šalice/žlice. Stavi zdjelu/šalicu/žlicu/tanjur u perilicu. Gdje je tvoja šalica? Aha, na klupi je/stolu. Evo je. Stavi je unutra. Stavi je u perilicu. Stavi je na gornju/donju policu. Okreni je.
Prošireni jezik (informacije od odraslih)	Evo svih žlica/vilica/noževa. Stavi ih u perilicu. Evo tvoje zdjelice i šalice. Stavi tatinu šalicu unutra. Okreni je naopačke. Tanjuri su jako prljavi. Perilica će ih oprati. Gdje je deterdžent? Protresi prašak i stavi ga unutra. Perilica je puna. Uključimo perilicu. Čuješ li je? Bučna je. Sve će uskoro biti čisto.

Povezane aktivnosti kod kuće	Pranje igračaka. Spremanje odjeće. Čišćenje. Čitanje knjige o aktivnostima u kuhinji. Vrijeme kupanja. Pranje automobila. Pakiranje kovčega. Pakiranje košare za piknik, školske torbe ili kutije s ručkom. Kupovina - stavljanje stvari u košaru/kolica. Pospremanje kupljenih stvari.
Što dalje …	Upotrebljavanje jezičnih izraza za opisivanje, npr. plastična čaša, zdjelica sa zečićem. Razvijanje jezičnih izraza za kategorizaciju, npr. suđe ide u perilicu posuđa/odjeća ide u perilicu rublja/noževi, vilice, žlice idu zajedno. Razvijanje shvaćanja funkcija predmeta, npr. nož je oštar, koristimo ga za rezanje. Uvođenje posvojnih pridjeva, npr. tatina šalica, mamin sendvič. Upotreba prirodnog tempa i ritma. Manje naglašavati riječi. Razvijanje slušnog pamćenja dvočlanih izraza s različitim jezičnim značajkama, npr. Stavi veliku zdjelu u perilicu. Stavi zdjelu i žlicu u perilicu. Stavi zdjelu na gornju policu. Izvršavanje dvostrukih naloga, npr. Stavi svoju bočicu unutra i zatvori vrata.

Priprema muffina

Strategije	Upotrebljavajte pravilne govorno-jezične obrasce. Upotrebljavajte proširene jezične obrasce. Osigurajte okolinu bez buke. Koristite se isključivo slušanjem. Upotrebljavajte ponavljanje. Zaokupite djetetovu pažnju. Neka bude zabavno.
Vještine/koncepti i jezik	Izvršavanje dvočlanih naloga. Razvijanje upitnih oblika. Početak nizanja. Početak shvaćanja jezičnih izraza za izražavanje količine.
Osnovni jezik (informacije od odraslih)	Idemo raditi muffine. Trebaju nam zdjela i žlica. Gdje je žlica? Što još trebamo? Otvorimo mješavinu za muffine. Istresimo mješavinu u zdjelu. Istresi, istresi. Što dalje trebamo? Što ćemo sada? Koliko vode trebamo? Promiješaj mješavinu. Uključi pećnicu. Pazi, vruće je. Stavimo mješavinu u posude za muffine. To je dovoljno. Koristimo veliku žlicu. Prevelika je. Stavimo pladanj u pećnicu. Unutra s muffinima. Sad je vrijeme za čišćenje.
Prošireni jezik (informacije od odraslih)	Ovi muffini su odlični. Volim muffine. Voliš li ti muffine? Ja volim čokoladne muffine. Oni su mi najdraži. Koji su tebi najdraži?

Prošireni jezik (informacije od odraslih) nast.	Otvori paketić i istresi mješavinu. - Sve istresi u zdjelu. Provjeri je li paketić prazan. Promiješaj. - Promiješaj velikom žlicom. - Dobro sve promiješaj. - Što sad trebamo? - Šalicu vode i jedno jaje. Tko želi razbiti jaje? - O-o. Ljuska od jajeta je u mješavini. Moram je izvaditi. - Jako dobro to miješaš. - Sad stavi malo mješavine na žlicu. - Stavi je u posudice za muffine. Samo malo. Ne želimo da budu preveliki. - Stavit ću ih u pećnicu. - Pazi, nemoj se opeći.
Povezane aktivnosti	Bilo koja aktivnost kuhanja, npr. priprema želea/kaše/sendviča/rezanje povrća/stavljanje glazure na kolače. - Svaka aktivnost koja ima nekoliko koraka u nizu, npr. odijevanje/pranje zuba/pospremanje kreveta/pospremanje igračaka/ čišćenje/jednostavne priče/jednostavne aktivnosti u nizu s igračkama. - Izrada spomenara sa slikama ili crtežima u nizu koji prikazuju nešto što Vaše dijete voli raditi ili izleta, npr. plivanja/kupovine/igre/maskiranja/posjeta parku/zoološkom vrtu.
Što dalje …	Slušno pamćenje 2 elemenata u različitim jezičnim kontekstima, uključujući prijedloge i zamjenice, npr. ona je na krevetu. Stavi zdjelu u sudoper. - Slušno pamćenje 3 elementa. - Uvođenje pitanja, što koristimo za…? (funkcija) - Razvijanje pojma veličine i oblika. - Uvođenje jezičnih izraza za nizanje, prvo, zatim, onda, itd. - Početak slušanja s određene udaljenosti. - Davanje primjera izgovora novih riječi – naglašavanje za poticanje oponašanja. - Uvođenje novih jezičnih izraza za izražavanje količine, npr. neki, sve, pola. - Naglašavanje određenih glasnika u riječima i rečenicama. - Razvijanje partitiva, npr. vrećica…, mlijeka, kruha… - Razvijanje slušanja nepripremljenih pojmova – izvršavanje jednostrukog naloga, odabiranje jednog predmeta.

Izrada čestitke za Dan očeva

Strategije	Upotrebljavajte slušno bombardiranje. Upotrebljavajte pravilne govorno-jezične obrasce. Upotrebljavajte proširene jezične izraze. Upotrebljavajte normalan tempo i ritam. Čekajte da dijete obradi nove informacije. Dajte vremena za odgovor.
Vještine/koncepti i jezik	Razvijanje pojma brojeva. Razvijanje boja u svojstvu pridjeva. Izvršavanje dvostrukih naloga. Razvijanje naziva oblika. Razumijevanje prijedloga, npr. na vrhu, u sredini. Odgovaranje na pitanja koja počinju upitnom riječi, npr. *Što je ovo? Gdje je…? Čemu ovo služi?* Razumijevanje pojma veličine, npr. velik i malen. Služenje dvočlanim iskazom.
Osnovni jezik (informacije od odraslih)	Radimo čestitku za tatu. Uzmi boje i kist. Preklopi čestitku i izreži je. Izreži čestitku. Pažljivo je izreži. Hajdemo obojiti zmiju. Zelena zmija. Ne, to nije zeleno, to je plavo. Gdje je zelena? To je točno. To je zelena. Oboji zmiju. Izrezujem srce. Gdje ćemo ga zalijepiti? Uzmi ljepilo. Maži, maži, maži. Nalijepi ga. Imamo dva srca - jedno, dva. Jedno na vrhu, a drugo u sredini. Oboji srca u crveno. Gdje je crvena?

Prošireni jezik	Evo kartona i celofana različitih boja. Koju boju želiš? O, ružičastu, želiš ružičastu. To je lijepa boja. Mislim da mi je ta najdraža. Je li to tvoja omiljena boja? Preklopit ću je napola, a onda je ti možeš izrezati. Pažljivo je preklapam. Želiš li je izrezati? Izreži je, pazi, škare su oštre. Što ćemo napraviti prvo? Što bi htio napraviti? Izrezujem veliko srce. Tati će se to svidjeti. O, nacrtao si kuću. Na kući nema ni prozora ni vrata. Trebaju joj prozori i vrata. Obojimo vrata crveno, a prozore plavo. Nacrtajmo vrt oko kuće. Tati će se jako svidjeti ova čestitka.
Povezane aktivnosti kod kuće	Bilo koja kreativna aktivnost, npr. bojanje, crtanje, rezanje, lijepljenje, štambiljanje. Izrada vrta/parka/plaže. Izrada lutkine kuće/dvorišta/garaže.
Što dalje …	Razvijanje ideja nizanja. Razvijanje prijedloga, npr., u sredini, pokraj. Početak brojenja. Uvođenje zamjenica, npr. ona/oni/on. Obogaćivanje vokabulara, npr. uvođenjem sinonima, dijelova cjeline. Upotrebljavanje naglašavanja pojedinih glasova. Upotrebljavanje različitih glasnika u riječima i rečenicama koje dijete treba čuti – slušno bombardiranje. Proširivanje pitanja koja počinju upitnom zamjenicom, npr. tko, što, gdje. Davanje primjera izgovora. Razvijanje slušnog pamćenja 3 elementa – pripremljeni pojmovi. Razvijanje slušanja nepripremljenih pojmova, jedan smjer, jedan element.

Djeca čavrljaju

Treće poglavlje na DVD-u, **Slušaj, uči i govori** prati razvoj djeteta od 31 mjeseca do do polaska u školu. Ovo je vrijeme kad djeca objedinjuju svoje vještine jezičnog razumijevanja i izražavanja. Prelaze s izražavanja dvočlanim iskazima i jednostavnim rečenicama na izražavanje upotrebom složenih gramatičkih struktura. Počinju upotrebljavati prošlo i buduće vrijeme i različite upitne oblike. Uče kako prepričati priče, opisati predmete, ljude i događaje te razgovarati. Njihov govor postaje jasniji. Postaju male pričalice.

Kod djece se razvijaju i vještine slušanja. Prelaze sa slušanja u tihom okruženju na slušanje u buci. Slušno se pamćenje razvija od izvršavanja dvostrukih naloga do izvršavanja višestrukih naloga. Mogu dobiti informacije sa snimke te s televizije i naučiti razgovarati na telefon. Sve su svjesniji svijeta izvan svoje neposredne okoline.

Ovaj DVD prikazuje kako možete nastaviti proširivati govorne vještine svog djeteta preko slušanja.

Širenje jezika

Vaše dijete razvija jezično razumijevanje i izražavanje. Trebate proširiti njegov pristup jezičnim informacijama kako bi moglo čuti različite gramatičke strukture. Trebate stalno proširivati jezik svog djeteta kroz smislenu interakciju i poticati ga da, umjesto jednostavnih, počne upotrebljavati složene rečenice.

DVD daje primjere roditelja koji proširuju jezik svog djeteta. Naprimjer, dio u vrtu pokazuje majku koja prati zanimanje svog djeteta za uvođenjem novih riječi i razvijanjem struktura i koncepata. Govori o dijelovima biljaka, *pupoljcima* i *stabljici*. Upotrebljava jezik kao npr.:

Nisu se otvorili svi cvjetovi. (negacija)

Ovdje bi moglo biti paukova. (vjerojatnost)

Svi su otvoreni, a ovi ovdje su zatvoreni./Mislim da ovome treba puno vode./ Kad se otvore, nastat će prekrasni cvjetovi. (složene rečenice i množina)

Ovdje nema toliko pupoljaka. Ima ih samo nekoliko. (usporedba)

Majka daje svom sinu primjer jezika u odgovarajućim situacijama kako bi ga s vremenom i on sam naučio rabiti.

Mali pomagači

Najveći dio učenja jezika događa se kad su djeca uključena u smislenu interakciju.

Osiguravanje različitih aktivnosti i iskustava za djecu može stvoriti prekrasne prilike za učenje. Djeca ove dobi vole pomagati roditeljima oko kuće. Pustite ih neka Vam pomažu, uključite ih što više možete i iskoristite priliku za razvoj njihovih vještina slušanja i govora. Opskrbite ih jezikom za ono što rade, npr. kad peru suđe, pune perilicu, pripremaju ručak, uzimaju sok i kuhaju. Dajte im lopaticu za smeće, metlu i lopaticu za kopanje. Neka Vam pomognu pospremiti krevete, obrisati prašinu i posaditi nešto u vrtu. Možda to neće učiniti sjajno, ali ove su aktivnosti sjajna prilika za proširenje jezika.

DVD prikazuje dijete koje pomaže majci kod nekih od navedenih aktivnosti. Majka koristi prošireni jezik, npr. *Stavi hlače na tatinu hrpu*, *Stavi to na cjedilo posuđa, molim te*. Proširuje vokabular svoje kćeri, npr. *Isperi to*, *Iscijedi spužvu*. Očekuje da njena kći izvrši dvočlani nalog *Uzmi maslac i sir iz frižidera.*

Vrijeme igre

Kroz igru uloga, djeca počinju razvijati maštu. Vole se igrati lutkama i akcijskim figurama. Ovo je prilika za kreativnu igru, razvijanje vještine razmišljanja i vježbanje jezika. Igra uloga u različitim scenarijima može djetetu pomoći razviti pragmatične vještine koje su nužne ako želi učinkovito komunicirati.

DVD prikazuje dijete u igri uloga, pretvarajući se da ide u kupovinu umjesto majke i u pripremi čajanke.

Vrijeme igre također daje brojne prilike za daljnji razvoj vještina slušanja i proširivanje koncepata i jezika. Na DVD-u je mnogo primjera:

Majka objašnjava riječ *jednotračni vlak* opisujući razliku između vlaka i jednotračnog vlaka.

Otac uči svoju kćer jezik igara – *Hajde, tko igra prvi?*
Promiješat ću karte. Odaberi kartu. Raširi karte ovako.

Majka uvodi riječ *Antarktika* i govori o tome gdje žive pingvini kako bi proširila znanje svog sina.

Majka daje sinu vježbu s atributnim skupovima – *Čovjek sa žutim/crvenim/plavim šeširom.*

Prepoznajte svaku priliku za proširenje vokabulara svog djeteta, npr. koristite se sinonimima kao što su *sofa*, *kauč* ili *trosjed*. Upotrebljavajte nazive kategorija kao što su 'glazbeni instrumenti' za *violinu*, *trube* i *bubnjeve*.

Govor

Do treće su godine života govorni obrasci kod djeteta sasvim dobro uspostavljeni. Međutim, trebat će vježbati slušati i koristiti određene glasnike u riječima i frazama. Usporedno s poboljšanjem njihove vještine slušanja,, trebala bi se popraviti jasnoća govora. Postoji niz strategija koje možete koristiti kako biste pomogli svom djetetu da nauči slušati određene glasnike.

Slušno bombardiranje

Ovo je ponavljano slušno izlaganje određenom glasniku koji dijete teže izgovara, npr. /š/. Zabavan način za to je izgovaranje brojalice Iš, iš, iš, ti si mali miš. Drugi je način izrada kolaža s lišćem. Dok Vaše dijete izrezuje i lijepi lišće, riječ list može se mnogo puta ponoviti u frazi ili rečenici.

Govorno brbljanje

Kroz igru igračkama i s njima povezanim zvukovima treba uvesti što je moguće više glasova govora. No možda će trebati usredotočiti se na određene glasove. Brz i učinkovit način za omogućavanje potrebnog ponavljanja je kroz 'govorno brbljanje'.

DVD prikazuje liječnika koji upotrebljava strategiju slušni podražaj/odgovor za vježbanje ponavljanja suglasnika slušanjem. Dijete zna da treba staviti igračku na uho. To je znak da je spremno slušati. Ponavlja glasove, naprimjer, /ku ku ku ti ti ti/. Ove glasove zatim treba vježbati u riječima i frazama, npr., /lalala/ se može uključiti u *mala Lana*. /pi pi ti ti/ u *Želiš li piti*?

Govorno je brbljanje odličan način za fino podešavanje slušanja da biste pomogli svom djetetu da razlikuje glasnike koji se razlikuju po jednom distinktivnom obilježju – zvučnosti ili mjestu tvorbe, npr. /pi pi pi/bi bi bi/ /ti ti ti/ /ki ki ki/. Igre s riječima koje se rimuju još su jedan način za fino podešavanje slušanja i osiguravanje jezične prakse.

Osigurajte mnogo prilika u kojima će odrasla osoba govorno poticati, a dijete izgovarati glasnik unutar fraza i rečenica.

Naglašavanje riječi ili glasova

Ovo je sjajna tehnika za naglašavanje određenih glasova govora na početku i kraju te prije sredine riječi.

DVD prikazuje majku s djetetom u igri naljepnicama morskih životinja. Ona naglašava glas /s/ dok razgovaraju o njima. Nakon što dijete uspije izgovoriti /s/ u riječima, može vježbati te riječi u frazama i rečenicama u drugim aktivnostima u igri. Ne bi trebalo i dalje naglašavati glasnik nakon što ga je dijete počelo pravilno izgovarati u spontanom govoru.

Kako djeca sazrijevaju, mogu naučiti sama ispravljati svoj govor. Primjer ovoga nalazi se na DVD-u. Liječnik je uključio glas /th/ u aktivnost slušnog pamćenja. Svaki put kad je na djetetu red da da uputu, mora proizvesti glas /th/, naprimjer, Take out the crocodile and put it on the thick square. Kad pogrešno izgovori riječ, umjesto da ga odmah ispravi, liječnik koristi strategiju čekanja, a dijete se samo ispravlja.

Trebat ćete pratiti govor svog djeteta dok se ne počne samo ispravljati. Najbolji je način za to slušanje. Na DVD-u otac ispravlja svoju kćer na sasvim prirodan način tijekom igre. Kada ona pogrešno izgovori riječ *pretpostavljam*, on je izgovara na ispravan način, a ona zatim ispravno ponavlja preko slušanja.

Do djetetova polaska u školu, većina bi glasnika trebala biti usvojena. Ovo će se dogoditi samo ako se program slušne habilitacije fokusira na učenje glasnika preko slušanja. DVD pokazuje da se ovo može učiniti na zabavan i prirodan način.

Slušno pamćenje

Prethodna dva poglavlja prikazala su kako bebe i mala djeca razvijaju slušno pamćenje. Prelaze s obrade jednog do dva elementa unutar pripremljenih pojmova i počinju sa slušanjem nepripremljenih pojmova.

Slušno pamćenje kod djece može se proširiti na tročlane i višečlane iskaze u različitim lingvističkim kontekstima unutar pripremljenih lista riječi. Slijede primjeri slušnog pamćenja tročlanih iskaza u aktivnostima sa zadanim pojmovima:

Tri imenice – Uzmi četku za kosu, šampon i ručnik (prije tuširanja).

- Dva pridjeva i imenica – čupavi bijeli pas (izabran među različitim životinjama različitih karakteristika, npr. čupava bijela mačka, čupavi crni pas, glatka crna mačka, itd.).
- Dvije imenice i glagol – Raža i dupin plivaju.
- Imenica, prijedlog i imenica – Lutka je iza trosjeda.
- Imenica, veznik i imenica – Stavi kamion i auto na cestu.
- Imenica, negacija i imenica – Stavi kamion, ne auto, na cestu.

Od ove faze dijete napreduje do četveročlanih i peteročlanih iskaza s pripremljenim pojmovima.

Povećavanje težine zadataka sa zadanim pojmovima

poznat vokabular	↝	manje poznat vokabular
tiho okruženje	↝	bučnije okruženje
mali broj ponuđenih pojmova	↝	veći broj ponuđenih pojmova
znakovi za pomaganje	↝	manje pomoći ili bez pomoći
naglašavanje ključnih riječi	↝	normalan naglasak i intonacija
ponavljanje upute ako dijete traži pojašnjenje	↝	davanje uputa samo jednom
obrada jednog elementa	↝	obrada pet elemenata
jednostavne rečenične strukture	↝	složene rečenične strukture
glas uživo	↝	snimljen glas

Nakon što vaše dijete bude sposobno izvršiti dvostruki nalog ili odabrati dvije stvari s pripremljene liste riječi, može se očekivati da izvrši jednostruki nalog ili odabere jednu poznatu stvar s nepripremljene liste riječi. Može obraditi jedan vrlo poznat nalog ili odabrati jedan vrlo poznat predmet kada je uključeno u rutinsku aktivnost. Naprimjer, kada kuhate, zatražite od djeteta vrlo poznatu igračku tako da to bude neočekivano i izvan konteksta. Isti redoslijed razvoja slušanja pripremljenih lista riječi možemo pratiti u razvoju slušanja nepripremljenih lista riječi (proučite gornju tablicu).

DVD prikazuje djecu koja slijede složenije upute, naprimjer, koristeći opise, *Daj mi nešto što ide u vodu i ima jedra (pripremljeni pojmovi)* do *Mislim na nešto što počinje s /r/, ide na mjesec i astronauti se nalaze u tome (nepripremljeni pojmovi)*.

Vještine slušne obrade kao što je slušno pamćenje potrebne su za djecu koja se pripremaju za malu školu i školu. Obrada složenog jezika, praćenje višestrukih naloga i prisjećanje detalja dio su školske svakodnevice.

DVD prikazuje dijete koje izvršava višestruke naloge koji su pripremljeni. Liječnik govori brzo i tiho i očekuje da dijete obradi informacije bez ponavljanja. Dijete traži da zamijene uloge. Izmjena uloga omogućuje djetetu da vježba upotrebljavati složene strukture.

Igre su zabavan način za razvoj ovih vještina, npr. društvene igre/karte/igre riječima koje se mogu igrati u autu, dok se čeka kod liječnika/audiologa ili dok se čeka hrana u restoranu. Evo nekih primjera:

Vidim, vidim
Igre abecede
Išao sam u trgovinu i kupio…
Mislim na nešto što …
Igre rime
Igre kategorija
Pogodi tko sam/što sam?
Koji je različit? Koji ne pripada i zašto?
Suprotnosti

Pravilan redoslijed

Pravilan redoslijed je važna vještina koju treba razvijati. Važno je da djeca znaju prepričati priče, viceve i zagonetke, pratiti nizove uputa te, u kasnijoj fazi, npr. u školi, prisjetiti se informacija i prepričati događaje koje su čuli. Ova se vještina može razviti kroz pjesmice u rimi, pjesme, igre i priče.

Djeca vole slušati svoju omiljenu priču puno puta i počet će je prepričavati roditeljima i drugim članovima obitelji. Potaknite svoje dijete da preuzme ulogu različitih likova. Ovime će dobiti priliku koristiti različitu visinu, boju i intenzitet glasa. Ovime se dodatno razvija njegova kontrola nad suprasegmentnim obilježjima govora. Omogućuje mu da izrazi osjećaje kao što su ljutnja, razočaranje, iznenađenje, strah ili sreća.

Pomozite svom djetetu da napreduje od slušanja priče mnogo puta do slušanja samo jednom, a zatim prepričavanja priče ispravnim redoslijedom uz uključivanje što više detalja. Da biste ovo učinili, koristite se lutkama, slikama ili igračkama za prepričavanje priče. Postavljajte pitanja kako biste pomogli djetetu da prepriča priču poštujući redoslijed. Prijeđite na sljedeću aktivnost, u kojoj će dijete prepričati priču samostalno bez pomoći pitanja, ali uz pomoć lutaka, slika ili igračaka. Potom prijeđite na slušanje nepripremljenih riječi bez pomoći ili rekvizita te povećajte dužinu priče koja se prepričava.

DVD prikazuje djevojčicu koja koristi rekvizite za prepričavanje *Tri praščića*. Drugi segment prikazuje dijete koje je počelo sa naprednijom vještinom prepričavanja priče s CD-a. U ovoj fazi ne očekuje se da prepriča priču, već da odgovori na pitanja o njoj. Prijeći će na prepričavanje priče bez pomoći. Sposobnost slušanja priče s CD-a korisna je vještina za djecu koja su spremna za školu jer je slušanje s CD-a ili televizije svakodnevica školske dobi.

Iskustva izvan doma

Izvan kuće dostupne su odlične prilike za učenje jezika. One uključuju posjet parku, knjižnici, različitim trgovinama; vožnju autobusom, vlakom, brodom ili automobilom; odlazak u ribolov, u muzej ili na plažu.

Izrada dnevnika izleta sjajan je način za uvođenje i proširenje jezika. Oni su pokretač za upotrebljavanje različitih glagolskih vremena i novih riječi te se mogu upotrijebiti za razvoj pravilnog redoslijeda. Knjige mogu biti ilustrirane jednostavnim crtežima, slikama, fotografijama i ostalim predmetima. Obavezno uključite svoje dijete u izradu dnevnika. Kasnije se on može iskoristiti za poticanje čitanja jer djeca vole čitati o sebi i svojim iskustvima. Ovo može biti i koristan alat za poticanje razgovora.

Napredne vještine slušanja

Tijekom ovog razdoblja razvijaju se i vještine slušanja kod djeteta. Na početku procesa habilitacije slušanja tiho je okruženje idealna situacija za razvoj vještina otkrivanja, razlikovanja, identifikacije i razumijevanja. Ovo se treba proširiti na slušanje s udaljenosti, slušanje s pozadinskom bukom, slušanje CD-a i pričanje na telefon. DVD prikazuje primjere djece koja razvijaju ove vještine.

Slušanje u buci

U ranim je fazama učenja slušanja nužno imati tiho okruženje. No djeca trebaju razviti vještinu slušanja u buci da bi se pripremila za malu školu i školu. Osigurajte mnogo iskustava kako biste pomogli svom djetetu slušati u buci. Kako biste djetetu omogućili uspješno savladavanje ove vještine, jezik mora biti poznat, s ograničenim izborom elemenata. Za pozadinsku buku možete upotrijebiti radio ili televiziju. Da biste proširili vještine svojeg djeteta, postupno povećavajte glasnoću i prebacite se na slušanje nepripremljenih/novih pojmova.

DVD prikazuje dječaka i njegovu skrbnicu kraj jezera s patkicama. Skrbnica koristi priliku za uvođenje novih riječi i širenje djetetova jezika. Zbog pozadinske buke, ona govori blizu mikrofona na djetetovu procesoru govora.

DVD prikazuje i dijete koje uči napredniju vještinu slušanja priče s CD-a uz pozadinsku buku. U ovoj fazi dijete sluša priču rečenicu po rečenicu, ali će s vremenom prijeći na prepričavanje čitave priče.

Telefoniranje

Razgovor na telefon moguć je kod neke djece s oštećenjima sluha. Ova se vještina ne može savladati dok dijete ne bude sposobno za razgovor koji uključuje nepripremljene riječi, i to bez ikakvih vizualnih znakova.

Prilikom razvoja vještine telefoniranja, počnite s poznatim govornikom i upotrijebite tri ili više pripremljenih pitanja ili rečenica koje se razlikuju po dužini. Uvedite različite pozdrave i završne komentare. Povećajte broj rečenica u setu. Prijeđite s pripremljenih rečenica na nepripremljene uvođenjem neuobičajenih pitanja ili komentara. Postupno se ovo može nadograđivati sve dok vaše dijete ne bude sposobno telefonirati s različitim članovima obitelji.

DVD prikazuje dijete koje je napredovalo kroz ove korake i priča s tetom. Ono je doista dijete koje sluša.

Razgovor

DVD prikazuje dijete koje razgovara s ocem. Ono pokazuje odlične vještine slušanja kao što je slušanje nepripremljenih riječi, slušno pamćenje i pravilan redoslijed. Upotrebljava složeni jezik i različite pragmatične vještine, npr. može započeti neku temu, zadržati se na njoj i sposobno je pratiti promjenu teme.

Dijete je proživjelo godine intenzivnog slušanja i upijanja govornih obrazaca. Ono je dijete koje komunicira. Dobar je slušatelj i njegov govor postaje sve jasniji. Razvijaju se njegovi koncepti oblika, veličine, teksture, kvantitete i boje. Njih treba potvrditi za upis u školu. Dijete razvija konverzacijske vještine u različitim kontekstima i može predvidjeti što će se dogoditi. Načulo je informacije s televizije i sposobno je slušati uz pozadinsku buku.

Zna se igrati na kreativan način i koristiti svoju maštu. Dijete je koje sluša, razmišlja i govori.

Ovaj dio puta ka slušanju je završio. Počinje novo putovanje.

Dodatne ideje za djecu

Dodatne ideje na stranicama 100-106 pokazuju kako se jezik Vašeg djeteta može proširiti i kako možete usmjeravati dijete kroz različite korake u skladu s Integriranim Mjerilima Razvoja.

Aktivnosti
Aktivnosti prate treće poglavlje na DVD-u.

Strategije
Strategije odražavaju primjere strategija prikazanih u trećem poglavlju DVD-a.

Vještine i koncepti
Vještine i koncepti primjenjuju se na fazu koju je Vaše dijete dostiglo.

Osnovni jezik
Ovo je jezik koji se ponavlja mnogo puta kako bi Vašem djetetu pomogao doseći određene glasove, riječi ili rečenice koje uči na svom stupnju razvoja slušanja. Kad Vaše dijete nauči slušati, neće mu trebati toliko ponavljanja novih jezičnih oblika ili riječi.

Prošireni jezik
Prošireni se jezik treba upotrebljavati uz osnovni jezik. Na taj se način Vašem djetetu osigurava obogaćeno jezično okruženje.

Povezane aktivnosti
Ovdje su navedeni prijedlozi za upotrebu osnovnog i proširenog jezika u različitim svakodnevnim rutinama i aktivnostima.

Što dalje…
Ovdje je prikazan napredak prema sljedećih nekoliko koraka u Integriranim skalama razvoja u četiri područja: slušanju, jeziku, govoru i spoznaji.

Ove ideje služe samo kao prijedlog. Možete upotrijebiti drugačiji jezik koji je poznat i primjenjiv u Vašoj obiteljskoj situaciji.

© Cochlear Ltd, 2005

Razvoj slušnog pamćenja

Strategije	Ponavljajte nove govorno-jezične obrasce. - Upotrebljavajte prošireni jezik. - Upotrebljavajte prvenstveno slušanje. - Upotrebljavajte odraslu osobu kao jezični uzor. - Dajte nalog jednom preko slušanja. - Čekajte da dijete odgovori. - Omogućite svom djetetu da bude uspješno.
Vještine/koncepti i jezik	Razvoj slušnog pamćenja od tri elementa – očekivani pojmovi: npr. uzmi kapu, cipele i jaknu. Odabir predmeta pomoću opisa, npr. daj mi onaj koji ide na vodu. Razumijevanje novih koncepata, npr. širok/uzak. Razumijevanje novih riječi.
Osnovni jezik (informacije od odraslih)	Imam veliki žuti kamion/jako stari auto/mali žuti kamion/mali crveni kamion/crveni trkaći auto/jako stari vlak. Pogledaj široku/usku cestu. Automobili idu po cesti. Budi pažljiv, vozi pažljivo. Nemoj ići prebrzo. Stavi velik žuti kamion na široku cestu. Stavi velik crveni auto na usku cestu. Koji ide na cestu i brz je?

Prošireni jezik
(informacije od odraslih)

Ovo je vrlo široka cesta.

Kao autocesta je. Kao cesta kojom idemo kod ujaka. Pogledaj trake. Ima četiri trake. Po autocesti možeš voziti brže, ali ne smiješ voziti prebrzo.

Pogledaj usku cestu. Na uskoj cesti moraš biti pažljiv.

Okreni automobil. Moraš ostati na desnoj strani ceste.

Pazi na radnike na cesti. Oni popravljaju cestu. Pogledaj čovjeka koji drži znak. Na znaku piše Stop pa moramo čekati dok ne kaže Kreni. Ne želimo izazvati nesreću.

Veliki žuti kamion kopa rupu. Pogledaj kako vozač podiže zemlju. Zatim iskrcava zemlju u kiper.

© Cochlear Ltd, 2005

Povezane aktivnosti kod kuće	Bilo koja aktivnost kod kuće, uz uvjet da imate dovoljno predmeta koje Vaše dijete poznaje, različitih boja/veličina/kategorija. Razvrstavanje rublja, npr. daj mi tatinu crvenu trenirku i njegovu crvenu majicu; stavi čarape i majice u košaru/ormar/perilicu. Igranje vozilima, npr. Stavi crveni kiper na široku/usku cestu. Vožnja velikog crnog autobusa uzbrdo/u garažu. Igranje igara s kartama/naljepnicama. Igre pretvaranja – kupovine/čajanke/kuće od lutaka/na farmi /glumljenje omiljenih likova iz priča/s TV-a/DVD-a ili videa. Pomaganje u vrtu/oko kuće/u vađenju i spremanju alata/hrane/pribora za čišćenje.
Što dalje …	Uspostavljanje slušnog pamćenja od tri elementa – pripremljeni pojmovi: - negacija, npr. Želim…. i …, a ne… - različiti prijedlozi u/na/ispod/pokraj/do/iza/između. - zamjenice, npr. ti, oni, mi. - glagolske fraze, npr. dječak/on vozi bicikl uzbrdo. - funkcijske riječi/fraze, npr. Trebam nešto čime se može pokositi trava i nešto čime se može kopati. Ovo treba odabrati pravilnim redoslijedom. Razvijanje naprednih vještina slušanja – očekivani pojmovi: - praćenje jednostavnih naloga u vrtu/u trgovini s pozadinskom bukom. - praćenje poznatih pjesmica na CD-u. Razvijanje slušanja nepripremljenog iskaza s: - dva poznata predmeta, npr. Odi i uzmi svoj… i… - dva poznata naloga. Zamjena uloga kako bi dijete dobilo priliku vježbati.

© Cochlear Ltd, 2005

U vrtu

Strategije	Ponavljajte nove govorno-jezične obrasce. Upotrebljavajte prošireni jezik. Uvodite nove riječi. Dajte vremena za obradu i odgovor. Dajte primjer ispravnog izgovora. Upotrebljavajte slušno zaključivanje.
Vještine/koncepti i jezik	Uspoređivanje. Početak upotrebljavanja množine. Širenje vokabulara. Postavljanje pitanja s upitnim zamjenicama, npr. tko, što, gdje. Upotrebljavanje novih suglasnika. Proširivanje koncepta kategorizacije.
Osnovni jezik (informacije od odraslih)	Pogledaj ovo lijepo cvijeće. Ovi su žuti, a oni ružičasti. Ovaj cijet ima stabljiku. Na stabljici rastu listovi. Nisu otvoreni svi cvjetovi. Ovi su otvoreni, a oni zatvoreni. Nisu još otvoreni. Ovo su pupoljci.
Prošireni jezik (informacije od odraslih)	Cvjetovi i grmovi rastu. Imaju korijenje. Neke biljke rastu u posudama, a neke u zemlji. Pupoljci će se kasnije otvoriti i postati prekrasno cvijeće. Pazi kako bereš cvijeće. Nemoj slomiti stabljike. Cvijeće treba vodu i sunce kako bi raslo. Uvenulo je jer je zemlja presuha. Baš šteta. Morat ćemo svaki dan zalijevati vrt, da nam biljke ne uvenu. Uberimo par ružičastih cvjetova i stavimo ih u vazu. Ovo su cvjetovi i oni su na grmu. Ovo je grm. Grm je kao malo drvo. Uberimo buket cvijeća. Odnesimo ih unutra i stavimo ih u vazu. Prvo napunimo vazu vodom.

© Cochlear Ltd, 2005

Povezane aktivnosti kod kuće	Razgovaranje o malim dijelovima predmeta, npr. sata (kazaljke i okvir), čajnika (cijev i ručka), televizora (daljinski upravljač, ekran, slika, prekidač). Sadnja sjemena/sjemenjača. Sadnja povrća u vrtu. Uzgajanje biljaka u posudama. Prešanje biljaka i listova. Izrada kolaža s predmetima iz vrta, npr. lišćem, sjemenkama, travom. Izrada cvjetova kao kreativna aktivnost. Izrada spomenara o vrtu/povrtnjaku.
Što dalje …	Razvijanje slušnog pamćenja četiri elementa (pripremljena lista riječi). Razvoj koncepta "što nedostaje" dijelovima predmeta. Razvoj pojmova kategorija, npr. biljke (cvjetovi su biljke, stabla su biljke), povrće, voće, vozila, namještaj, alati. Uvođenje dodatnih negacija, npr. nijedan, nitko. Naglašavanje nastavaka za množinu i glagolske oblike, npr. Ja živim, on živi. Proširivanje informacija o tome kako i zašto stvari funkcioniraju. Uvođenje komparativa, npr. Ja sam viši od tebe. Uvođenje zašto i jer. Razvijanje pravilnog redoslijeda u kratkoj priči. Razvijanje koncepta vremena – danas, sutra, jučer. Razvijanje slušanja nepripremljenih pojmova – 2-3 elementa, 2-3 naloga, npr. Idi i uzmi tatinu kapu za nogomet. Uzmi jabuku i stavi je u svoju kutiju za ručak. Uzmi svoj kupaći kostim i daj ga mami. Razvijanje slušanja u buci – nepripremljeni pojmovi, jedan poznati element i jedan jednostavni nalog. Početak slušanja nepripremljenih pojmova na CD-u.

© Cochlear Ltd, 2005

Igra Pogodi tko

Strategije	Proširivanje jezika. Pružite primjere pravilnog izgovora riječi. Pružite primjere pravilnih govorno-jezičnih obrazaca, npr. upitnih oblika. Upotrebljavajte jezik za pojašnjenje. Pružajte primjere pragmatičnih vještina pokretanja/zaključivanja teme. Omogućite dovoljno vremena za obradu težih primjera slušanja i koncepata. Nadzirite pravilnu upotrebu složenog jezika.
Vještine/koncepti i jezik	Upotreba ispravnog pitanja i odgovora. Razvijanje negacija. Razvijanje opisa. Donošenje zaključaka. Razvijanje vještina razmišljanja.
Osnovni jezik (informacije od odraslih)	Tko igra prvi? Prvo moraš promiješati karte. Zatim moraš odabrati kartu. Ti odaberi prvi, a onda ću ja. OK, mislim da ću uzeti ovu. Ne gledaj. To je varanje. Znaš li pravila? Moraš opisati osobu. Je li tvoja osoba muškarac ili žena? Ima li tvoja osoba brkove/crvenu kosu? Da, ima/nema. Nosi li tvoja osoba rukavice/smiješan šešir? Da, nosi/Ne nosi. To znači da moram spustiti sve slike žena/muškaraca s crvenom kosom. Osoba koja ostane s… pobjeđuje u igri. Ti si na redu.

© Cochlear Ltd, 2005

Prošireni jezik (informacije od odraslih)	Što misliš tko treba biti prvi, najstariji ili najmlađi? Ja ću biti prvi jer sam najstariji. Je li to u redu? Možeš li objasniti pravila… Mislim da je ovo super igra. Sviđa mi se ova igra, siguran sam da te mogu pobijediti. Odaberi karticu i stavi je u otvor na prednjem dijelu postolja. O, to nije bilo dobro pitanje. Spustio sam samo dvije slike. Moram razmisliti sljedeći put. Žao mi je, nisam te razumio. Možeš li ponoviti/reći to ponovno jer te nisam dobro čuo? Pitam se što bih te sljedeće mogao pitati. Pokušavam te prevariti/Pokušavam ti otežati. Što misliš ima li u svijetu puno ljudi s dugačkom kovrčavom ljubičastom kosom? Možda bi mamin frizer mogao maminu kosu napraviti ljubičastom i kovrčavom. Možeš li opisati nekoga tko živi na drugom planetu? Ne znam opisati ovog, jer je jako čudan.
Povezane aktivnosti kod kuće	Društvene igre, npr. Ludo, Zmije i ljestve, Dame, Trivial Pursuit, Spoji četiri. Bingo, igre za razvoj vještina slušanja i govora. Opisivanje procedura, tj. objašnjavanje nekome kako nešto napraviti, npr. priprema milkshakea/pranje zuba/izgradnja lego kockica/izrada nečega. Učenje i objašnjavanje pravila u igrama i sportu, npr. košarci/nogometu/računalnim igricama/igri skrivača.
Što dalje …	Razvijanje složenog slušanja neočekivanih riječi. Razvijanje slušanja u buci. Razvijanje slušanja snimljenog signala. Razvijanje shvaćanja pravila igara. Razvijanje sposobnosti objašnjavanja. Davanje primjera pravilnog izgovora višesložnih riječi. Davanje primjera i nadzor pravilnog govora. Razvoj koncepata pretškolske spremnosti vještina brojanja i čitanja. Poticanje rješavanja problema/ zaključivanja/predviđanja. Uvođenje vještina fonematskog slušanja.

© Cochlear Ltd, 2005

Priča na CD-u

Strategije	Upotrebljavajte pomoćna pitanja. - Postavljajte pitanja. - Vraćajte priču unatrag radi ponovnog slušanja. - Upotrebljavajte pojašnjenja, npr. Što si čuo? - Upotrebljavajte kratke jednostavne priče.
Vještine/koncepti i jezik	Prepričavanje priče uživo. Slušanje priče s CD-a s pomoćnim pitanjima. Odgovaranje na tri pitanja o priči.
Osnovni jezik (informacije od odraslih)	Stavi CD. - Stisni tipku za pokretanje. - Prvo poslušaj čitavu priču. - Zatim odgovori na pitanja. - Odgovori na svako pitanje. - Vrati priču unatrag ako je želiš ponovno poslušati. - Jesi li spreman?
Prošireni jezik (informacije od odraslih)	Provjeri je li CD uređaj ukopčan u struju. - Stavi CD unutra i pritisni tipku za pokretanje. - Prvo ćemo poslušati priču i sva pitanja, a zatim ćemo se vratiti i ponovno poslušati priču. - Ako ne čuješ dio priče ili nisi shvatio, reci mi pa ćemo vratiti priču unatrag i poslušati ponovno.
Povezane aktivnosti kod kuće	Slušanje drugih informacija na CD-u, npr: - Procedure. - Praćenje uputa. - Pitanja.
Što dalje …	Odgovaranje na dodatna pitanja o priči s CD-a. Prepričavanje priče bez pomoćnih pitanja. - Prepričavanje priče ispravnim redoslijedom uz prisjećanje što više detalja. - Proširivanje priče. - Povećavanje složenosti priče. - Slušanje priče s neznatnom pozadinskom bukom na CD-u. - Razgovaranje na telefon.

© Cochlear Ltd, 2005

Slušna habilitacija -Prilog

© Cochlear Ltd, 2005

Mjerila razvoja i Alati za procjenu

Sljedeća mjerila razvoja i alati za procjenu kategorizirani su prema slušnoj percepciji, jeziku, govoru, igri i osnovnim konceptima i dani su kao referentni. Svako mjerilo ili test prati kratak opis.

Slušna percepcija (Slušanje)

Estabrooks, W. 1998, Auditory-Verbal Ages and Stages of Development in (Levels I – VIII) in Cochlear Implants for Kids, AG Bell, Washington DC, U.S.A.
Ovaj kontrolni popis opisuje razvoj slušanja od svijesti o zvuku do slušnog razumijevanja, uključujući razlikovanje, identifikaciju, lokalizaciju, slušno pamćenje, pravilan redoslijed, nizanje, slušanje s udaljenosti i slušanje u buci.

Tuohy, J., Brown, J. and Mercer-Mosely, C., 2001, St. Gabriel's Curriculum for the Development of Audition, Language, Speech, Cognition, Trustees of the Christian Brothers, St. Gabriel's School for Hearing Impaired Children, Sydney, NSW, Australia.
Sadrži hijerarhijski redoslijed razvoja slušne svijesti i slušnog pamćenja koje se razvija od očekivanih prema neočekivanim riječima. Kurikulum također uključuje dijelove o razvoju jezika, govora i spoznaje.

Wilkes, E.M. 1999, Cottage Acquisition Scales for Listening, Language and Speech. Simple Sentence Level, Sunshine Cottage School for Deaf Children, Texas, U.S.A.
Ova razvojna kontrolna lista služi za procjenu i dijagnostičko planiranje terapije. Odsječak slušanja se razvija od svijesti o zvuku do razumijevanja odlomaka koji uključuju fonematski sluh. Ovaj instrument uključuje i slušanje, govor i spoznaju u integriranom pristupu.

Jezik

Bzoch, K. and League, R. 1991, The Bzoch-League Receptive–Expressive Emergent Language Test (REEL-2), 2nd ed. Pro-Ed, Austin, Texas, U.S.A.
Ova ljestvica, namijenjena za bebe i djecu do 3. godine, mjeri i analizira jezik radi planiranja intervencija. Rezultati su dobiveni razgovorom s roditeljima i dani su u okviru Dobi jezičnog izražavanja, Dobi jezičnog razumijevanja i Dobi kombiniranog jezika.

Carrow-Woolfolk, E. 1999, Test for Auditory Comprehension of Language (TACL-3), 3rd ed. Pro-ed, Austin, Texas, U.S.A.
Ovaj se test sastoji od tri podtesta i mjeri razumijevanje vokabulara, gramatičkih morfema i proširenih fraza i rečenica koje koriste djeca u dobi od 3 godine do 9 godina i 11 mjeseci. Dijete treba odabrati jednu od tri ponuđene slike koja odgovara riječi, frazi ili rečenici koju izgovara ispitivač. Rezultati testa se pretvaraju u standardne rezultate, postotno rangiranje i ekvivalent dobi.

© Cochlear Ltd, 2005

Dunn, L.M. and Dunn, L.M. 1997, Peabody Picture Vocabulary Test-(PPVT Forms 111A and 111B), 3rd ed. American Guidance Service, Circle Pines, MN, U.S.A.
Ovaj test mjeri djetetovo razumijevanje pojedinačnih riječi (receptivnog vokabulara). Namijenjen je za djecu od 2 godine i 6 mjeseci sve do 18 godina. Rezultati testa se pretvaraju u standardne rezultate, postotno rangiranje i ekvivalent dobi.

Edwards, S., Fletcher, P., Garman, M., Hughes, A., Letts, C. and Sinka, I. 1997, The Reynell Development Language Scales III (RDLS111), 3rd ed. NFER-NELSON London, U.K.
Ovaj test procjenjuje jezično razumijevanje i izražavanje korištenjem stvarnih predmeta, a ne slika, s kojima dijete treba ostvariti interakciju. Namijenjen je za djecu od 15 mjeseci do 7 godina. Ljestvica shvaćanja sastoji se od dijelova kao što su vršitelji i radnje, atributi, prostorni odnosi, vokabular i složena gramatika te zaključivanje, itd. Ekspresivna ljestvica se sastoji od dijelova kao što su glagolske fraze, pomoćni glagoli, uzročni elementi, fleksije, itd.

Fenson, L., Dale, P.S., Reznik, J.S, Thal, D., Bates, E., Hartung, J.P., Pethick, S. and Reilly, J.S. 1993, The McArthur Communicative Inventories: User's Guide and Technical Manual - Words and Gestures 8 to 16 Months. Words and Sentences, Paul H. Brookes Baltimore, MD, U.S.A.
Popis riječi i gesta služi kako bi ga roditelji popunili sposobnostima svog djeteta da razumije i/ili upotrebljava riječi i geste. Uključuje kategorije vokabulara (životinje, igračke, odjeća, akcijske riječi, itd.) te provjerava djetetove geste, igre, rutine, radnje i predmete, vještine oponašanja i glume. Popis riječi i rečenica treba zabilježiti djetetovu upotrebu riječi u kategorijama kao što su dijelovi tijela, namještaj i prostorije, igre i rutine, itd. Ima i odjeljak o rečenicama i gramatici. Njime se ispituje djetetovu upotrebu imenica i glagola, nastavaka kod riječi i jednostavnih rečenica.

Gardner, M.F. 2000, Expressive One Word Picture Vocabulary Test, 3rd ed. Academic Therapy Publications, Novato, CA, U.S.A.
Ovaj test ispituje djetetov receptivni vokabular. Namijenjen je učenicima od 2-18 godina.

Gardner, M.F. 2000, Receptive One Word Picture Vocabulary Test, 3rd ed. Academic Therapy Publications, Novato, CA, U.S.A.
Ovaj test ispituje djetetov receptivni vokabular. Namijenjen je učenicima od 2-18 godina.

Glover, M.E., Preminger, J.L. and Sanford, A.R. 1995, The Early Learning Accomplishment Profile Kit (E-LAP), Kaplan Press, Lewisville, NC, U.S.A.
Ovo je alat koji se temelji na kriterijima namijenjen maloj djeci od rođenja sve do 36 mjeseci. Knjiga daje smjernice u programiranju za dojenčad, malu djecu te djecu s posebnim potrebama. Komplet osigurava razvojne podatke za grube i fine motoričke vještine, kognitivne vještine, jezik, samopomoć te područja socijalnih/emocionalnih vještina; kartice za učenje; te IFSP obrasce za pojedinačno planiranje. Također navodi materijale, procedure i kriterije za svaki element koji se procjenjuje.

Moog, J. and Kozac, V. 1983, Teacher Assessment of Grammatical Structures (TAGS), Central Institute for the Deaf, St Louis, MO, U.S.A.
Ova se procjena sastoji od obrazaca za procjenu koje treba ispuniti liječnik, a odnose

se na djecu s oštećenjima sluha i njihovo razumijevanje i upotrebljavanje gramatičkih struktura u rečenicama s najmanje četiri riječi koje sadrže subjekt i glagol. Gramatičke kategorije su imeničke dopune, zamjenice, prijedlozi, prilozi, glagoli i upitne zamjenice.

Rossetti, Louis Ph.D. 1990, The Rossetti Infant-Toddler Language Scale, LinguiSystems Inc, Moline, Illinois, U.S.A.
Ovaj mjerni instrument koji se temelji na kriterijima procjenjuje predverbalne komunikacijske vještine i verbalna područja, geste, pragmatiku, igru, interakciju i privrženost, razumijevanje jezika i jezično izražavanje kod djece od rođenja do 3 godine. Liječnici i roditelji prate ponašanje.

Sanford, A.R. and Zelman, J.G. 1995, Learning Accomplishment Profile. Revised Kit (LAP-R), Kaplan Press, Lewisville, NC, U.S.A.
Ovaj alat koji se temelji na kriterijima nastavlja se na E-LAP. To je vodič za individualiziranje edukativnog programiranja za dob od 36-72 mjeseca. Knjiga omogućuje učitelju da identificira odgovarajuće ciljeve učenja za svako dijete i mjeri pojedinačni napredak na području spoznaje, jezika i osobnih-socijalnih vještina. Navodi materijale, procedure i kriterije za svaki element koji se procjenjuje.

Tuohy, J., Brown, J. and Mercer-Mosely, C. 2001, St. Gabriel's Curriculum for the Development of Audition, Language, Speech, Cognition, Trustees of the Christian Brothers, St. Gabriel's School for Hearing Impaired Children, Sydney, NSW, Australia.
Daje razvojni niz za strukture jezika od rođenja do 6 godina. Navodi receptivne i ekspresivne vještine u tromjesečnim intervalima od rođenja do 12 mjeseci, a zatim u šestomjesečnim intervalima do 6 godina. Uključene su gramatičke strukture. Ovaj kurikulum uključuje i dijelove o razvoju spoznaje govora i slušanja.

Wiig, E.H., Secord, W. and Semel, E. 1993, CELF-Preschool – Clinical Evaluation of Language Fundamentals – Preschool, Examiner's Manual, The Psychological Corporation, San Antonio, Texas, U.S.A.
Ovaj test procjenjuje receptivne i ekspresivne jezične deficite kod djece u dobi od 3 godine do 6 godina i 11 mjeseci. Rezultati koji se temelje na normama dani su u intervalima od šest mjeseci. Ekspresivni podtestovi uključuju testove strukture riječi, referencijalnog poznavanja riječi i prisjećanja rečenica. Receptivni podtestovi procjenjuju razumijevanje osnovnih koncepata, lingvističkih koncepata i rečeničnih struktura.

Wilkes, E.M. 1999, Cottage Acquisition Scales for Listening, Language & Speech (CASLLS), Sunshine Cottage School for Deaf Children, San Antonio, Texas, U.S.A.
Ova razvojna kontrolna lista služi za procjenu i dijagnostičko planiranje terapije. Jezični dio uključuje korake od predverbalnih do složenih rečenica, uključujući pragmatični razvoj. Ovaj instrument uključuje i slušanje, govor i spoznaju u integriranom pristupu.

Zimmerman, I.L., Steiner, V.G., and Pond, R.E. 2002, Preschool Language Scale-4, (PLS-4), The Psychological Corporation, San Antonio, Texas, U.S.A.
Ovo je standardizirani test slušnog razumijevanja i ekspresivne komunikacije za bebe i dojenčad. Podskala slušnog razumijevanja procjenjuje osnovni vokabular, koncepte i gramatičke markere kod predškolske djece te sposobnosti više razine kao što su složene rečenice, usporedbe i zaključivanje, itd. kod starije djece. Podskala ekspresivne komunikacije traži od predškolaraca da imenuju predmete, upotrebljavaju koncepte koji opisuju predmete, izražavaju količinu, koriste gramatičke markere, itd.

© Cochlear Ltd, 2005

Kod starije djece uključuje segmentaciju riječi, dovršavanje analogija, pričanje kratke priče ispravnim redoslijedom, itd. Ovaj test uključuje i procjenu artikulacije i kontrolnu listu s jezičnim primjerima.

© Cochlear Ltd, 2005

Govor

Goldman, R. and Fristoe, M. 2002, Goldman Fristoe: Test of Articulation 2, AGS Publishing, Circle Pines, MN, U.S.A.
Ovaj test daje informacije o djetetovoj sposobnosti artikulacije uzorkovanjem spontanog i oponašanog govora kod učenika u dobi od 2-18 godina. Slike i verbalni znakovi koriste se za poticanje odgovora jednom riječju koji prikazuju uobičajene glasnike. Mjeri artikulaciju glasnika, određuje vrste pogrešne artikulacije i uspoređuje pojedinačne rezultate prema normama koje se razlikuju po nacionalnim i spolnim kriterijima.

Ling, D. Ph.D. 1991, The Phonetic-Phonologic Speech Evaluation Record: A Manual, Alexander Graham Bell Association for the Deaf, U.S.A.
Ovaj test procjenjuje segmentalne i nesegmentalne aspekte govora na fonetskoj i fonološkoj razini. Odgovori na fonetskoj razini dobivaju se oponašanjem. Odgovori na fonološkoj razini dobivaju se spontanim primjerima jezika.

Paden, E. Ph.D., and Brown, C. M.S. 1992, Identifying Early Phonological Needs in Children with Hearing Impairment, AG Bell, Washington DC, U.S.A.
Ovaj standardizirani test procjenjuje kako mala djeca s oštećenjima sluha spontano koriste fonološke obrasce prve razine. Numerički ocjenjuje djetetove obrasce – postoje li, jesu li u nastajanju ili su savladani.

Tuohy, J., Brown, J. and Mercer-Mosely, C. 2001, St. Gabriel's Curriculum for the Development of Audition, Language, Speech, Cognition, Trustees of the Christian Brothers, St. Gabriel's School for Hearing Impaired Children, Sydney, NSW, Australia.
Opisuje razvoj ranog govora, razvoj vještina povratne slušne sprege i redoslijed savladavanja samoglasnika, diftonga i suglasnika. Daje razvojnu kontrolnu listu fonoloških procesa. Kurikulum uključuje i dijelove o razvoju spoznaje, jezika i slušanja.

Wilkes, E.M. 1999, Cottage Acquisition Scales for Listening, Language & Speech. Simple Sentence Level, Sunshine Cottage School for Deaf Children, Texas, U.S.A.
Ova razvojna kontrolna list služi za procjenu i dijagnostičko planiranje terapije. Dio koji se odnosi na govor prati ciljeve iz renomiranog programa motornog govora Dr. Daniela Linga (fonetski i fonološki) te povezuje ove ciljeve s razvojem fonematskog sluha. Ovaj instrument uključuje slušanje, jezik i spoznaju u integriranom pristupu.

Williams Hodson, B. 1983, The Assessment of Phonological Processes, College-Hill Press, Inc, U.S.A.
Ovaj test upotrebljava slike za poticanje pojedinačnih riječi. Njegova metoda analize govora naglašava netočno upotrijebljene govorne obrasce i osigurava početnu točku za fonološki pristup ispravljanju.

© Cochlear Ltd, 2005

Igra

Lowe, M. and Costello, A. 1988, Symbolic Play Test Second Edition, NFER-NELSON London, UK.
Ovaj se test temelji na razvojnoj studiji reprezentativne igre kod djece od 12 -36 mjeseci. Procjenjuje dječje spontane neverbalne vještine igre u strukturiranoj situaciji. Predmeti su predstavljeni na uobičajeni način i ostavljeni djetetu da se slobodno koristi njima. Svrha je procijeniti je li dijete razvilo koncepte i simbolizam, koji prethode i razvijaju se uz jezično razumijevanje i izražavanje. Dostupni su rezultati prema dobi koji se temelje na kriterijima.

Osnovni koncepti

Boehm, A.E. 1986, Boehm Test of Basic Concepts-Revised (BOEHM-R), The Psychological Corporation, San Antonio, Texas, U.S.A.
Ovaj se test daje djeci u vrtiću i testira osnovne koncepte usporedbe, smjera, položaja, količine i vremena.

Bracken, B. 1998, Bracken Basic Concept Scale-Revised (BBCS-R), The Psychological Corporation, San Antonio, Texas, U.S.A.
Mjeri stjecanje osnovnih koncepata i vještine receptivnog jezika kod djece u dobi od 2 godine i 6 mjeseci do 8 godina. Uključuje nekoliko konceptualnih kategorija – boje, slova, brojeve, brojanje, veličine, usporedbe, oblike, smjer/položaj, samosvijest, društvena svijest, tekstura/materijali, količina i vrijeme/slijed.

© Cochlear Ltd, 2005

Glosar

Naglašavanje riječi u rečenici:	Naglašavanje ključnog elementa u rečenici više nego ostalih riječi oko njega.
Akustički:	Odnosi se na osjetilo sluha; odnosi se na znanost zvučnih signala.
Alveolarni:	Glas proizveden dodirivanjem gornjih zuba jezikom, npr., [t, d, s, z, l, n].
Artikulacija:	Položaj i funkcija govornih organa pri tvorbi i izgovoru glasova.
Auditorno bombardiranje:	Tehnika fokusiranja na određeni glas ponavljanjem i akustičkim naglašavanjem.
Brbljanje:	Faza razvoja govora kod beba – prati ograničene vokalizacije u bebinih prvih nekoliko mjeseci. Tijekom faze brbljanja, beba proizvodi različite glasove u kombinaciji suglasnika i samoglasnika, koji postaju sve složeniji.
Bilabijalan:	Govorni glas koji je proizveden pomoću gornje i donje usne, npr., [p, b, m]
Slušanje pripremlj. pojmova/liste riječi:	Obrada jezika slušanjem uz pomoć znakova. Zadaci slušanja zatvorenog seta koriste se u prvih fazama učenja slušanja. Postoji ograničen broj predmeta koji se mogu odabrati kako bi pomogli slušatelju uspješno identificirati, shvatiti i prisjetiti se jezika.
Koartikulacija:	Učinak koji jedan glas ima na proizvodnju drugog susjednog glasa.
Konkurentski podražaj:	Svi pozadinski zvukovi ili buka koja može zamaskirati zvučni signal i otežava slušanje onog što je rečeno. Slušanje s konkurentskim podražajima je teži zadatak slušanja koji treba postići.
CV slog:	Slog koji sadrži suglasnik i samoglasnik, [pa].
CVC slog:	Slog koji sadrži suglasnik, samoglasnik i suglasnik, npr, [pat].

© Cochlear Ltd, 2005

Decibel (dB):	Uobičajena jedinica za mjerenje jačine zvuka.
Diftong:	Klizni samoglasnik kod kojeg jezik započinje na položaju prvog samoglasnika te prelazi na drugi samoglasnik, npr. diftong [ie] – jezik je na početku na položaju glasa [i] te prelazi na položaj glasa [e].
Eholalija:	Dječje ponavljanje glasova koje su proizvele druge osobe, normalno se javlja u dječjem razvoju.
Frekvencija:	Brzina vibracije (ciklusa u sekundi) molekula kad se proizvodi neki glas je frekvencija tog glasa. Mjerna jedinica je Hertz (Hz). Kako se broj ciklusa u sekundi povećava, tj. frekvencija raste, zvuk se percipira višim.
Frikativ:	Govorni glas koji ima zvučno, turbulentno strujanje daha, npr, [f, h, s, š].
Situacijski jezik:	Jezik koji se koristi uz osnovni jezik povezan uz neku aktivnost, igru ili svakodnevnu rutinu.
Promjene intonacije:	Promjene intonacije ili tona glasa.
Intenzitet:	Izmjerena kvantiteta (glasnoća) zvuka izražena u decibelima.
Intonacija:	Melodija glasa u govoru.
Brbljanje:	Faza koja slijedi fazu brbljanja u razvoju govora i jezika – djetetove vokalizacije počinju imati identificirane obrasce intonacije i prepoznatljive riječi.
Lokalizacija:	Sposobnost lociranja smjera zvuka.
M L U:	Prosječna dužina izgovora (Mean Length of Utterance) je prosječni broj morfema koje koristi govornik – ovo se uglavnom koristi za opis djetetova razvoja u proizvodnji dužih iskaza.
Prilagodba:	Ugađanje umjetne pužnice radi dostizanja različitih glasova koje nositelj implantata može čuti.
Medijalni suglasnici:	Suglasnici u srednjem položaju u riječi, npr., /t/ u piti.
Modalitet:	Senzorni kanal kao što je sluh, vid ili dodir.

© Cochlear Ltd, 2005

Morfem:	Najmanja jedinica značenja u jeziku – riječ ili dio riječi, npr. riječ sinovi ima tri morfema – sin+ov+i.
Pjevni glas:	Poseban način na koji majka/skrbnik razgovara s malim djetetom – ponekad se opisuje kao pjevni glas.
Nazalni:	Govorni glas prilikom čije artikulacije zračna struja prolazi kroz nos, npr., [m, n].
Trajnost predmeta:	Shvaćanje da su predmeti stvarni i ne prestaju postojati kad ih se ne vidi.
Korespodencija jedan na jedan:	Sposobnost brojanja predmeta – ne samo brojanje napamet.
Slušanje nepripr. riječi:	Sposobnost obrade jezika samim slušanjem bez pomoći, npr.prepričavanje priče - zadaci slušanja nepripremljenih riječi namijenjeni su iskusnim slušateljima.
Onomatopejski izrazi:	Glasovi koje koriste odrasli uz naziv predmeta, npr. *mu* kod krava, *bu bu* kod broda. Ovi glasovi znaju biti djetetove prve riječi.
Fonem:	Najmanja neznačenjska (sama po sebi nema značenje) razlikovna jedinica jezika, npr., [s, t, e, u, itd.].
Intonacija:	Kvaliteta glasa koju slušatelj procjenjuje kao nižom ili višom.
Mjesto artikulacije:	Glasovi koji se proizvode na isti način, ali se razlikuju zbog mjesta na kojem se proizvode u usnoj šupljini, npr., [p] i [k] su okluzivi, ali [p] se proizvodi u prednjem dijelu na usnama, a [k] u stražnjem dijelu.
Okluzivi:	Govorni glasovi koji se proizvode naglim praskom zraka, npr, [p, b, t, d, k, g].
Pragmatika:	Niz pravila koja upravljaju upotrebom jezika u društvenim kontekstima[v].
Prozodija:	Melodija i ritam govora – značajke uključuju intonaciju, trajanje i intenzitet.

[v] Bates, 1976

© Cochlear Ltd, 2005

Igre uloga:	Igra glumljenja nekog lika u određenom scenariju.
Segmentali:	Konsonanti, samoglasnici i diftonzi.
Podražaj/odgovor:	Aktivnost u kojoj je podražaj glas ili glasovi koje proizvodi odrasla osoba drugoj osobi koja sluša, odgovor može biti radnja, npr. stavljanje čavlića na ploču ili verbalno ponavljanje glasova. Ovime se utvrđuje što slušatelj može čuti.
Naglasak:	Veći stupanj glasnoće sloga u riječi, npr. kiša ili riječi u rečenici, npr., *Taj šešir **nije** tvoj.*
Suprasegmentna obilježja:	Obilježja govora kao što je intenzitet, trajanje i intonacija.
Sintaksa:	Pravila rečenične konstrukcije u gramatici nekog jezika.
Praćenje:	Samouvjereno ponavljanje svakog elementa poruke.
Vokalizacija:	Zvukovi koje proizvode bebe u ranim fazama razvoja govora i jezika.
Zvučni/bezvučni par:	Dva glasa koji se proizvode na isti način i na istom mjestu u ustima, ali jedan je zvučni, a drugi bezvučni, naprimjer, [s,z] – [s] je bezvučan, a [z] zvučan: [t,d] – [t] je bezvučan, a [d] zvučan. Još neki primjeri su [f]; [p,b]; [k,g]; [š, ž].

© Cochlear Ltd, 2005

Bibliografija i reference

Bates, E. 1976, Language and context: Studies in the acquisition of pragmatics, Academic Press, New York, U.S.A.

Bzoch, K. and League, R. 1991, The Bzoch-League Receptive-Expressive Emergent Language Test (REEL-2), 2nd ed. Pro-Ed Austin, Texas, U.S.A.

Clark, G. M. Cowan, R. S. and Dowell, R. C. 1997, Cochlear Implantation for Infants and Children, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

Cole, E. B. 1992, Listening and Talking. A Guide to Promoting Spoken Language in Young Hearing– Impaired Children, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

Estabrooks, W. 1994, Auditory-Verbal Therapy for Parents and Professionals, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

Estabrooks, W. 1998, Cochlear Implants for Kids, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

Estabrooks, W. 2001, 50 Frequently Asked Questions About Auditory–Verbal Therapy, Learning to Listen Foundation, Canada.

Estabrooks, W. and Marlowe, J. 2000, The Baby is Listening, AG Bell, Washington DC, U.S.A. Estabrooks, W. and Schwartz, R. 1995, The ABCs of AVT: Analyzing Auditory-Verbal Therapy, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

Flexer, C. 1999, Facilitating Hearing and Listening in Young Children: Early Childhood, 2nd ed, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

Flexer, C. and Richards, C. 1998, We Can Hear and Speak! The Power of Auditory-Verbal Communication for Children who are Deaf or Hard of Hearing, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

Glover, M. E., Preminger, J. L. and Sanford, A R. 1995, The Early Learning Accomplishment Profile Kit (E-LAP), Kaplin Press, Lewisville, NC, U.S.A.

Kretschmer, R. R. and Kretschmer, L. 1978, Language development and intervention with the hearing-impaired, Baltimore, MD: University Park Press, U.S.A.

Ling, A. 1974, Schedules of Development in Audition, Speech, Language, Communication for Hearing- Impaired Infants and Their Parents, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

Ling, D. 1976, Speech and the Hearing-Impaired Child: Theory and Practice, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

Ling, D. 1989, Foundations of Spoken Language for Hearing-Impaired Children, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

© Cochlear Ltd, 2005

Ling, D. 1990, Foundations of Spoken Language for Hearing-Impaired Children, A.G Bell, Washington D.C, U.S.A.

Ling, D. and Ling, A. 1977, Basic Vocabulary and Language Thesaurus for Hearing-Impaired Children, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

Ling, D. and Ling, A. 1978, Aural Habilitation: The Foundations of Verbal Learning in Hearing- Impaired Children, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

Pollack, D. 1985, Educational Audiology for the Limited Hearing Infant and Preschooler, Charles C. Thomas, Springfield, IL, U.S.A.

Romanik, S. 1990, Auditory Skills Program for Students with Hearing Impairment, NSW Department of School Education, Sydney, NSW, Australia.

Ross, M. (Ed.) 1990, Hearing-impaired children in the mainstream, York Press Inc., Timonium, MD, U.S.A.

Rossetti, L. 1990, The Rossetti Infant-Toddler Language Scale, LinguiSystems Inc, Moline, Illinois, U.S.A.

Sanford, A. R. and Zelman, J. G. 1995, Learning Accomplishment Profile Revised Edition Kit (LAP-R), Kaplin Press, Lewisville, NC, U.S.A.

Schwartz, S. and Miller, J. 1996, The New Language of Toys: Teaching Communication Skills to Children with Special Needs, A Guide for Parents and Teachers. 2nd ed, AG Bell, Washington DC, U.S.A.

Simser, J. 1989, Learning to Listen, Federation of Junior Deaf Education Conference, Sydney, NSW, Australia.

Tuohy, J., Brown, J. and Mercer-Mosely, C. 2001, St. Gabriel's Curriculum for the Development of Audition Language, Speech, Cognition, Trustees of the Christian Brothers, St. Gabriel's School for Hearing Impaired Children, Sydney, NSW, Australia.

Wilkes, E. M. 1999, Cottage Acquisition Scales for Listening, Language and Speech, Cottage School for Deaf Children, San Antonio, Texas, U.S.A.

Zimmerman, I. L., Steiner, V. G. and Pond, R. E. 1991, Preschool Language Scale-4, (PLS-4),The Psychological Corporation, San Antonio, Texas, U.S.A.

© Cochlear Ltd, 2005

Paket Listen Learn and Talk je program slušne habilitacije za djecu s oštećenjima sluha identificiranim do 12 mjeseci. Sastoji se od knjige i DVD-a. Ovaj je program razvijen za roditelje i profesionalne zdravstvene djelatnike kao materijal za nadopunu habilitacijskog programa djeteta. Program slijedi djetetov prirodni razvoj od rođenja do predškolske dobi. Sadrži ideje i strategije za razvoj govorenog jezika kroz slušanje.

Prvi dio knjige daje informacije o važnosti sudjelovanja roditelja u habilitacijskom procesu, strategijama slušne habilitacije i integriranim mjerilima razvoja od rođenja do 48 mjeseci. Drugi dio se odnosi na demonstracije DVD-a, proširenje prikazanih strategija i dodatne ideje aktivnosti kod kuće. Knjiga uključuje i glosar, popis skala razvoja i alata za procjenu kojima se služe profesionalni zdravstveni djelatnici.

(01) 093 21502 00795 5

Cochlear i eliptični logotip zaštićeni su znakovi tvrtke Cochlear Limited.
© Copyright Cochlear Limited, June 2005.

P948375 ISS1 2016 LLT Croatian

PRINTED IN AUSTRALia
N95483F ISS2 OCT2005